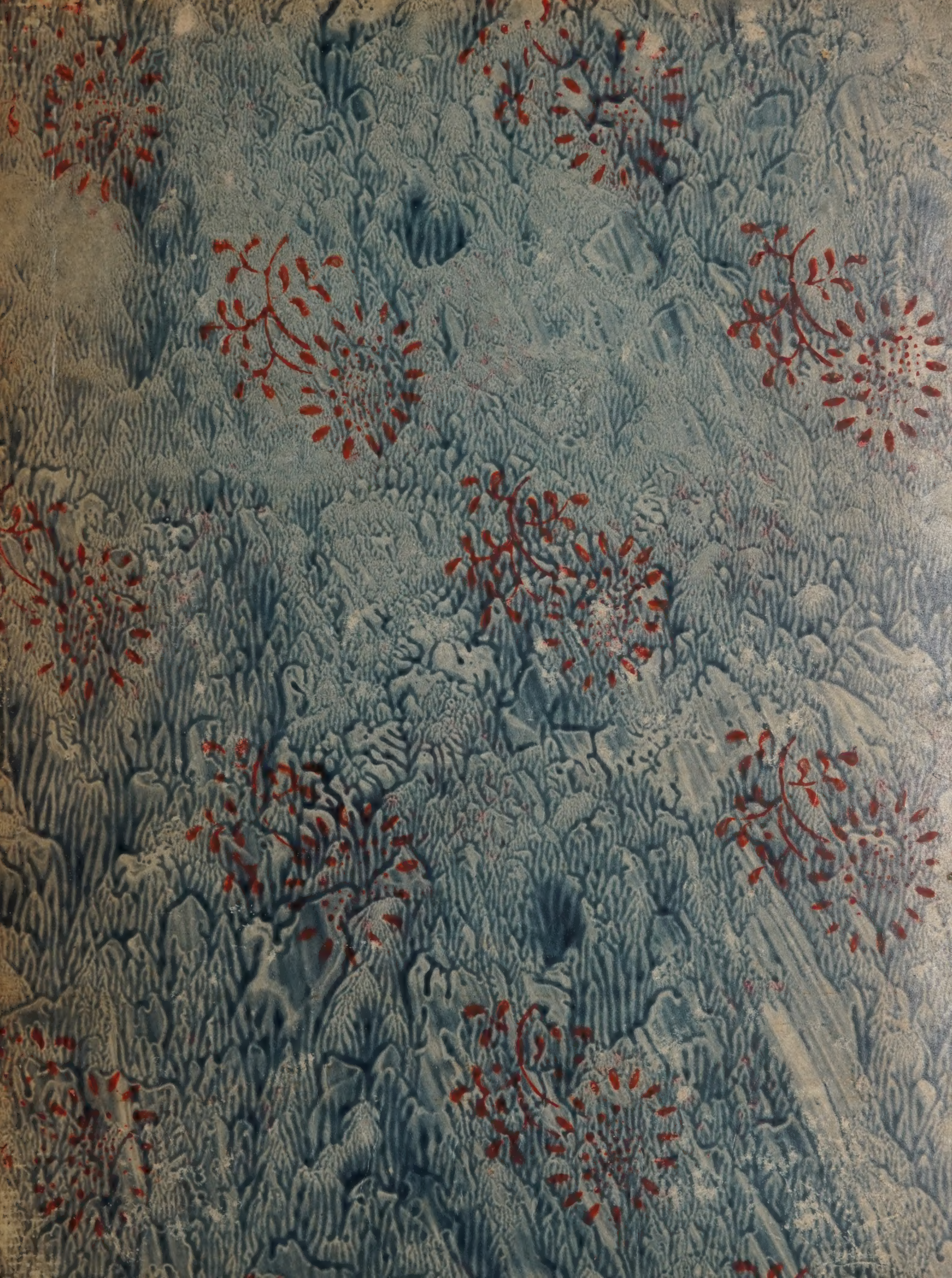

AARBOG FOR BOGVENNER

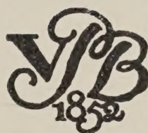
TRYKT I
550 NUMMEREREDE EKSEMPLARER
AF HVILKE DETTE ER NR.
27

AARBOG FOR BOGVENNER

UDGIVET AF

SVEND DAHL

SJETTE AARGANG

V. PIOS BOGHANDEL POVL BRANNER
NØRREGADE KØBENHAVN
MCMXXII

INDHOLD

AFHANDLINGER

KRONIKER

BOGEN
ER TRYKT HOS
J. JØRGENSEN & CO.
(IVAR JANTZEN) UNDER LE-
DELSE AF VOLMER NORDLUNDE
PAPIR: DE FORENEDE PAPIRFABRIKKER
REPRODUKTIONER: F. HENDRIK-
SENS REPRODUKTIONSATE-
LIER .·. KARTON-
NAGE: ANKER
KYSTER

AFHANDLINGER

NOGET OM HOLBERG OG BØGERNE, SÆRLIG OM HANS BIBLIOTHEK

AF TH. A. MÜLLER

DET MILIEU, hvori Holberg var opvoxet, Onklens Købmandshus i den driftige Handelsstad Bergen, var ikke egnet til at udvikle aandelige Interesser eller forfinede Passioner som Kærlighed til Kunst og smukke Bøger. Indbyggerne dér havde jo „fast alle deres Tanker henvendte til Handel og Kiøbmandskab", medens „Lærdom og boglige Kunster" ikke var synderlig dyrkede; og Lærde som den vidtberejste Abelin og Torfæus, der havde forvildet sig derop, var da ogsaa lidet agtede og fast ubekendte.

Det var derfor ret mærkeligt, og vel kun forstaaeligt ud fra en ganske individuel Struktur, naar Holberg i denne By blev en Lærd og en Kunstner, en Betragter af Livet gennem Iagttagelse og gennem Omgang med Bøger. Bøgerne spillede alle Dage en stor Rolle for ham, og herom skal der i det følgende fortælles noget.

„Alt fra Barndommen af beherskedes han," som han selv fortæller, „af en uhyre Lyst til Læsning," og han tilbragte store Dele af sit Liv i Selskab med Bøger: i Borchs Kollegiums og Professor Reitzers Bibliotheker i København; i det Bodleyanske Bibliothek i Oxford; i St. Vic-

tors, Mazarins, Advokaternes og Abbé Bignons Bibliotheker i Paris; i Minerva- og Sapientiabibliothekerne i Rom; og Minderne om Bibliotheksbesøgene indtager en stor Plads i hans Levnedsbreve.

Men mærkelig nok kom han, trods denne megen Leven sammen med Bøger, aldrig til at holde af dem for deres egen Skyld, for deres skønne eller ejendommelige Karakter, der kunde være en Afspejling af den Tid eller den Personlighed, der havde skabt dem; han blev aldrig en Bogelsker som saa mange blandt hans Samtidige. Hans Syn paa Bøger blev alle Dage af rent praktisk Art.

De havde først og fremmest Betydning for ham ved deres *Indhold,* og denne Betydning var for ham overmaade stor. Studiet af andres Værker blev for ham virkelig med et Ord af Cicero, som han ofte har paa Læberne, en Trøst i Modgang og en Pryd i Medgang. Og i sine egne Værker, hvis Betydning han jo heller aldrig agtede ringe, saa han et Middel til at sprede Forstaaelse og Selverkendelse i sit Folk, til at hæve sit Lands Ære og til at vinde Ry for sig selv.

Men foruden ved Indholdet havde Bøgerne ogsaa Betydning for ham paa et andet Omraade, nemlig som en *Salgsvare,* af hvilken der skulde bringes det mest mulige ud; og dette Købmandssynspunkt faldt sammen med det,

der var det herskende i hans Fødeby. Det forekom ham, fornuft- og forretningsmæssig set, urimeligt, at Forlæggerne skulde være Mellemhandlere mellem Forfatterne og Publikum, og at de, efter hans Mening, tog næsten hele Avancen; et Thema, han snart ærgerlig, snart spøgende gentagne Gange varierer;[1] de „Boglige Konster kand i vor Tiid regnes iblant Kram-Vahre; og de fleste Skribentere ere fast nu ikke andet end Boghandlernes Handlangere og skrive alleene for at erhverve sig selv en Haandskilling og skaffe deres Principaler Næring“; det harmede ham at tænke paa, hvad hans beundrede Bayle og den lærde Clericus kunde have skrevet, hvis de ikke helt havde „staaet udi de Hollandske Boghandleres Tieneste“ og havde maattet indrette deres Skrifter efter, hvad der kunde bringe disses „Gryder til at kaage“. Han var i hvert Fald tidlig paa det rene med, at det ikke skulde gaa ham saaledes, og at Hovedparten af Fortjenesten ved hans Skrifter skulde gaa i hans egen Lomme. Han blev derfor tidlig — saa saare han havde sparet en lille Driftskapital sammen af sin Løn — sin egen Forlægger og Boghandler og drev denne Forretning ved Siden af sine mange andre med stor Dygtighed, men ogsaa med Anvendelse af meget Arbejde og med stor Paagaaenhed.

Langt den største Del af sine Skrifter har Holberg selv

købt Papir til, betalt en eller anden Bogtrykker for at trykke og en Bogbinder for at indbinde[2] og saa selv forhandlet. Det gælder baade dem, der angives at være trykt „paa Autors egen Bekostning“,[3] dem, der mangler Angivelse af Bogtrykker og Trykkested,[4] og rimeligvis de fleste af dem, der angives at være trykt *hos* en eller anden Bogtrykker eller *paa hans Bekostning*.[5] Af og til har Holberg dog ogsaa solgt Forlagsretten og er „efter Accord bleven fornøyet“ for Overdragelsen,[6] men i Almindelighed skete dette kun, naar der var Fare for Eftertryk, eller naar et eller flere af hans egne Oplag var udsolgt og Skæbnen af et senere Oplag kunde være usikker.[7] Hvor han selv er Forlægger og Forhandler, forhører han sig nøje hos flere Haandværkere og søger at faa Prisen tinget ned; kun saaledes forklares hans evindelige Skiften Bogtrykker og Boghandler, ofte fra det ene Oplag til det andet, som med Komedierne og Bergens Beskrivelsen; der er kun faa af Københavns Bogtrykkere, han ikke under sine Transaktioner har prøvet: JOH. KRUSE, PHØNIXBERG, WIELANDT, BOCKENHOFFER, HØPFFNER, BERLING, PAULLIS Enke, OTTO CHR. WENTZEL, PREUSS, MENGEL, MUMME. Phønixbergs fra Holbergs Brev 1725 berømte Eftertryk af Komediernes to første Bind skyldes rimeligvis Ærgrelse fra Phønixbergs Side over, at Holberg forlader ham og gaar til Høpff-

ner med første Binds andet Oplag; det kommer i hvert Fald først, *efter at* Holberg er gaaet til Høpffner.[8]

Holberg kan da ogsaa allerede 1723 med Henblik paa sin Boghandlervirksomhed, noget i Skæmt og en hel Del i Alvor, betragte sig selv „som andre Kiøbmænd“ og ud fra denne Betragtning undskylde sig med, at han ikke skænker noget Exemplar af sine Bøger bort; det sker ikke af Karrighed, men fordi det saa er Købmænds Skik med deres Varer;[9] et Princip, han vedblev saa temmelig at overholde, ogsaa da han blev en gammel og rig Mand.[10]

Som Forretningsmand var Holberg i det hele meget forsigtig, foretrak en mindre, sikker Avance for en større usikker, saaledes som Axel Nielsen morsomt har paavist det ved hans Køb og Salg af Værdipapirer i 1730.[11] Som Boghandler følger han de samme Principer og vel i saa meget højere Grad i Begyndelsen af sin Virksomhed, som hans Kapital da var lille, og det vel oftere har været ham lidt vanskeligt til Terminerne at skaffe Penge til Betaling af Bogtrykkere og Bogbindere. Udgivelsen især af større Værker kunde jo ofte være en risikabel Sag, hvorfor Forlæggerne ogsaa meget nødig indlod sig derpaa;[12] og Bekostningen af det første store Værk, som Holberg selv udgav, „Danmarks og Norges Beskrivelsen“ (1729), forvoldte ham da ogsaa store Betænkeligheder.[13] For at sikre

sig indfører han da her hjemme Prænumerationen,[14] lod paa Forhaand gennem sine Kommissionærer rundt om i Rigerne tegne Subskribenter, der betalte Halvdelen af Prisen forud; og før han kunde overse Resultatet, lod han ikke Værket komme frem. I de ældste Breve kommer disse Betænkeligheder stadig til Orde: „Verket er alt under trykken og avancerer brav, men kommer ikke for lyset, før end ieg kand see mig sikker", skriver han 1720 under Trykningen af den tredje Edition af Peder Paars,[15] eller „nu tør ieg ingenlunde lade dem (Comediernes 1. Bd.) trykke, uden at ieg er forsyned med saa mange inscriptioner, at ieg kand være skadesløs".[16] Og mest gjaldt denne Forsigtighed følgelig som sagt et saa stort og kostbart Foretagende som Udgivelsen af „Danmarks og Norges Beskrivelsen"; „hvis ieg ikke tog dislige præcaution med prænumeration, kunde ieg ikke lade trykke nogen ting, og maatte da dette theatrum Danicum, som — hvad han med Stolthed bemærker — er større, end man har det udj noget land af en autore, reent blive forglemt."[17] Et Udslag af hans Forsigtighed var det ogsaa, at han i hvert Fald fra 1730 lod sine Bogforsendinger til Norge søforsikre i det 1726 oprettede „Kgl. oktroyerede Søassurance-Compagni".[18]

Sine Bøger solgte Holberg her i *København* selv fra sin

Bolig efter forudgaaende Avertissement i Aviserne, i Materie, uindbundne og indbundne, paa almindeligt Papir og paa Skrivpapir efter hvers Smag. Hans Lejlighed kan vel i den første Tid, da Pladsen var ringe, noget have haft Karakteren af en Boghandel; i Boligen i Fiolstræde, hvor der jo var rigeligt med Plads, var det betydelige Mængder af sine egne Værker, han laa inde med; i hans Dødsbo, da mange af Værkerne var udsolgt eller kun tilstede i ganske faa Exemplarer, fandtes der 2768 Bind af hans egne Skrifter. Han solgte dem fra Hylderne i sit Studereværelse, og selv naar han laa syg, stod der et Bord med de nyeste af Værkerne foran hans Seng, hvor Lysthavende kunde henvende sig; intet Under er det, at hele Scenen fra et saadant Forretningsbesøg i Baronens Sygeværelse fra Aaret 1751 havde indbrændt sig i Jacob Badens Erindring, saa at han endnu som gammel Mand mindedes Enkelthederne derved; Forretningen drejede sig om et Exemplar af de da lige udkomne Fabler, hvis Pris var 1 Mk. 8 Sk.[19]

Men ogsaa Salget til Provinserne og til Norge besørgede han selv. I Byer, hvor han havde Bekendte, benyttede han dem til at skaffe sig Subskribenter, til at indkræve og med gunstig Lejlighed sende sig Betalingen og fordele Bøgerne; hvor det ikke var Tilfældet, maatte han benytte de stedlige Boghandlere. Til dem forsendtes saa

Bøgerne, helst med Skib enten det nu traf sig saa heldigt, at der laa et dansk Skib paa Rheden, eller de først maatte transporteres til Helsingør for at træffe en Galliot fra Danzig.[20]

I den ældste Udgave af „Barselstuen“ er indlagt en lang Samtale om Vilkaarene for Boghandelen her hjemme; Spørgsmaalet har aabenbart da interesseret Holberg selv, mere end det egentlig passede ind i Stykket; han har da ogsaa forkortet den væsentlig i Udgaven 1731. Barselkonens Ord til Arianche Bogtrykkers om at „der her jo er et stort Land“, og at hun véd, at Boghandlerne „skikker Bøgerne overalt ud i Provinserne“, passer paa Holbergs egen Situation dengang. Han havde sine Forbindelser vidt ude; vi kender fra Brevene hans Kommissionærer i Christiania, Bergen og Throndhjem; hans Forretningskorrespondance med den sidste, Krigsraad Aage Rasmussen Hagen, er ovenikøbet bevaret for Aarene 1720 til 1731. Den er interessant, fordi den saa levende afspejler Holbergs Driftighed som Forretningsmand og den muntre Paagaaenhed, hvormed han i stor Stil benyttede „gode Venner“ og „Patroner“ af hans Værker som gratis Kommissionærer; da Hagen letsindig og begejstret over Peder Paars har rakt ham en lille Finger og lovet at afsætte 120 Exemplarer af denne Bog, griber han strax hele Haanden;

„det er farligt at være for tienstvillig“, indrømmer han.[21] Han er „kommen i vane ikke at takke for en høflighed uden at begiere en ny“, undskylder han sig, hver Gang han sender Hagen en ny Sending paa Halsen. Hagen bliver efterhaanden ked af det og svarer ikke, men Holberg trættes ikke ved med mange Undskyldninger at kræve Svar og Opgørelse, indsmigrende, paagaaende, spøgefuld elskværdig. I 1729 tager han atter fat i Anledning af Udgivelsen af „Danmarks og Norges Beskrivelsen“, han „trænger til sin gode gamle ven“; og de fortrolige Hilsener til Hagens Foresatte Stiftamtmand BENZON og fra den mægtige Kabinetssekretær RAMSHART er sikkert ment som et lille Pres.

Udbyttet af Holbergs Skrifter har da ogsaa efter Tidens Forhold været anseligt. De Sendinger, som Brevene omtaler, var betydelige; det var ikke blot den af Holberg begrædte Assessor MUNCH, der „drak bøger i sig, som iorden drikker vand“; til en By som Throndhjem kunde Hagen skrive efter 120 Exemplarer af „Peder Paars“, og Prænumerationerne blot i Bergen til et saa kostbart Værk som „Danmarks og Norges Beskrivelse“ var 100. Baade „Peder Paars“ og Komedierne kom da ogsaa hurtig i 3–4 Oplag; Skiemtedigtene og Danmarksbeskrivelsen[22] maatte strax trykkes i nye Oplag. Oplagenes Størrelse var vel den

Gang smaa[23] i Forhold til senere Tiders; men saa mange Oplag i saa kort Tid var noget ukendt. Og selv om Holberg vilde hævde, at hans Fortjeneste ved hans Værker ikke var nær saa stor, som Folk forestillede sig, og at den langt fra var den eneste Kilde til hans Formue, saa mente han dog i saa Henseende „ingen Aarsag at have at besvære sig; thi mange have skrevet med større Capacitet men haft mindre Lykke“ (Ep. 447). Det vil sige, at han var rigtig tilfreds med Udbyttet. Og saa havde han jo endda den ideelle Tilfredsstillelse ved sine Skrifter at vinde Indpas i Kredse, hvor de „dovne og ufornuftige Bogtrykkere“ før kun havde ment at kunne sælge Æventyrromaner og „De bedendes Kiede“, „Nyt Skind paa Merians Tromme“ og Müllers Postil.

Nogen Interesse for Bøger ud over Indhold og Fortjenesten ved dem havde Holberg ikke. Han forstod ikke, at en Bog ved sit ydre Udstyr kunde give en Afspejling af en svunden Tids Smag eller glæde ved sin Skønhed. Det Milieu, hvori han var opdraget, havde jo ikke forfinet hans Smag; for Billedkunst havde han, som Karl Madsen har gjort opmærksom paa,[24] kun liden Sans; og det stred vel egentlig mod noget af det inderste i hans nøgterne og redelige Sjæl at sætte synderlig Pris paa den

ydre Form, selv hvor det ikke skete paa Bekostning af det indre. Det var ham da ogsaa en Forargelse, at man kunde vurdere en Bog mere „efter dens Form end efter dens Materie“, og at de skændige Forlæggere, „disse Tiders lærde Kiøbmænd“ kunde falde paa at udstyre ringe Bøger med „fint Papir, nette Characterer, Kobberstykker og andre deslige Ziirligheder“ og sælge dem til større Priser end agtbare og gode Bøger, „som ere i hverdags Klæder“; det var jo ganske som at agte og anse Mennesker „mere af gallonerede Klæder end af deres Meriter“, en Betragtning som Holberg alle Dage vilde bekæmpe meget skarpt. Holbergs egne ældre Skrifter er da ogsaa Vidnesbyrd om denne Betragtning af Bøger; de er alle — Introductionen, Peder Paars, Skiemtedigtene, Komedierne, Metamorphoserne — i høj Grad „i hverdags Klæder“, smudsige og uklare i Trykket.

Den samme Synsmaade møder vi da ogsaa overfor Bibliotheker. I den 240. Epistel giver han en munter Beskrivelse af to Bibliotheker, en Bogelskers, hvor de pragtfulde Bøger aldrig bruges og kun maa berøres med Handsker, og et Brugsbibliothek, hvor Bøgerne er ganske uens i Stil og slidt og „valkede“ af megen Brug. Og med et skalkagtig ærbart Ansigt fremhykler han Beundring for det første, Forargelse over det sidste. I det første Bibliothek

er Bøgerne indbundne i skønne Bind med Farver efter deres Indhold. „Den første og fornemste Hylde er besat med Liig-Prædikener, alle – som høje Gejstlige – indbundne udi sort Fløjel; hvilket viser, at Manden anseer dem som Kiernen af hans heele Bibliothek, hvorudi han haver ikke Uret. Thi det er ved Liig-Prædikener man canoniseres og giøres salige. Derpaa saaes udi net Orden en Mængde af andre geistlige Bøger udi andre ringere sorte Skind-Klæder"; de juridiske Bøger er røde som Blod, Bøger om Agerdyrkning item Kaage-Bøger ere alle udi grønt Bind, hvorved erindres om Ager og Eng. Bibliothekaren kan hverken læse eller skrive, hvad heller ikke behøves, da han kun skal støve Bøgerne af, thi de maa ikke besudles ved Læsning; Ejeren har i tre Aar ikke taget en Bog ud, hvilket heller ikke er fornødent; „thi naar man blot betragter Bibliothekets Indretning, dets Nethed og ziirlige Orden, skulde man tilstaae, at man kand blive lærd alleene af Synet". – „Helt anderledes er vor tilfælles Vens Theodori Bibliothek". Her „sees paa een Hylde Bøger af hvidt, sort og fransk Bind sammenmængede: intet Syn kand foraarsage større Væmmelse". De Danske Skuespil staar lige ved Siden af den pietistiske Dr. Spener, „saa at det er et GUDs Under, at saa stridig en Sammenblanding ikke haver foraarsaget Klammerie og indbyrdes Kriig

blant Bøgerne". „Hvad som af alting meest ærgrede mig, var at finde Lutheri Bibel udi Fransk Bind. Et vederstyggeligt Syn for mine Øyen! thi det var ligesom at see en Herreds-Provst udi en rød Skarlagens Kiole". Bøgerne er besudlede af idelig Brug, „ret ligesom man anretter Bibliotheker og kiøber Bøger alleene for at læse dem, da Erfarenhed tvert imod viser, at de fornuftigste Mænd tillegge sig Bibliotheker udi langt anden Henseende, agtende dem som Ziirather og Prydelser udi deres Sale og Cabinetter ligesom Fruentimmer tillegge sig en stor Mængde af Porcellaine". „Jeg fandt udi samme Bibliothek vel en stor Mængde af Latinske Autores. Det var godt nok, men Autores af de netteste og ziirligste Editioner fattedes. Theodorus meenede, at naar han havde correcte og accurate Texter, saa var det ham nok. Hvilken forbandet Smag! ret ligesom han ikke vidste, at fast alle Literati nu omstunder meest reflectere paa Bøgernes Form, det er paa Charactererne, Papiret og Kobberstykkerne. Jeg blues ved at tale meere her om. Fremmede dømme ogsaa ilde om dette Bibliothek; thi ligesom mange strømme til N. N. for at see Bibliotheket uden at tale med Manden; saa søge mange Theodori Huus for at tale med Manden uden at see Bibliotheket".

Selv om Ordene efter Holbergs Vane er sat en Del paa

Spidsen, har vi her i det væsentlige Holbergs Mening om, hvorledes et Bibliothek skulde være, og de Synspunkter, hvorefter han har skabt sit eget. Bøger har Holberg allerede tidlig samlet sig; Studerekamrets „fornøyelige Ro mellem Bøger og Papirer“ mindes han allerede fra sit gamle Logement paa Købmagergade før Branden 1728. Men Brug for Bøger i større Omfang fik han vel egentlig først, da han sidst i Tyverne genoptog sin lærde Virksomhed med Danmarksbeskrivelsen og Danmarkshistorien og ikke mere som paa Borchs Kollegium og i Oxford havde store offentlige Bogsamlinger forhaanden (Universitetsbibliotheket brændte jo 1728). Han havde da ogsaa faaet Raad til i større Grad at anskaffe sig, hvad han havde Lyst til. Hermed stemmer det ogsaa, at han netop fra Tiden omkring 1730 begyndte at optræde som Køber paa de store Bogauktioner f. Eks. Biskop DEICHMANNS og den unge Grev CHR. DANNESKJOLD-SAMSØES (1732), medens man før i Tiden ikke finder hans Navn i Auktionskatalogerne.[25] Et Billede af Holberg i hans Studerekammer har Juristen CHR. DITLEV HEDEGAARD bevaret os, rimeligvis fra de Aar, da han syslede med sine første historiske Værker og boede til Leje hos Magister HUNDERUP i Præstegaarden paa St. Nicolai Kirkegaard (c. 1728–34); „hver Morgen besøgte han – fortæller Hedegaards Søn om Fa-

deren – Holberg, som da i Almindelighed sad i sit Studerekammer, omringet af saa mange Bøger, at man neppe kunde trænge sig frem til ham. Hovedet havde han indsvøbt i et hvidt Klæde, og paa Bordet stod for ham et Spølkumme med Melk og Kringler, hans daglige Frokost. Hvis han nu, naar min Fader traadte ind, var fordybet i Studeringer, saa nikkede han blot, uden at tale et Ord, med Hovedet, og min Fader gik i saa Fald omkring i hans Bibliothek, tog en Bog frem og morede sig med den."[26] Og fra de følgende Aar, da Holbergs Velstand var steget yderligere og han c. 1734 var flyttet hen i Raadmand Foghs smukke nye Sted paa Gammel Torv, fortæller han: „jeg bor nu smukt, klæder mig ziirligt og køber mange Bøger"[27] – øjensynlig med Glæde over den Luxus, han er begyndt at tillade sig.

I Professorresidensen i Store Kannikestræde voxede Bibliotheket saa stærkt, at der ikke var Plads til det og Lageret af hans egne Værker i Studereværelset, skønt det var en anselig trefags Stue (hyggelig med sit Panelværk og Fyldinger med Malerier og lunt med dobbelte Vinduer), og Holberg indrettede da Stuen ved Siden af, ogsaa paa 3 Fag, til Bibliotheksværelse, renligt og praktisk med perlefarvet Fodpanel og Voxdugsbetræk paa Væggene.[28] Bibliotheket har ved Holbergs Død rummet

højst 3–4000 Bind, mulig en hel Del mindre,[29] har altsaa ikke været særlig stort. Det brændte som bekendt med Sorø Akademi 1813; men vi er dog i Stand til delvis at danne os en Forestilling om dets Indhold; man var nemlig lige før Branden ifærd med at trykke et Katalog over hele Akademiets Bogsamling, hvor der ved hver enkelt Bog stod angivet, fra hvilken af de forskellige Donatorers Bibliothek den skrev sig. Og af dette Katalog var før Branden trykt 1. Bind, der indeholder en Fortegnelse over Theologi, Filologi (Klassikere og Sprogvidenskab), Filosofi og Jura, i alt 4570 Bind, eller omtrent Halvdelen af hele Akademiets Bibliothek. Ved af dette Katalog at uddrage de Værker, der er mærket med Holbergs Navn, faar man altsaa en Fortegnelse over Holbergs Bibliothek i de Videnskaber, hvorover Fortegnelsen er bevaret; et Arbejde, som CHR. BRUUN har foretaget.[30] Holbergs Samling i disse Videnskaber omfatter kun c. 300 Bind af hele Sorøbibliothekets 4570, altsaa kun 1/14. Efter dette kan Holbergs Bibliothek ikke have været stort; men dets væsentligste Bestand har rimeligvis ligget i de Fag, hvorover vi ingen Fortegnelser har: Historie, Geografi og de forskellige Landes Skønlitteratur. Efter de bevarede Fortegnelser at dømme har det været et fortrinligt Brugsbibliothek af gode Haandbøger, Kildeskrifter og Oversigtsværker. Der

er Lexika over det latinske Sprogs forskellige Perioder, over Græsk, Italiensk (Crusca Akademiets), Spansk, Fransk og Hebraisk-arabisk; derimod intet over Engelsk. I Theologien og Filosofien træffer vi de Værker, han har benyttet i sin Kirkehistorie: Bibeludgaver, Samlinger af Kirkefædrene, Værker om Pavernes, Konciliernes, Hussisterkrigenes og den engelske Reformations Historie; der er de engelske og franske rationalistiske og „naturalistiske“ Bøger, hvis nedbrydende Kritik havde moret ham i de yngre Aar og foruroligede ham paa hans gamle Alder: Collins, Tindal, Mandeville, Shaftesbury og først og sidst Bayle; og der er de Forfattere, der skænkede ham Trøst i Anfægtelserne: Grotius og især Abbadie. Der er den beundrede Descartes og den forfærdelige Spinoza, der er Montaigne og Montesquieu. I Juraen Udgaver af Corpus juris civilis og af Corpus juris canonici, af tyske, hollandske og især nordiske Retskilder; der er følgelig hans store Forbilleder: Grotius, Puffendorf og Thomasius, Baggrunden for „Natur- og Folkeretten“. I den græske og latinske Litteratur er næsten alle betydeligere Forfattere repræsenteret, underlig nok ikke Theokrit, af hvem han jo som gammel Mand med Betagelse gengiver en stærkt erotisk Idyl, og betegnende for hans Smag ingen af Tragikerne uden den harmoniske Sofokles, hverken Aiskylos eller Euripides.

Af de historiske Værker at dømme, som han har købt paa Auktionerne (Kataloget er jo her ikke bevaret), synes det at fremgaa, at han har haft de forskelligste Landes Historie meget rigt repræsenteret i sit Bibliothek; ikke mindst Østens Lande, mod hvis Romantik han ligesom hele Tiden mere og mere drages i sine senere historiske Skrifter; han havde jo et ikke mere bevaret Værk over den tyrkiske Historie under Arbejde, da Døden overraskede ham. Slet ingen Besked giver hverken Sorøkataloget eller Auktionskatalogerne om, hvad han har ejet af nyere Skønlitteratur, dansk og fremmed, vel det Punkt, hvor vi allerhelst vilde have noget at vide.

Bibliotheket var, som før sagt, et Brugsbibliothek; det har været Holberg om at gøre at have de forskellige Værker ved Haanden, ikke hverken at Udgaven var den bedste, end mindre, at den var smuk. Fortegnelsen over Udgaverne af de latinske og græske Autores viser, at han selv har fulgt „sin Vens Theodori“ Exempel, „de netteste og ziirligste Editioner fattedes. Han meenede, at naar han havde correcte og accurate Texter, saa var det ham nok.“ Naar hans egne senere Værker efterhaanden, i Modsætning til de førstes Hæslighed, fik et stedse stateligere og fornemmere Præg, ikke blot de lærde Kvarter, men ogsaa Værker som Niels Klim, Epigrammerne og især de franske Smaaskrif-

ter fra Barontiden,[31] naar han i dem gjorde Indrømmelser til Papirets Kvalitet, det typografiske Udstyr og Publikums Smag for „Kobberstykker" (især af Forfatteren selv) og andre deslige Zirligheder, saa skyldtes det ikke, at han paa sin gamle Alder var bleven Bibliofil — Epistlerne fortæller jo det modsatte. Grunden var vel, at han som rig Mand og evropæisk berømt Forfatter mente ogsaa paa dette Punkt at maatte markere sin Stilling ved en sømmelig og solid Luxus paa samme Vis som i Klæder og i sine Stuers Indretning, ogsaa for at vise, at han ikke var karrig, som onde Mennesker sagde.

I sit Bibliotheks Udstyr lagde han den samme Tankegang for Dagen gennem en solid og smagfuld Indbinding af de nyttige, men ikke altid fine Udgaver. Bøgerne i Sorø gjorde, som de stod i deres Skabe og Hylder, efter Molbechs Sigende,[32] udvortes for største Delen et pynteligt Indtryk. Den eneste af Holbergs Bøger, der har undgaaet Branden[33] — sagtens fordi den har været laant ud — Peder Paarsudgaven fra 1720, giver sikkert i sit kønne, men ingenlunde særprægede Bind den almindelige Karakter af Bøgernes Ydre.

Da Holberg i Januar 1748, ikke et Aar efter at han havde testamenteret sit Baroni til Sorø, følte sig syg og syntes at mærke „Svaghed og Alderdom tiltages, saa at

han fandt det tienligt at tilkiende give sin sidste Villie", bestemte han, at ogsaa hans Bibliothek skulde tilfalde Akademiet efter hans Død. Men ogsaa her vilde han, at det skulde staa samlet som et Minde om ham og fastsatte derfor, „at samme Bibliotheqve med dets Tillægge stedse bliver separeret for sig selv og fører Titul af Bibliotheca Holbergiana".[34] Naar man betænker dette Ønske hos Holberg om at holde sit Bibliothek sammen efter sin Død som en særlig Samling med Navnet Bibliotheca Holbergiana, er det ret nærliggende at antage, at han — der jo nok, saa vidt menneskelig Magt rakte, vilde sikre sig, at hans Ønsker skete Fyldest — ogsaa selv hos H. O. DE LODE har ladet forfærdige de Ex-Libris med hans Vaaben og Underskriften: E Bibliotheca Holbergiana, som efter HOFMAN var anbragt i alle Akademiets Holbergbøger og som ogsaa findes i det bevarede Eksemplar af Peder Paars. I hvert Fald er Ex-Libris'et udført før 1757, ti i dette Aar døde Lode;[35] og Underskriftens jævne og simple Form stemmer lige saa godt med Holbergs egen Smag, som den er forskellig fra de prangende Omskrifter, Akademiet lod anbringe paa de Ex-Libris, *det* lod forfærdige til andre Donatorers Bøger, f. Ex. Nils Griis'.[36] Det forekommer mig derfor overvejende sandsynligt, at baade den bevarede Peder Paarsudgave og dens Ex-Libris stammer fra Holbergs eget Bibliothek.

En Undersøgelse af, hvorvidt vi virkelig her har et Minde fra Holbergs Bogsamling kan synes en og anden uvæsentlig. Men et saadant gammelt Arvestykke fra en af Forfædrene, som man ikke behøver at skamme sig ved, har nu alligevel i Nationens som i det enkelte Menneskes Liv en vis Betydning, selv om det ikke er helt let at veje eller definere den. Et Exemplar af Hamlet eller af Sonetterne fra Shakespeares egen Bogsamling og med hans Bomærke, vilde næppe forekomme nogen Englænder uden Betydning.

Efter Holbergs Død kom hans Bibliothek, som han ønskede, til Sorø. Det opstilledes der sammen med andre Bogsamlinger, der var testamenteret Akademiet, som NILS GRIIS' og ROSENCRONES i et „skiønt og rummeligt Værelse", der laa i den vestlige Fløj paa første Sal, lige til venstre, naar man kom op ad Trappen.[37] Værelset var prydet med Malerier af den hollandske Lærde JOHANNES MEURSIUS, der 1624–39 havde været Professor ved Sorø Akademi, og af Akademiets to Velgørere Nils Griis og Holberg. Her stod det saa, indtil den pludselige Ildebrand, som rimeligvis skyldes Forbryderhænder, Natten til den 11. Juni 1813 fortærede det gamle Akademi med Bibliotheket og de uvurderlige Arkivalier lige fra Middelalderen og ned til den nyeste Tid.[38]

[1] Ep. 3. 63. 126.

[2] Papirmøllernes Ejere regnes (Ep. 126) ligesom Forlæggerne til dem, der flaar Forfatterne, ɔ: Holberg har haft direkte at gøre med dem. — Holberg besørger selv paa Bestilling Indbindingen af sine Bøger, se Brev til Hagen 24. Maj 1724 (*Botten Hansen* S. 16); Hagen har bestilt et vist Antal af Komedierne, „som jeg strax lod indbinde og skikke ham", ogsaa 2. Aug. 1721 (*Dahlerup* i Dania IV. S. 9).

[3] F. Ex. Jødiske Historie, Moralske Tanker (1. Oplag), Heltindehistorierne, Fablerne (1. Oplag), Danm. og Norges gejstl. og verdsl. Stat, Epistlerne.

[4] Peder Paars, Skiemtedigtene, Komedierne 1723-24-25, Samtalerne mellem to Kiøbmænd, Metamorphoserne. At Holberg selv solgte disse, fremgaar for de 3 førstes Vedkommende af Brevene til Hagen; for „Samtalerne"s Vedkommende af Fortegnelsen over Restoplagene i hans Bo.

[5] At Holberg ogsaa selv har forhandlet Skrifter, der angives at være trykt *„paa Bekostning af"* en eller anden Bogtrykker, ses af de Forraad af hans Skrifter, der efter hans Død fandtes paa Lager og solgtes i hans Bo, f. Ex. Opuscula latina, der paa Titelbladet angives at være trykt „paa Bekostning af Sal. Hieron. Christ. Paullis Enke", og hvoraf der i Boet var paa Lager 33 Ex. af I—II og 287 Ex. af II; Epigrammerne, der er trykt „paa Bekostning af Otto Christoph. Wenzel" (27 Ex.), Conjectures s. la Grandeur des Romains (Mumme) osv. *Hofman:* Fundationer I, 240.

[6] En Kontrakt med Berling om Overdragelsen af Forlagsretten til Natur- og Folkeretten og Heltehistorierne er bevaret (*Francis Bull:* Om H. som Historieskriver S. 113 Facsimile).

[7] 4. Oplag af „Natur- og Folkeretten", 2. Oplag af Heltehistorierne, 2. Oplag af Moralske Tanker og Bergens Beskrivelse.

[8] At dette er Tilfældet, fremgaar af, at Phønixbergs Eftertryk af Komediernes 1. Bd. er foretaget efter det nye Oplag hos Høpffner, ikke efter Udgaven 1723.

[9] Fortalen til Komediernes 1. Bd. 1723.

[10] Breve fra Hans Gram 1907 S. 286.

[11] Holberg Aarbog 1921 S. 18.

[12] *Werlauff:* Antegnelser 1858 S. 138 ff.

[13] Brev 30. Septbr. 1730 (*Dahlerup* S. 13).

[14] „Jeg haver ellers selv givet Anledning til Prænumerationens Indførelse her udi Landet". Moralske Tanker v. *Rode* S. 210.

[15] Brev 13. Decbr. 1720 (*Dahlerup* S. 8).
[16] Brev 5. Decbr. 1722 (*Carl S. Petersen* i „Tilskueren" 1910 S. 1).
[17] Brev 30. Septbr. 1730 (*Dahlerup* S. 13).
[18] Berlingske Tidende. Dansk Søfart 1914 S. 29. Facsimile af Kontrakten. 12. Maj 1730. Brevet 30. Septbr. 1730 omtaler, at nogle Exemplarer af Danm. og Norges Beskr. paa en tidligere Rejse til Christiania har lidt Skade, maaske kan det have givet Holberg Tanken om Forsikring.
[19] At vi ikke har med en Anekdote, men med en Erindring at gøre, fremgaar, som Arkivar *Wad* har paapeget (Fra Arkiv og Museum II, 1904, S. 233 ff.), af, at Jacob Baden i sit Haandexemplar af sine af Sønnen udgivne Erindringer har foretaget Rettelser, bl. a. rettes Sønnens Angivelse af, at det var de *nys udkomne* Epistler, han købte hos Holberg, til at det var Fablerne; den gamle Mand huskede altsaa endnu tydelig Enkelthederne ved Besøget. Men i saa Fald kan Begivenheden ikke være foregaaet ved Holbergs Dødsleje, da Fablerne udkom 1751, hvorved den mister sin uhyggelige Karakter.
[20] Brev 2. Aug. 1721 (*Dahlerup* S. 9). Søforsikringen 1730.
[21] Brev 11. Marts 1724 (*Dahlerup* S. 16).
[22] *Carl S. Petersen* i Nordisk tidskr. för bok- och biblioteksväsen VI, 207. 1919.
[23] Natur- og Folkeretten kom i det — vist ogsaa da lille Oplag af 1000 Exemplarer (Levnet v. *W. Horn* S. 109); Phønixbergs Eftertryk af Comediernes 1. og 2. Bd. gjorde efter Holbergs eget Sigende, at han brændte inde med 800 Exemplarer af sit eget Tryk. Hvorledes han kan beregne dette Tab til 3—400 Sletdaler (à 4 Mark) er ikke let at se, da Prisen pr. Bd. var $2^1/_2$ Mark. (Dedicationen i Comoediernes 3. Bd. — Brev t. Hagen 5. Decbr. 1722 v. *Carl S. Petersen* „Tilskueren" 1910.)
[24] Illustrationerne til Peder Paars 1913 S. 8 ff.
[25] *Chr. Bruun:* Fortegnelse over en Del af L. Holbergs Bibl. 1869, V. Auktionskatalogerne med Købernes Navne og Priser findes paa Kgl. Bibl.
[26] *Chr. Bruun:* L. H. tvende Epistler 1895 S. 119. Hedegaards Ophold i København falder 1726—31.
[27] Levnedsbr. v. *W. Horn* S. 200.
[28] Kbhvns. Postrytter 1. Juli 1754. Auktionen i Holbergs Bolig.
[29] Hele Sorøsamlingen angives 1811 af *Molbech* til c. 10,000 Bd., sikkert paa Grundlag af det Katalog, som hans Omviser i Bibliotheket *Heiberg* lige havde udarbejdet.

Deraf har de Bøger, som Nils Griis havde skænket, udgjort c. 4000, Londeman Rosencrones 1571, desuden var der ældre Samlinger og en Del senere Erhvervelser. Herefter kan Holbergs Bøger *højst* have beløbet sig til 3—4000 Se *Molbech:* Ungdomsvandringer i mit Fødeland 1811 S. 266. *L. Daae:* Nils Griis S. 65—70. Catalog over Londeman Rosencrones Samling.

[30] *Chr. Bruun:* Fortegnelse over en Del af L. Holbergs Bibliothek. Kbhn. 1869.

[31] Af den nye Udgave af Danmarkshistorien, hvoraf kun de to første Bind var udkommet ved Forfatterens Død, lod Holberg tage enkelte ganske særlig smukke og meget store Exemplarer paa Skrivpapir.

[32] *Molbech:* Ungdomsvandringer S. 266.

[33] At dette Bind har tilhørt Holbergs Bibliothek, anser jeg af de Grunde, som jeg har anført i Holberg Aarbogen I, 90, for utvivlsomt. At Bindet mulig har et fremmed Præg, kan jo dog skyldes, at det er forfærdiget af en fransk Bogbindersvend her i Landet eller af en dansk Bogbindersvend, der har lært i Frankrig og — som man ogsaa nu om Dage har Exempler paa — har moret sig med at binde ind efter fremmed Skik. Eller det kan skyldes, at Bogen er sat ind i et fremmed Bind her hjemme, som man ogsaa ellers har Exempler paa. Bogen havde paa en eller anden Maade forvildet sig til Norge, hvorfra *H. H. J. Lynge* købte den tilbage. Ogsaa andre af det gamle Sorøbibliotheks Bøger er landet i Norge, saaledes hele 4 Bind af Jan de Sevres Hist. de France, der havde tilhørt *Nils Griis* Samling, der ligeledes blev testamenteret Akademiet (*L. Daae:* Nils Griis. Chria. 1886 S. 79 Anm. 1).

[34] *Hofman:* Fundationer VII, 591.

[35] Fortegnelse over *H. H. J. Lynges* Samling af Holberglitteratur 1898 S. 6.

[36] I *Nils Griis*' Bøger anbragte Akademiet f. Ex. et Ex-Libris med den prangende Omskrift: Legatus Academiæ Soranæ ab Illust. & Excellentissimo Domino, Dno. Nicolao Griis, Eqvite etc. (*Hofman* VII, 592).

[37] Dets Maal var 14×12 Alen. Se Planerne i *Thuras* Danske Vitruvius II, 103. Beskrivelser i *Hofmans* Fundat. VII, 591 ff. *Molbech:* Ungdomsvandr. S. 266 ff.

[38] *C. F. Matthiesen* i Aarsskr. fra Sorø Skole 1912—13 S. 1—31.

BIBLIOTEKET OVER SKYERNE

AF JOHANNES DAM

ITALIAFAREREN, hvem Tid og Rejsekasse tillader at strække sin Rejse ud over Rom, haster mod Napoli. Turisten drages af den blaa Golf, Vesuvs hemmelighedsfulde, skykronede Krater, Capris Vidundergrotter og Folkelivet, hvorom han ved romantisk Læsning har dannet sig saa eventyrlige Forestillinger. Maaske higer han endnu videre, mod Siciliens evige Foraar, Taorminas gyldne Orangehaver. Videnskabsmanden og Kulturelskeren længes mod Pompeji, Herculaneum, Segeste . .

Fra Rom til Napoli er der for den almindelige Bevidsthed ikke andet end Jernbane, fire-fem Timers kedelig Rumlen afsted over Bjerg og Dal, allerhøjst nu og da et Blik ud gennem Kupévinduet for at notere en malerisk Kløft eller en forfalden Slotsruin af den Slags, hvoraf man maaske allerede er overmæt. Kun de færreste aner eller tænker over, at de her gennemiler en af Italiens minderigeste Egne, hvor hver Fodsbred Jord bærer synlige Spor efter en lang Rækkefølge af Kulturer, som her har blomstret og sat Frugt for hurtig at ryddes og give Plads for nye. Maaske har endog Taagen, som her i Uger kan ligge over de brede Dale, dulgt for den Rejsendes Blik

alt, hvad der kunde vække Erindringen og pirre Nysgerrigheden.

Det var netop paa en klam og taaget Foraarsdag, hvor en graa Tykning laa som et Loft over ens Hoved, at jeg stod ud paa den lille Station Cassino omtrent midtvejs mellem Rom og Napoli. Her skulde det jo ligge, det gamle berømte Kloster, hvor den hellige BENEDIKT havde grundet den første faste Borg for vestevropæisk Bogvæsen, dette „Middelalderens Sinai“, som man med Rette har kaldt *Monte Cassino*.

Forventningsfuld saa jeg mig om, men Øjet mødte kun det evige graa, Taagens tunge Loft oventil og tykke Vægge til alle Sider. Efter saaledes at have forvisset mig om, at jeg uden at gaa glip af noget betagende Første-Indtryk roligt kunde hengive mig til praktiske Gøremaal, gav jeg mig til at underhandle med en af de hurtigt tililende Kuske, som straks omringede mig og alle med solidarisk Enstemmighed forsikrede mig, at 30 Lire var en latterlig ringe Betaling for at køre mig til Klostret. Hvorfor jeg af disse Hajer netop valgte en ung Fyr, der understøttede sit Tilbud med Oplysningen om, at han var forældreløs og havde mistet to Brødre i Krigen, er aldrig bleven mig helt klart, han kan jo ikke have haft større Næringssorger, og der maa udentvivl have befundet sig mere værdige trængende

i Klyngen, men jeg længtes blot efter at komme videre, og to Minutter efter sad jeg i en skrøbelig Karriol, som skulde føre mig op gennem Taagen til lysere Luftlag.

Vejen slynger sig, som overalt, hvor det gaar saa stejlt opad, i Zigzag med meget skarpe Vinkler op over Bjergsiden. Klostret ligger i Fugleflugtlinje kun et Par Kilometer fra Byen men til Gengæld over 500 Meter højere end denne, og Kørevejen dertil er mindst 10 Kilometer. Men som min Kusk forklarede mig, man skal være glad til, at man overhovedet kan køre. Indtil 1887 fandtes kun en Æselvej, og hver Sten i det mægtige Bygningskompleks, som skjuler sig der oppe mellem Skyerne, er ført derop paa Ryggen af de smaa, taalmodige Dyr.

Køreturen tager halvanden Time, og da det i Længden bliver trættende for en fremmed at underholde sig paa syditaliensk Landsmaal med en Bonde, som øjensynlig anser ham for Idiot, siden han gider give tredive Lire ud for at komme op til den barske Stenkolos der oppe over Skyerne, er der rigelig Tid til at tænke over, hvad Munkene egentlig har villet deroppe.

Den hellige Benedikt, Patriciersønnen fra Nurcia, havde sine gyldige Grunde til at opslaa sit Munkebo netop her. Subiaco, hvor han først havde slaaet sig ned, og hvor kristne Brødre var strømmet til i saa stort Antal, at der

efterhaanden voksede hele tolv Klostre op omkring hans Celle, var ikke blevet det Paradis paa Jorden, som han havde drømt om paa hin Dag, da han tog Afsked med sin Amme. Tværtimod, verdslig sindede og misundelige Konkurrenter havde gjort ham Helvede for hedt, havde endog stræbt ham efter Livet, og han og hans Venner maatte søge Fred. Benedikt var en Arbejdets og ingen Stridens Mand eller maaske rettere, den Fjende, han vilde bekæmpe, var ikke af denne Verden.

Langt bort fra Verdens Larm vilde han, og saa højt mod Himlen som muligt. Op, hvor han og hans Brødre ubemærket kunde leve deres Liv i Gud, medens Verdenslivets Bølger slog mod Foden af deres Klippe, uden at den mindste Larm naaede derop.

Nede paa den milevide Slette, hvis oprindelige Karakter af gammel Søbund endnu er umiskendelig, laa den lille By, som allerede i Aaret 312 f. Kr. under Navnet Casinum blev lagt ind under Rom. Den fik i Løbet af Middelalderen Navnet *San Germano* og beholdt det indtil 1871, da den atter under Paavirkning af Striden mod Pavekirken og alt, hvad dens var, fik sit gamle hedenske Navn under Formen Cassino. Endnu har den i sin nærmeste Omegn Minder fra sin tidligste Tid. Tæt Syd for den ligger betydelige Rester af et Amfiteater, lidt længere

borte finder vi svage Antydninger af M. Terentius Varros Villa, hvor Antonius fejrede sine løsslupne Fester. Hist og her spores Stenbroen af den gamle Vej, som førte forbi den ned mod Capua. Og et Stykke oppe paa Højden mod Vest, hvor Vejen til Klostret gør et brat Sving, ligger den saakaldte Etruskergrav, hvis Kerne er bygget af store, hugne Sten, og som maaske endog stammer fra Pelasgerne, som var Etruskernes Læremestre i Bygningskunst.

Lutter Fred blev Livet ikke for de Guds Mænd paa Monte Cassino. Thi denne Egn laa endnu saa dybt sunken i Hedenskab, da de tog den til Bolig, at den gamle Kristendom, som endog skal være prædiket der af selve Petrus, saa at sige var glemt, og Beboerne dyrkede i mange Templer de gamle Guder. Just dér, hvor Klostret rejste sig paa Klippens Top, havde Apollo sin Helligdom. Længe varede det dog ikke, før Munkenes Overtalelse og deres hellige Liv havde faaet Bugt med Hedenskabet.

Gennem en Sky gaar Turen opad. For oven og for neden møder Øjet kun det evige graa, gennem hvilket Oliventræerne svagt tegner deres stive Grene. Selv Klippeblokkene langs Vejen ser ud som Skybunker, og kun i enkelte Øjeblikke toner den gamle Hohenstauferborg Rocca Janula frem som et uvirkeligt Syn, svævende i Luf-

ten over mit Hoved. Men her er det jo, den hellige Benedikts Spor allerede skal møde den fremmede Gæst, jeg véd det jo fra mine Bøger. Jeg maa staa af for at finde dem, Kusken aner intet. Paa den Maade kommer jeg til at gaa den halve Vej, og Hesten sender mig for hver Udstigning et taknemmeligt Blik.

Smaa og primitive Minder viser mig med rørende Enfold de hellige Steder. Hvor dette Kapel staar, tog Sankt Benedikt Afsked med Sankt MAURUS, da denne drog som Missionær til Frankrig. Her, hvor et simpelt Kors er rejst, har Helgenen knælet for at bede til Himlen om Hjælp til Hedenskabets Udryddelse, og det kunde nok behøves, thi netop paa dette Sted laa endnu paa hans Tid et Venustempel, hvor hæslige Ting gik for sig. Under en Jernrist, der er indfældet i Klippegrunden, ser man endnu Aftryk af den fromme Mands Knæ – Tegnet paa, at hans Bøn var hørt.

Endelig begynder der at vise sig Spor til, at vi atter nærmer os beboede Steder. Vi følger en lang Mur, kronet af mægtige Cypresser. Der inde bag ved, aner jeg, hviler Slægt efter Slægt af fromme Mænd, som har lukket deres Øjne i Haabet om at møde deres store Forbillede i Staden paa Bjerget for som han at blive lysende Stjerner paa det himmelske Firmament, hvorom DANTE fortæller i 22de Sang af „Paradiset“.

Netop her ved den gamle Munkeborgs Fod maa jeg mindes de Vers, hvori Dante lader den hellige Benedikt selv berette om dens Tilbliven og historiske Opgave:

„Hin Klippe med Cassinos Borg og Vare
Besøgtes fordum paa sin Tind, den høje,
Af de vildfarne, onde Folk i Skare,
Og jeg er den, som første Gang med Møje
Har baaret did *Hans* Navn, der Jorden skænked
Den Sandhed, som opløfter nu vort Øje.
Og over mig sligt Naadens Lys sig sænked,
At jeg fik Egnens Byer frelst og revet
Ud af den Vantros Baand, der Verden lænked. .
De andre Lys var alle Mænd, som leved
I from Betragtning, af den Varme tændte,
Der har hver hellig Blomst og Frugt fremdrevet.
Maccarius er her, den højst fortjente,
Med Romoaldus og de Brødre sammen,
Der aldrig Fod og Hu fra Klostret vendte."

(Molbechs Overs.)

Vi kører forbi den monumentale Hovedindgang, flankeret af de to Stenløver, som man møder atter og atter i benediktinske Klostre, men i øvrigt af ny Oprindelse, bestemt til Modtagelse af Kirkefyrster og verdslige Stormænd, og standser foran en beskeden Sideport. Jeg ringer paa og modtages af en bondeklædt Lægmand, der spørger, hvad jeg vil. Han henter Gæstepateren, *il padre forestieraio,* og fra det Øjeblik, han venligt har rakt mig Haanden, er jeg

Klostrets Gæsteven. Som saadan modtages enhver, der ringer paa, og har man gyldigt Ærinde, er man vel set, hvor længe man end bliver. Betaling forlanges ikke, men enhver kan ved Bortgangen nedlægge sin Gave til San Benedetto i en Bøsse, der findes ved Udgangen. Kvinder kan ikke overnatte indenfor Klostrets Mure.

Jeg føres til Fremmed-Refektoriet, og i Løbet af faa Minutter er et Maaltid sat for mig. Det er Fredag, men jeg har ingen Grund til at klage over Fastekosten, en herlig Forel erstatter Kødretten; Urtesuppe, Ost, Frugt og Vin bringes mig i smuk og renlig Anretning. Hver Munk, som kommer forbi mig, mens jeg spiser, standser, rækker mig Haanden og byder mig Velbekomme. Men ingen overflødig Passiaren, ingen nysgerrig Spørgen om hvorfra og hvorfor.

Endnu har jeg kun mødt Stilhed gennem de lange Korridorer og Trapper, jeg har passeret. Kun nu og da en stilfærdig Hvisken i en Krog, en Hilsen eller en Besked, der skal bringes videre. Men midt under Maaltidet hører jeg pludselig ude fra det fri en munter Støj, Lyd af unge, glade Stemmer, Raab og Latter. Jeg skynder mig til Vinduet. Og nede i den skønne Søjlegaard, langs hvis Buer Klostrets Velgørere gennem Tiderne staar mejslede i Marmor – der er vist over hundrede Statuer – rører der sig

et Liv som i en Skolegaard i Frikvarteret. Unge, lykkelige Mennesker spiller Fodbold indenfor det tusindaarige Klosters Mure, og en ung Munk, slank og skøn som San Benedetto sikkert har været det, leder Legen. Han farer fuldt optaget fra den ene Ende af Gaarden til den anden, kommanderer og opmuntrer, hvert Øjeblik venter jeg at se ham kaste sin lange, sorte Kjole for at sparke med.

Ja, det er sandt, her holdes jo Skole. Ingen Præsteskole men et Gymnasium som saa mange andre i Italien. Da Kirkens Ejendom i 1866 blev inddraget af den verdslige Stat, fik Monte Cassino for sin Histories og sine Fortjenesters Skyld Lov at bestaa, og Munkene paatog sig at oprette en Opdragelsesanstalt for velstillede Forældres Sønner. Derfor er ogsaa nu de fleste af Monte Cassinos Munke højt dannede Mænd, mange endog Doktorer. Der betales for hver Elev omtrent 4000 Lire om Aaret, saa det er ikke netop Velgørenhed, her er Tale om. Man maa huske, at dette Kloster, som fra Middelalderen langt op gennem Tiderne havde samlet store Rigdomme – paa et vist Tidspunkt allerede i Middelalderen nævnes som dets Godser 2 Fyrstendømmer, 20 Grevskaber, 440 Byer og Landsbyer, 250 Borge, 23 Havne og 1662 Kirker – ved Sekvestrationen blev henvist til at ernære sig selv. Dets Indtægter, som en Gang var 100,000 Dukater, er nu, bortset fra Skolens Udbytte, næppe saa mange Lire.

Da mit Maaltid er endt, henter min Fører mig for at vise mig rundt. Han spørger straks, hvad jeg helst ønsker at se, og jeg læser nogen Forbavselse i hans Øjne, da jeg svarer: Biblioteket. Ja, jeg forstaar. Han er ung, vel næppe tredive Aar, og de Gæster, som i de sidste otte Aar har fundet Vej op til hans elskede *cenobio*, har sikkert kunnet tælles. End færre har de været, som søgte andet end nogle Timers Adspredelse og Nyfigenhedens Tilfredsstillelse i det store Bygningskompleks med dets mange sælsomme Kroge.

Kun til en flygtig Rundgang mener jeg at have Tid. Og nu først gaar det op for mig, hvor eventyrligt, hvor overjordisk mægtigt dette Kirkeslot over Skyerne i Virkeligheden er. Timevis vandrer vi her fra Gaard til Gaard, fra Kapel til Kapel, hvor de mange Aarhundreders Kunst som en Kæmpebilledbog glider forbi vort Øje. Og som han kan fortælle! Af og til standser han for at spørge: „Interesserer det Dem, *signore*, eller . . .“

Hans Fortælling er intet mindre end Syditaliens Historie gennem Tiderne, og han véd det alt. Det er om Krig og atter Krig, han beretter. Om Longobarders og Saraceners Hærgninger, om Hungersnød og Ildsvaade, om den ulykkelige unge PIETRO DE'MEDICI, som druknede i Lirifloden tæt under Bjergets Fod efter et Slag mellem

Franske og Spanske og nu ligger begravet i Klostrets Krypter. Med Taarer i Øjnene skildrer han en Episode fra den nyere Tid, kun en af de mange dramatiske Begivenheder, som Monte Cassinos Mure hvisker om: I 1799 toges Klostret i Besiddelse af en Afdeling franske Soldater, som rasede, da de saa', at andre af deres Kaliber allerede havde plyndret de hellige Steder for Guld og andre Kostbarheder. Kun et Par Munke var blevet tilbage, blandt dem var den unge ENRICO GATTOLA. Ved Indgangen til Arkivet, hvor Hundreder af kostelige Dokumenter var opbevaret, kom Gattola Voldsmændene i Møde, han faldt paa Knæ for dem og bad dem med Taarer skaane dette hellige Sted og dets uerstattelige Skatte, som ingen Værdi havde for dem. Et Sabelhug strakte ham døende til Jorden, og de vilde Soldater tændte midt i Hallen Baal op af uerstattelige Pergamenter for at tillave deres Aftensmad . . .

Og den gode Pater viser mig Stedet, hvor Benedikt og hans hellige Søster SCOLASTICA hviler, og den simple Celle helt nede ved Jorden, hvis Mure paastaas at være de samme, han selv byggede sig af raa Sten straks efter sin Ankomst. I øvrigt kan, som rimeligt er, intet af Bygningsværket føres tilbage til den første Tid. Fra det 11. Aarhundrede findes en ubetydelig Murrest og en vidunderlig Bronceport, som er ført hertil fra Konstantinopel.

Ellers tilhører Monte Cassinos Arkitektur saa godt som udelukkende det 16. og 17. Aarhundrede, dens Hovedmestre er Francesco di Sangallo og Bramante.

De store Bygninger, som giver Plads til Munkenes og Elevernes Boliger og Spisesale, Bibliotek og Arkiv, Gæsterum og en Utallighed af større og mindre Kapeller, omslutter tre herlige, firkantede Gaarde, som alle er indrammede af skønne doriske Søjlerækker, forbundne ved Buegange og brede Marmortrapper, smykkede med Statuer og dekorative Brønde. Mest berømt er *Loggia del Paradiso*, hvis Balustrade aabner sig frit mod Vest og giver et herligt Skue ud over den frugtbare Slette, begrænset helt ude i Horisonten af de lepinske Bjerge og Gaetas Fæstningsværker. Taagen var just begyndt at lette, da jeg traadte ud paa Terrassen, og efter faa Minutters Forløb laa hele det foraarsgrønne Landskab som et broget Tæppe, sølvbroderet af de mange Smaastrømmes blinkende Baand, udstrakt for mine Fødder. Det er svært at rive sig løs fra dette Sted for atter at fordybe sig i Bygningernes Labyrinter, hvor dog saa mange sjældne Glæder venter.

Betagende skøn er den store Basilica, bygget Stykke for Stykke gennem Aarhundreder for at faa sin endelige Indvielse i 1727, et Vidunder af mangefarvet Sten og Guld. Her hviler under Højaltret Støvet af San Benedetto og

Scolastica, hvis man da tør give Monte Cassinos Beboere Ret i den Strid, der i Aarhundreder har hersket mellem dem og deres franske Brødre, som paastaar, at de hellige Ben allerede i Aaret 660 er blevet ført til Frankrig.

Mindre betagende er Krypten, hvis udstrakte Hvælvinger i dette Aarhundredes Begyndelse paa tyske Benediktineres Initiativ og til Dels paa Wilhelm II.s Bekostning af Munkekunstnere (Beuron-Skolen) er blevet udsmykket i den særlige naivt-sentimentale Smag, hvis mest kendte Navn er DESIDERIUS LENZ. Disse velmenende Vandaler har ogsaa faaet Lov til at udsmykke selve Benedikts gamle Celle, der ligger tæt ved Indgangen til Klostret, i den Dekadentstil, man i Tyskland tillader sig at kalde den primitive.

Pateren har aabenbart kunnet se paa mig, at jeg ikke i samme Grad som han beundrede den religiøse Ølstuesmag, der præger disse vidtstrakte, bemalede Kældervægge og Hvælvinger. Thi pludselig standser han i sin Ordstrøm, ser forskende paa mig og siger:

— De er ikke Katolik, *signore?*

Jeg gjorde et svagt og hurtig opgivet Forsøg paa at forklare ham, at min Vurdering af disse Værker saa vel som af Klostrets øvrige Skatte ikke afhang af mit personlige Forhold til de fremstillede Begivenheder. Jeg tror dog

ikke, min Mening blev ham helt klar; han var et Øjeblik tavs og sagde saa:

– Det er ellers kun Franskmænd, som plejer at gaa ligegyldige forbi Lenzes Billeder, og det har naturligvis sine Grunde. Men nu vil De vist gerne til Biblioteket?

Den ældste Del af Biblioteket paa Monte Cassino stammer uden Tvivl fra selve Benedikts Tid. Han paabød jo sine Munke altid at tage en Bog med sig, naar de efter Dagens Markarbejde og det tarvelige Aftensmaaltid trak sig tilbage til deres Celler.

Men nogen videnskabelig Interesse i at samle Bøger havde hverken Stifteren eller de følgende Abbeder. Hvorledes det Lokale har set ud, hvori de opbevarede Klostrets Andagtsbøger, kan man næppe nu have nogen grundet Forestilling om. Bygningerne fra den Tid er totalt forsvundne, og de nuværende Bogsale stammer fra Midten af det 16. Aarhundrede, da Abbed ANGELO DE FAGGIS over Priorgaardens Søjlegange lod bygge fire brede Korridorer med Adgang til Biblioteks- og Mødesal for Munkene og samtidig bekvem Forbindelse med Dormitorierne i det øvre Stokværk og med Hovedkirken.

I hele sit Anlæg staar disse Lokaliteter endnu som i de Faggis' Tid, medens Udsmykningen og Indretningen skyldes forskellige senere Perioder.

Hovedindgangen til den store Bibliotekssal er en udskaaren Trædør, smykket med Bladornamenter og smukke Blomstermotiver. Selve Salen virker lidt dyster, fordi man ikke er i Stand til at overskue det mægtige Rum, hvor de mange Tværreoler og Skabe er opstillede paa langs og paa tværs. Tom maa den sikkert virke imponerende med sine elegante korintiske Søjler af mørkt Træ; saa vidt jeg kunde se var det Nød. Selv de fjorten Buster, som er opstillede over Kapitælerne, er af Træ. De forestiller de mest berømte Lærde, som i Aarhundredernes Løb har dyrket Studier i Biblioteket, og blandt hvilke den berømte BEDA er den mest kendte.

Desværre har det af Pladshensyn været nødvendigt yderligere at slaa af paa Rummets Storhedsvirkning ved Opstilling af Skabe og Hylder næsten helt op til Loftet.

At gaa her og aabne Skabe, trække Skuffer ud, blade og kigge i Bøger, der rummer saa enestaaende Skatte, er som for en hungrig at staa foran et rigt besat Festbord og vide, at han maa gaa fra alle disse Herligheder uden at faa Lov at mætte sig. Trods Tidernes Hærgen ejer dette Bibliotek i sine 20,000 Bind – Tallet opgives iøvrigt med mange Varianter – vistnok det mest fuldstændige Grundfond for et kirkeligt Bibliotek. Af nyere Litteratur findes der kun, hvad der tilføjes ved Gaver. Til Gengæld er Bi-

blioteket blevet særlig rigt paa typografiske Sjældenheder og Førsteudgaver, der for en stor Del hidrører fra Kardinal MAI's testamentariske Dispositioner, Tusinder af Inkunabler, der er saa vel bevarede som i faa andre Biblioteker i Italien, og navnlig beundrer den flygtige Gæst den Samling af uudgivne Dokumenter vedrørende Frankrigs Historie, som Klostrets lærdeste Historiker i forrige Aarhundrede, Abbed DON LUIGI TOSTI gennem franske Venner fik samlet.

Kendere vil maaske have Interesse i nogle Eksempler.

Her er saaledes Skolastikeren GUILIELMUS DURANDUS' *Rationale Divinorum Officiorum,* trykt i Folio paa Pergament af Johann Fust og Peter Gernszheim, en Skat, man nødig løsriver sig fra. LACTANTIUS: *De Divinis Institutionibus,* den anden Bog, som Conrad Sweynhaym og Arnold Pannartz fremstillede i Italiens første Bogtrykkeri, som de grundlagde i Subiaco 1463. Samme Mestres *Messale Monastico* fra 1506. *Vita et Regula santi Benedicti*, trykt i Venezia af Giunti 1505. Og endelig, for ikke at fortabe os i en Opremsning, Aldo Manuzios berømte italienske Udgave af den hellige CATHARINA AF SIENA's Breve, trykt Aar 1500.

Den fremmede Gæst overraskes og blændes af denne Rigdom af gammel Kultur, ikke mindst, naar han forud har læst de gennem Aarhundreder gentagne Klager over

En af de indre Gaarde i Monte Cassino,
set fra Loggia del Paradiso

den Vandalisme, hvormed Munkene har behandlet de Bogskatte, de var sat til at vogte. Uretfærdige eller grundede paa mangelfuld Forstaaelse og Viden har disse Klager ofte været. Særlig karakteristisk er den malende Beskrivelse, GIOVANNI BOCCACCIO giver af den Tilstand, hvori han fandt Biblioteket ved sit Besøg i 1360. Vi har den i øvrigt kun paa anden Haand gennem Referat af hans Discipel Benvenuto da Imola, men saa livfuld er den, at den næsten maa antages at være nedskreven efter Diktat.

Benvenuto meddeler:

„Han (Boccaccio) sagde nemlig, at da han var i Apulien, foretog han sig, tiltrukken af Stedets Ry, en Rejse til det omtalte Kloster Monte Cassino. Og ivrig efter at se Biblioteket, som han havde hørt skulde være fortræffeligt her, bad han ærbødigt en Munk, velsagtens den, der havde vist sig mest imødekommende imod ham, om at være saa god at vise ham Biblioteket. Munken pegede da paa en høj Trappe og svarede ham studst: „Gaa selv derop, der er jo aabent!“ Han gik da glad derop og fandt dette rige Skatkammer uden Dør eller Nøgle, og da han kom der ind, saa han, at Ugræsset groede ind gennem Vinduerne, og at alle Bøgerne med samt deres Pulte var dækkede af tykt Støv. Forbavset gav han sig til at slaa op nu i en, nu i en anden Bog og fandt dér mange forskellige Bind af gamle

og udenlandske Skrifter. I nogle af dem var Blade revet ud, i andre var Kanterne skaaret af Papiret, eller de havde paa anden Maade lidt Overlast. Tilsidst gik han bort med Beklagelse af, at saa mange dygtige Klosterboeres Arbejder var givet i Hænderne paa elendige Mennesker — bedrøvet og med Taarer i Øjnene. Og da han igen var kommen ned i Klostret, spurgte han en Munk, som han traf, hvorledes det var gaaet til, at disse kostelige Bogskatte var blevet saa medtagne. Han svarede, at nogle Munke for at tjene to eller fem Styver brugte at kradse Skriften bort af hele Ark og lave dem om til Salmebøger, som de solgte til Skolebørnene, og ligeledes af Kanterne at lave Skriftamuletter for at sælge dem til Kvinderne. Det har du, lærde Gransker, for at bryde dit Hoved med at gøre Bøger."

Skildringens Sandhed ufortalt bør man ikke være forhastet i sin Dom over Munkenes her saa bittert dadlede Vandalisme. Det er ikke givet, at den har Hovedskylden for Elendigheden. Netop det 14. Aarhundrede var den Periode, hvor Skæbnen var Monte Cassino mest ugunstig. For blot at nævne nogle faa af dets Hjemsøgelser:

Da Kong LUDVIG AF UNGARN i 1348 faldt ind i Kongeriget Napoli for at hævne sin Broders Død — denne var i 1346 i Aversa bleven kvalt af sin Hustru JOHANNA den 1ste — blev hans første Offer Monte Cassino, hvor de vilde

Soldater bortførte alt, hvad de mente havde Værdi. Om de just har gjort selve Biblioteket stor Skade, vides ikke, men det er forstaaeligt, om dets Røgt i saadanne Tider er bleven forsømt. Ganske kort efter kom en Condottiere, PAPONE DE PIGNATARO, og lod sine Soldater handle med Klostrets Eje, som de vilde. Og endelig kom den 9. September 1349 den største Ulykke, da et forfærdeligt Jordskælv lagde alle de gamle Klosterbygninger i Ruiner.

Der er da al Grund til at pege paa, at netop fra dette ulykkelige Aarhundrede har vi den Dag i Dag utallige Vidnesbyrd om, hvor flittigt Bogvirket dreves i den gamle Benediktinerborg, i en hel Række vigtige og smukke Haandskrifter med ubeskadigede Margina og omhyggeligt udførte Miniaturer.

Mod Slutningen af det 16. Aarhundrede tilbragte TASSO den sidste Jul han levede, oppe i Bjergklostret. Men han har da, som EDW. EDWARDS siger, snarere tilbragt sin Tid i Krypten i from Andagt ved de hellige Grave end iblandt Bøgerne, og vi har ikke fra ham nogen Udtalelse om Bibliotekets daværende Tilstand.

Derimod har vi fra den nyere Tid et vigtigt Vidnesbyrd i en Rapport, som ERNEST RENAN afgav til det franske Undervisningsministerium om en Undersøgelsesrejse, han i Aaret 1849 sammen med sin Landsmand DAREMBERG foretog i Italien. Han skriver:

„Dette fornemme Abbedi, som nok fortjente at ligge i et bedre Land(!), vilde have været nok til at trøste os for den Ugæstfrihed og de Skuffelser, der ventede os i Napoli. De otte Dage, vi tilbragte i dets Arkiver, omgivet af den venligste Omsorg, har maaske været de bedst anvendte Dage af vor Rejse og de rigeste paa frugtbart Udbytte. Den Opdagelse, jeg skatter højest, er den, som bragte nogle ikke tidligere offentliggjorte Sider af ABÉLARD for Dagen. I Følge Kataloget indeholdt Nummer 174 *Enchiridion, Retractiones,* tre Bøger af *Theologia Christiana* af ST. AUGUSTINUS samt *Sic et non* af Abélard. Katalogets Forfattere havde vedtegnet, at en „Kristelig Teologi“ af Augustin sikkert maatte være apokryf. Ved første Øjekast saa jeg, at Værket maatte være *Theologia Christiana* af Abélard, og Antagelsen blev i fuldt Maal bekræftet, da jeg sammenholdt Manuskriptet med den udgivne Tekst ... og fandt, at femte Bog indeholdt vigtige Afvigelser og Tilføjelser, i alt fem–seks Sider mere end den Benediktinske Tekst ...“

Renan taler her om Monte Cassinos *Arkiv*, og der vil da her være Anledning til at indføje den Bemærkning, at dette Navn endnu den Dag i Dag er knyttet til en særlig Afdeling af Klostrets Bogrum, hvori Manuskripterne opbevares. Det berømteste af disse er ubestridt ORIGINES' Kommentar til Romerbrevet fra Aar 569. Men foruden

haandskrevne Bøger indeholder Arkivet en overdaadig Rigdom af Diplomer og Dokumenter af alle Arter, men navnlig et stort Materiale til Belysning af Pavernes Historie, et Fond af Kilder, som trods mangfoldige Videnskabsmænds Benyttelse deraf stadig synes lige uudtømmeligt.

Ikke mindre Betydning har dette Arkiv haft for Studiet af Kirkeretten, ja endog for positive Domsafgørelser. I 1628 erklærede Pave Urban VIII det for offentlig Retskilde *(publicus et legalis)*, og som saadant anerkendtes det i Praksis af Domstolene baade i Rom og Napoli. Dets Arkivar blev ved paveligt *breve* udnævnt til apostolisk Notar og senere endog til Protonotar. Dette var ingen tom Hæderstitel. Det betød, at alle Dokumentafskrifter med hans Bekræftelse og Segl skulde tages for retsgyldige selv i Tvistigheder, hvori Klostret selv var Part og Dokumentet talte til dets Fordel.

Endelig maa i denne Forbindelse nævnes den store Betydning, som Monte Cassinos Arkiv har og altid vil faa for Studiet af Middelalderens Skriftstil og dens Udvikling, som gennem dets Haandskrifter illustreres paa den tydeligste Maade. I Monte Cassino benyttedes ligesom i Benevent og Bari den gammelitalienske Bogskrift *(„littera Beneventana“)* Middelalderen igennem for først i det 12. og 13. Aarhundrede at fortrænges af fransk Skrift. Et af de interessanteste Haandskrifter i Arkivet er iøvrigt en *Divina*

Commedia fra det 14. Aarhundrede, det ældste kendte Dante-Haandskrift, skrevet med gotiske Bogstaver og forsynet med en Mængde Randbemærkninger og indskudte Rettelser.

Af alle disse Skriftskatte har en flittig Klosterbroder, CARAVITA, samlet de ædleste og skønneste og udgivet dem i tro farvetrykt Reproduktion, som er fremstillet i Monte Cassinos eget Trykkeri. De danner et Bogværk paa tre mægtige Bind og kan ikke faas til Købs for Guld men er udsendt som Gave til Biblioteker hele Verden over. Vort kongelige Bibliotek ejer et Eksemplar.

Timerne er gaaet som Minutter for mig, og jeg opdager, at Mørket er ved at falde paa. Munken, som har ladet mig i Fred en Stund, nærmer sig og meddeler mig, at Bibliotekaren venter mig i sit *studio*.

Det Billede, som møder mig her, vil aldrig forlade min Erindring. Forbavset standsede jeg i Døren som greben af en Hallucination. Dette var jo Doktor Faust!

Ved sit simple Skrivebord sad han, omgiven af Pergamenter og store Folianter. Omkring ham Bøger og atter Bøger. Og en svagt lysende Lampe kastede et matgult Skær over hans hvide Haar og Skæg. Venlig rejste han sig og rakte mig Haanden, men trak den diskret til sig, da jeg —

som jeg vidste, det var Stedets Skik – vilde nærme mine Læber til den. Men da han fæstede sine klare, mørke Øjne paa mig, da saa jeg, at han var ingen Faust. Ingen Længsel efter jordisk Foryngelse talte gennem dem. Og ingen Frister vilde trænge ind i dette Kammer, hvor han ejede alt, hvad der var ham kært her i Livet.

Saaledes sidder mange Munke rundt i Benediktinernes Biblioteker og i andre stille Kamre, hvor Bøger elskes og dyrkes. Mange af dem har dog Vinduer aabne med vidt Udsyn over deres Slægt og deres Tid. Kardinal RATTI, som nu er Pave Pius XI, har i det store Ambrosiana i Milano vundet sig Navn som en af de største moderne Biblioteksmænd samtidigt med, at han i sin knappe Fritid syslede med at kaste nyt Lys over Petrarcas Personlighed og Digtning.

Det korte Døgn, jeg tilbragte blandt Monte Cassinos Munke, lærte mig meget, og gerne var jeg blevet. Men nede under Bjergets Fod, hvor Livets Hav bruser, skulde jeg lære Ting, jeg lige saa lidt vilde undvære. Der traf jeg – ved et Møde til Minde om den sidste store Benedikt, den afdøde Pave – den moderne katolske Ungdom, som med Uro i Blodet, det samme Blod, som brusede i Ynglingen fra Nurcia, søger at finde Vejen og Maalet for en ny Slægt af Italienere i nyskabt kristelig Aand.

PORTRÆTSTUDIER OVER MÆND FRA REFORMATIONSTIDEN I

AF SOFUS LARSEN

DEN, som har været vant til, at der forud for ethvert Arbejde gik en møjsommelig Indsamling af Materialet allevegne fra, en Sammenknytning af mange tidt højst forskelligartede Smaastumper, bliver glad overrasket ved en enkelt Gang at faa fat i en lang og forholdsvis solid Ende.

Saaledes er det i det foreliggende Tilfælde gaaet mig, og mit Held skyldes en Mand, over hvis Navn og Berømmelse Glemslens Støv forlængst har lagt sig, men som for sin Samtid straalede blandt de klareste Stjærner, Theologen og Filologen JOHAN ALBERT FABRICIUS (f. 1668, d. 1736), hvis efterladte store og fortrinlige Haandskriftsamling, som skulde have været solgt ved Auktion, i Aaret 1770, gennem den daværende Bibliotekar ABRAHAM KALL[1] for 600 Rbd. erhvervedes til Universitetsbiblioteket.[2]

Nu er dens videnskabelige Betydning naturligvis ikke saa stor som dengang, da Købet fandt Sted. Græsk og Latin spiller ikke den Hovedrolle som tidligere, og det værdifuldeste af det Materiale, den indeholder, er forlængst publiceret paa tilfredsstillende Vis; men endnu

gemmer den dog Skatte af ikke ringe Betydning, som ingen hidtil synes at have lagt Mærke til, saaledes Nr. 157 i 4to. Fabricius havde i Aarene 1728–30 publiceret en omfattende bibliografisk Materialsamling til den lutherske Reformations Historie.[3] Det var aabenbart hans Hensigt at udgive Værket paany i noget udvidet Skikkelse og smykket med alt det Billedstof, han saa sig i Stand til at skrabe sammen. I dette Øjemed har han gennemtrukket et Eksemplar af første Udgave med hvide Blade, føjet en hel Del Randnoter til Teksten og paa begge Sider af de hvide Blade opklæbet en sand Rigdom af Illustrationer, mest Udklip af Bøger.[4] Man kan ingenlunde paastaa, at det er lutter Perler til Hobe, tværtimod, det er et i høj Grad blandet Selskab, Øjet falder paa, naar man gennemblader Bogen, og desuden har han behandlet det rige og delvis yderst sjældne Stof med meget unænsom Haand. Han var jo en Mand af omfattende Lærdom, men Kunstforstand har aabenbart ikke været hans stærke Side. Af sjældne Smaatryk fra Reformationstiden og det 16. Aarhundredes sidste Halvdel er Træsnit og Billeder udklippede og Resten rimeligvis kasseret; kostbare Stik af Dürer og Lucas Cranach den ældre er paa en barbarisk Maade barberede lige til Stikkets Rand og med klodset Haand opklistrede paa de indskudte Blade; men de har dog reddet Livet,

Kunstnerens Værk er i alt væsentlig bevaret, og forsaavidt er der jo Grund til at være den gamle Filolog taknemlig.

Desværre raader jeg ikke over de specielle Kundskaber, som vilde kræves til en grundig Gennemgang af hele Stoffet; jeg kan kun gøre opmærksom paa Enkeltheder, der er faldet mig i Øjnene. Resten af Skatten maa jeg overlade dem at løfte, som føler Kald dertil.

Det, jeg ved denne Lejlighed har tænkt mig at fremdrage, er en Række interessante Portrætbilleder af Mænd, som har spillet en betydelig Rolle i Reformationstiden. Kun et eneste Billede falder udenfor denne Ramme. Fabricius, der hverken var kunstforstandig eller havde Sans for Fysiognomier, ja maaske snarest kan anses for en Smule defekt paa dette Omraade, har indlemmet det i sin Samling, fordi han ikke nærede Spor af Tvivl om, at det forestillede selve Reformationens Ophavsmand. Naar jeg, som selvfølgelig ikke deler hans Tro, alligevel giver det en Hædersplads her (Afb. 1), er Grunden den, at dets Betydning som Kunstværk gør det uforsvarligt at lade det hvile længere i Glemslens Grav.

Stikket bærer, som man ser, den berømte Kunstner MARTIN SCHONGAUERS Mærke. Hvad man véd om hans Liv er ikke synderlig meget. Sikkert er det, at han stammede fra en Augsburger Patricierslægt, kom til Verden i Staden

Martin Schongauers Stik af Magister Luyter

Colmar i Elsass ved Midten af det 15. Aarhundrede, virkede Størstedelen af sit Liv dér samt i Breisach og døde henimod Slutningen af det 15. Aarhundrede; hverken Fødselsaar eller Dødsaar kan fastslaas med Sikkerhed.[5] Hvad der kendes af hans Produktion indenfor Kobberstikkunsten omfatter Billeder med religiøse Æmner, enkelte Genrestykker, samt Ornamentstik, men ikke et eneste Portræt. Indskriften foroven *M. luyter* blev af Fabricius trods Navnets Bogstavering aabenbart læst eller fortolket som *Martin Luther*, og denne Misforstaaelse kan vi efter al Sandsynlighed takke for, at Kunstværket overhovedet blev reddet. Efter min Formening bør Indskriften læses *Magister Luyter*. Vi lærer altsaa derigennem Navnet at kende paa den Person, hvis Træk Billedet gengiver. Efter Titlen og Dragten at dømme var det sikkert en Gejstlig, formodentlig en dengang ansét Canonicus i Colmar. Trods ivrige Bestræbelser er det imidlertid ikke lykkedes mig at identificere Magisteren med nogen kendt historisk Personlighed. Det er en af den Slags Opgaver, som kun Lokalforskere kan give sig i Kast med uden at løbe Panden imod en Mur.

Hvad Billedets Ægthed angaar, anser jeg mig selvfølgelig ikke som kompetent Dommer. Men ud fra en Betragtning, der intet har at gøre med den kunstneriske Side af

Sagen, føler jeg mig dog overbevist om, at et Falsum i den Forstand, at det overhovedet intet har med Schongauer at gøre, kan Stikket ikke være. Det maatte i saa Fald tilhøre en Tid, i hvilken Schongauers Navn og Signatur var vel kendte, ellers var der jo ingen Mening i at lave en Forfalskning: Lidet ansete eller glemte Kunstneres Signaturer misbruges ikke paa denne Maade. Er det da sandsynligt eller blot tænkeligt, at en højerestaaende Gejstlig dengang skulde have ladet en Kunstner stikke sit Portræt og uden videre fundet sig i, at denne satte en notorisk falsk Signatur derpaa, skøndt det tillige tydeligt var angivet, hvem Billedet forestillede? Paa den Maade blev han jo medskyldig i et Bedrag, som han aldeles ingen personlig Interesse kunde have af.

Dette udelukker imidlertid ikke, at Portrættet kan være en Kopi fra en senere Tid af et Schongauersk Stik, en dygtig Kunstners Forsøg paa nøjagtigt at gengive en udmærket Forgængers Arbejde. Jeg har vist Hr. Museumsdirektør Dr. KARL MADSEN Billedet, og han havde den Godhed at oplyse mig om, at den tekniske Udførelse tydeligt viser, at det ikke kan være et originalt Arbejde af Schongauer. Sagkyndighedens Dom bør ved Magt at stande; men ogsaa som Kopi betragtet har Stikket jo sin store Interesse, det viser os Schongauer fra en helt ny

Side og giver en god Forestilling om den gamle Kunstners Evne til ved faa Midler at karakterisere en menneskelig Personlighed. Jo længere jeg betragter dette ejendommelige, rolige og selvbevidste Ansigt med det talende lidt skæve Øjekast, des mere synes jeg det fortæller mig om Manden. Hvad Signaturbogstavernes Form angaar, finder man i ældre Arbejder af Schongauer gennemgaaende et M med to lodrette Yderstreger, i de senere har Bogstavet den Form, som ses i M'et foran *luyter*.[6] Det originale Portræt har da sandsynligvis tilhørt en tidlig Periode i Kunstnerens Produktion.

I den bekendte Portrætsamling, NICOLAUS REUSNER udgav i Strassburg 1587,[7] findes mer eller mindre vellykkede Træsnit af saa godt som alle de Mænd, der spillede en mere fremtrædende Rolle indenfor den tyske Reformation; men ét Ansigt savnes mærkværdigvis i denne Serie af karakterfulde Fysiognomier: NICOLAUS AMSDORFFS,[8] skøndt han som Organisator utvivlsomt var en af den evangeliske Læres Forgrundsfigurer og desuden spillede en fremskudt Rolle ved sin Deltagelse i de dogmatiske Stridigheder, den i saa rigt Maal gav Anledning til.[9]

Af Alder var han knap en Maaned yngre end den store Reformator, blev indskrevet som Student i Wittenberg 1502, ansat som Lærer ved Universitetet 1511 og sluttede

sig fra første Færd begejstret til Luthers Forkyndelse. Temmelig tidlig gik han over i praktisk Virksomhed, gennemførte saaledes med meget fast Haand Reformationen i Magdeburg og virkede fra 1524 som Superintendent i denne Stad. Da Bispedømmet Naumburg-Zeitz blev ledigt, og Stiftets katholske Klerus havde valgt en paalidelig Trosfælle til Successor, greb den sachsiske Kurfyrste Johann Friedrich egenmægtigt ind, kasserede Valget og overdrog 1542 paa Luthers Anbefaling Bispeværdigheden til Amsdorff „weil er unbeweibt, gelehrt und von Adel ist". Samtidig inddrog Kurfyrsten imidlertid Stiftets Ejendomme, lod dem administrere af en verdslig Embedsmand og fastsatte for Biskoppen kun en yderst beskeden Lønning, hvad der førte til heftige Rivninger mellem den meget myndige og selvfølende Amsdorff og Kurfyrstens Administrator, af hvem han paa mange Maader følte sig lammet og chikaneret i sin Virksomhed. Slaget ved Mühlberg 1547 gjorde en brat Ende paa Amsdorffs Bispeværdighed. Efter at være blevet afsat af den ny Kurfyrste, Moritz, søgte han til Magdeburg, hvor han fra gammel Tid havde mange Venner. Men da Staden blev tvunget til Overgivelse og havde maattet anerkende den ny Magthaver, fandt han heller ikke dér blivende Sted og tog som *exul Christi* ɔ: landflygtig for Troens Skyld, sin Tilflugt til

Johann Friedrichs Sønner i Weimar. Her var han blandt dem, der højtideligt modtog den afsatte Kurfyrste, hans gamle Herre, efter Tilbagekomsten fra Fangenskabet, trøstede ham i Ulykken og stod ved hans Dødsleje, da han 1554 træt af Modgangens tunge Kaar lukkede sine Øjne. Hans Sønner holdt Amsdorff højt i Ære og udnævnte ham til Generalsuperintendent med Sæde i Eisenach. Indenfor de thüringske Landsdele, de eneste Besiddelser Krigslykken havde levnet den ernestinske Linie af fordums Herlighed, udfoldede han i de følgende Aar som gammel Mand lige til sin Død en utrættelig Virksomhed baade i den praktiske Kirketjeneste, som lærd Theolog og ikke mindst som hvas, hensynsløs Polemiker til Forsvar for den Troslære, der i hans Øjne rummede de evige Sandheder: den rene, uforfalskede Lutherdom.

Særlig Opsigt vakte han ved sin Deltagelse i Striden om det dengang brændende dogmatiske Spørgsmaal: Menneskets Frelse ved Troen alene, ikke paa Grund af gode Gærninger. Amsdorff er saaledes Ophavsmand til den paradoksale Sætning „Gute Werke sind zur Seligkeit schädlich“, en Paastand der vakte almindelig Forargelse i Samtiden, men næppe var saa slemt ment, som den ser ud til. Ved gode Gærninger forstod han nemlig Gærninger, ved hvilke Vedkommende mente at have indlagt sig saa-

Afb. 2

Amsdorffs Gravmonument i St. Georgs Kirken i Eisenach

danne Fortjenester, at han havde et rimeligt Krav paa den evige Salighed.

Melanchton gælder med Rette for Luthers berømteste Vaabenfælle; men i dogmatisk Henseende var Forholdet imellem dem til Tider meget spændt. Det holdt kun, fordi Melanchton bøjede af og ikke vilde lade det komme til et Brud, som han ansaa for den største Ulykke, der kunde times den ny Lære. Derimod var Luther og Amsdorff Livet igennem begge som to Sjæle og én Tanke. Ham tilegnede Luther 1520 med hædrende Ord Skriftet om den tyske Adel, han fulgte 1522 Reformatoren paa den farlige Rejse til Worms og overværede som indviet i Hemmeligheden paa Tilbagerejsen den velarrangerede Bortførelse til Wartburg, og til ham tyede Luther i de tunge forpinte Stunder, da det lakkede mod Enden, og Wittenberg i hans Øjne var udartet til et rent Sodoma og Gomorrha. Begge var de trofaste, redelige og mandige Karakterer, der ikke frygtede for at stille deres egen Person i Breschen, naar det galdt, men tillige ubeherskede, hensynsløse, intolerante og doktrinære til det yderste. Naar Venskabet mellem to saa betydelige Personligheder af denne egenartede Støbning holdt uden Brud og Revne, lige til Døden skilte dem ad, saa er Grunden den, at begges Vurdering af andre Mennesker og Følelser for deres

nærmeste i første Linie betingedes af fælles Dogmatik, og for Amsdorff stod Luthers dogmatiske Opfattelse altid ikke blot som Sandhed, men som den hele og fulde Sandhed, ɔ: i aandelig Henseende dækkede de hinanden saa nøje som to kongruente Størrelser.

Et vellykket Portræt er som en Nøgle til Forstaaelse af Personligheden, og tidt lærer Kunstneren os i et eneste Øjeblik mer end Studiet af mange Dokumenter. For Amsdorffs Vedkommende har man i denne Henseende hidtil været temmelig uheldigt stillet. Saavidt jeg véd, kendes nu kun to Billeder af den gamle theologiske Kamphane. Ingen af dem er samtidige, men det ene skriver sig dog fra Tiden lige efter hans Død. Den 14. Maj 1565 lukkede han 82 Aar gammel sine Øjne og blev begravet i St. Georgs Kirken i Eisenach med stor Højtidelighed. Nær Alteret ses endnu hans pragtfulde Gravmonument, der formodentlig blev bekostet af de sachsiske Hertuger, hvad ogsaa Pladsen, hvor det er anbragt, kunde tyde paa.[10] Paa begge Sider flankeres Monumentet af korinthiske Pilastre, som bærer en rundbuet Nische, hvorunder Billedet er anbragt. Han er afbildet i hel Figur, en kraftig sammentrængt Skikkelse, iført en sid Brokades Kappe kantet og foret med Pelsværk. Under den ses foroven den i Læg lagte Underklædning; i Hænderne holder han en lukket Bog med

Spænder. Hovedet med den runde, tilbageskubbede, skindbesatte Hue viser stærkt markerede Træk: buede Bryn, fremtrædende lidt kroget Næse, skarptskaaret Mund og kruset Rundskæg. Paa alle fire Sider af Stenen løber følgende Indskrift: Anno Domini. MD.LXV. den. XIIII. Tag.–Maii. ist. der. edle. vnd. erwirdige. Her. Niclas Amsdorff–Voriagter. Bischoff. zv Zeits. – vnd. Navmburg. in. Got. selichen. verschiden. seines. alters. 82. Jar. (Afb. 2). Enhver, som ser dette Ansigt, vil straks være klar over, at Billedet ikke forestiller en Olding paa 82 Aar, men en Mand, der endnu stod i sin kraftige Alder. Med andre Ord: Monumentet er hugget efter hans Død, og Kunstneren har ikke haft en Dødsmaske at arbejde efter, men gengav Mandens Træk meget frit, snarere som et Erindringsbillede fra svundne Dage end som Portræt. Hvilken Hjemmel han paa dette Punkt har fulgt, véd vi naturligvis intet om. Derimod tror jeg bestemt, hvad nedenfor vil blive nøjere begrundet, at den Dragt, Figuren har paa, er en nøjagtig Gengivelse af de Klæder, Amsdorff bar paa sine gamle Dage.

I Slutningen af sin Bog[11] om denne mærkelige lutherske Bispetype udtaler Th. Pressel sig saaledes: „Sein Bild ist der Widerschein seines inneren Menschen: eine gedrungne Gestalt mit scharf ausgeprägten Gesichtszügen,

hohen Augenbrauen, gebogener Nase, feinem Munde, gekräulseltem Bart. Er selbst schrieb im Jahr 1556 unter dasselbe den Reim:

So sahe der alte N. Amsdorf graw
Drey und siebenzig Jahr genaw,
Ein Feind der Adiaphoristerey
Und aller Parten Schwärmerey.

Herefter skulde man jo tro, at han foruden Gravmonumentet kendte endnu et Billede af Manden. Saaledes forholder det sig imidlertid ikke, hvad der tydeligt fremgaar deraf, at det Portræt, han beskriver, Træk for Træk svarer til Gravmonumentet, medens Verset fortæller, at saaledes saa Nicolaus Amsdorff ud, dengang han gik i sit 74. Aar, og følgelig har staaet under et Billede af ham fra Aar 1556, der gengav hans Træk som gammel Mand. Hvorfra Pressels Kendskab til det citerede Vers, som efter al Sandsynlighed er authentisk nok, stammer, omtaler han mærkeligt nok ikke med et eneste Ord, ej heller faar man at vide, hvor han har set det paagældende Billede. Efter de Oplysninger, jeg har indhentet,[12] findes der intet saadant i Tyskland. Sammenhængen turde da være den, at Pressel i et eller andet Skrift har set det omhandlede Vers anført og uden videre placeret det under et imaginært Billede af A., hvis Træk er lutter Reminiscenser fra Grav-

Portræt af Amsdorff. Kopi efter Originalen Afb. 4

monumentet: altsaa det rene Konfusionsmageri, som det ikke er Umagen værd at spilde flere Ord paa.

I Lutherhalle i Wittenberg,[13] der ejer en righoldig Samling af mer eller mindre gode Billeder af Reformationstidens Mænd, findes et andet Billede af Amsdorff, det samme Kobberstik, som her er gengivet efter et Eksemplar i Fabricius' Bog (Afb. 3). Om Værdien af dette Portræt kan alle vist hurtig blive enige: det er et rædselsfuldt Makværk, aabenbart en elendig Kopi fra det 17. eller Begyndelsen af det 18. Aarhundrede efter et ældre Billede. Indtil for kort Tid siden ansaa jeg Originalen for tabt; men et heldigt Tilfælde har atter bragt den frem for Dagens Lys. Da jeg i andet Øjemed gennemgik en Række ældre Folianter af theologisk Indhold, stødte jeg blandt forskellige Sjældenheder ogsaa paa Originaludgaven af Luthers sidste Arbejde, Kommentaren til Genesis[14] fra Aar 1544. Paa Forsatsbladet var med sjælden smuk og fast Haand skrevet følgende Linier:[15]

f. o. v.

Lex subintrauit, vt peccatum potentius fieret etc

hoc est:

Post promissam salutem lex subintrauit, non vt opera eius necessaria ad salutem essent, sed vt infirmitatem nostram et innatum malum agnosceremus, quod impossibile sit nobis legis obedientiam prestare, vt humiliemur et gratiam dei per

Portræt af Amsdorff
(fra Luthers Genesis-Kommentar i Universitetsbiblioteket)

fidem in christum queramus ac in nouitate vite ambulemus, quam deo sua creatura debet, vt gratias agat et fidem suam certam faciat.

Nicolaus Amsdorffius manu propria
montag nach Dorothee 1558.

De tre Bogstaver, der staar øverst, supplerer jeg i Henhold til det, som følger efter, saaledes: F(ides) o(pera) v(ita). Det Hele drejer sig jo om Betydningen af Troen og de gode Gærninger, netop de ørkesløse Kævlerier, som dengang aldeles optog den gamle theologiske Hugaf og bragte ham til at se rødt. Ved Læsningen af disse „gudelige“ Stridsskrifter giver man uvilkaarligt Mephisto Ret i hans Karakteristik af al denne forlorne Dybsindighed:

Ich sag' es Dir: ein Kerl, der spekulirt,
ist wie ein Thier, auf dürrer Heide
von einem bösen Geist im Kreis herumgeführt,
und rings umher liegt schöne, grüne Weide.

Men hver Tid har jo sin Kæphest og rider rundt i sin Karrusel.

Lige overfor Indskriften er paa Bindets Spejl med Klister, som hist og her er slaaet igennem, opklæbet det i Afb. 4 gengivne smukke Stik, et sjældent karakterfuldt Mandsportræt i en Dragt fra det 16. Aarhundrede. Ved at se det mindedes jeg straks Kobberstikket fra Fabricius' Samling, og en nøjagtig Sammenligning viste, som jeg formodede, at det sidste er et stymperagtigt Forsøg paa at

Afb. 5

Blindpresset Svinelædersbind fra det 16. Aarhundrede
med Superexlibris

kopiere Stikket fra Genesiskommentaren med ganske lignende Tilføjelser (f. Eks. den opslaaede Bog, Vedkommende holder i Hænderne), som man Gang paa Gang møder i Kopier fra det 17. Aarhundrede efter ældre Stik, og som det ikke er Umagen værd at spilde mange Ord paa. At Kopien – direkte eller med Mellemled – gaar tilbage netop til denne Original, slutter jeg af følgende: Dragten er i alle Enkeltheder den samme (den pelsværkkantede runde Hue, Underbeklædningen med Pibestrimlen, Halskraven og Læggene, den bræmmede Kappe). Endvidere har Kopisten efter ringe Ævne forsøgt at gengive Ansigtets karakteristiske Træk, den fremskudte Underlæbe, Hageskægget og det stærkt fremspringende Parti paa begge Kinder mellem sulcus infraorbitalis og s. labionasalis. At det Hele er yderlig mislykket, og at han trods alt slet ikke har formaaet at faa Originalens ejendommelige Ansigtsudtryk frem, kan der under de givne Omstændigheder ingen Vægt lægges paa: Viljen til at efterligne Enkelthederne er der aabenbart, og det er den, det kommer an paa. Det foreliggende Stik er altsaa et Aftryk *avant la lettre*, formodentlig et Prøvetryk, som Kunstneren har overladt Amsdorff.

At der ikke paa det angives, hvem det forestiller, er for Afgørelsen af dette Spørgsmaal heldigvis ganske uden Be-

tydning. Kopien i Fabricius' Samling, der sikkert er et Led af en større Serie, som blev udgivet under ét,[16] bærer Amsdorff's Navn og bevirker derved, at vi paa Originalen kan undvære en saadan Angivelse.

Under Portrættet, mellem Billedets og Pladens nederste Rande, ses et bredt aabent Stykke, bestemt til at optage Kunstnerens Signatur og Navnet paa den Person, hvis Træk her var gengivne. Pladsen vilde imidlertid være meget for rummelig beregnet, hvis dette var det eneste, der skulde staa her. Rimeligvis har det været Meningen under Navnet ogsaa at anbringe et af disse „nervosa epigrammata", til Mandens Pris, som Tycho Brahe omtaler i et af sine Breve, og som Datidens store Mænd „in maiorem gloriam" plejede selv at sætte eller lade sætte baade under deres Billeder og foran deres Værker. Vedkommendes Venner og Beundrere stod altid til Tjeneste med sligt; alle Datidens Lærde var gennem lang Øvelse skolede til paa Anfordring at ryste Smaadigte af denne Art ud af Ærmet, helst paa Latin, men hyppigt ogsaa paa andre Sprog.

Selvfølgelig vilde det være fuldkommen ørkesløst at spekulere paa, hvorledes det Vers lød, der var bestemt til at staa her, hvis vi ikke netop havde de ovenfor efter Pressel gengivne tyske Verslinier, forfattede af Amsdorff selv

for at anbringes under et Portræt af ham udført i Aaret 1556. Jeg tvivler ikke et Øjeblik paa, at det Billede fra hans 74. Aar, for hvilket Verset var bestemt, netop er det i Genesiskommentaren bevarede Originalstik. Mandens Alder passer tilsyneladende paa en Prik, og paa Stikket er der jo ligefrem reserveret Plads til Verset. Ud fra denne Kombination faar vi endvidere at vide, hvornaar Billedet er gjort. Det er stukket i Aaret 1556, altsaa nogle faa Aar før den Indskrift blev nedskrevet, der danner Pendant til det i Genesiskommentaren. Vi mangler saa ikke andet end at faa Rede paa, hvem Kunstneren er. Løsningen af den Slags Opgaver magter jeg desværre ikke. Hr. Direktør Karl Madsen har vist mig den Velvilje at undersøge Stikket og har udtalt, at det formodentlig var et Arbejde af Lucas Cranach den yngre, en Bestemmelse som falder særdeles godt i Traad ogsaa med de ydre Omstændigheder, under hvilke Billedet maa være blevet til.

Maaske vil Læseren dog rejse endnu et Spørgsmaal: Hvem har indsat dette Stik i Bogen? Herpaa tror jeg med temmelig stor Sikkerhed at kunne svare: Billedet er anbragt paa denne Plads af Amsdorff selv.

I det 16. Aarhundrede var det blandt Bogsamlere en almindelig udbredt Skik at anbringe et Ejermærke (Exlibris) i sine Bøger, i hvert Fald i de af dem, som man ansaa for

særlig værdifulde. Paa tyske blindpressede Svinelædersbind – det tyske Standardbind i dette Aarhundrede – findes saaledes meget hyppigt foroven i Midterfeltets aflange Firkant Ejerens Forbogstaver, derunder hans Vaabenskjold, hvis han var af Adel, og forneden det Aar, i hvilket Bogen blev købt eller indbundet (Afb. 5). Forgyldte Superexlibris, som allerede dengang i Frankrig spillede en stor Rolle, var i Tyskland i denne Periode ikke almindelige. Derimod lod tyske Fyrster og Adelsmænd ikke sjældent deres Exlibris, skaaret i Træ eller stukket i Kobber, ligesom nu trykke paa særlige Blade, sædvanligvis temmelig store, og opklæbe paa Bindets Spejl, som de undertiden helt dækker. For det meste findes paa saadanne Exlibris kun Ejerens Forbogstaver eller Navn, hans Vaaben, Valgsprog eller Motto, men af og til ogsaa Vedkommendes Billede i Træsnit eller Kobberstik. Dette var naturligvis en kostbar Foranstaltning, en Luxus som, hvis den skulde gennemføres i større Udstrækning, kun en Fyrste eller Grandseigneur kunde tillade sig[17]. Et interessant Eksempel paa en saadan gennemført Flothed i Exlibris af denne Art, ser vi i Hertug ULRICH af Mecklenburgs[18] Bøger. Han var en meget lærd Herre med levende Interesse for Theologi, Historie og Genealogi, særlig hans egen Slægts, og havde i sit lange Liv samlet et efter Da-

tidens Forhold overordentlig anseligt Bibliotek. Det antages i Almindelighed, at det bevaredes i den hertugelige Families Eje indtil Hertuginde MAGDALENE SIBYLLA's Død 1719[19] og først da skiftedes blandt Arvingerne. Ved den Lejlighed blev en stor Part af det som Gave overladt til den storhertugelige Domskole i Güstrow.[20]

Der kan dog næppe være Tvivl om, at en Del af det allerede efter Hertug Ulrichs Død gik i Arv til hans Datter, den danske Enkedronning SOPHIA, og gennem hende kom i det danske Kongehus' Eje; thi kun ad denne Vej kan det kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket have faaet de talrige Bøger med Hertug Ulrichs Exlibris, som de er i Besiddelse af. Hertugen har aabenbart til forskellig Tid ladet fremstille Ejermærker i flere Størrelser for at kunne anvende dem efter Bøgernes Format. Øverst ses det mecklenborgske Vaaben; derunder fordelt paa begge Sider af et E (ɔ: ELISABETH, Navnet paa hans Gemalinde, som var Datter af den danske Konge Frederik I) Aarstallet, saa Forbogstaverne til hans Valgsprog (*H*err *G*ott *V*erleih *U*ns *G*nade) og endelig hans Navn. Alle disse Enkeltheder varierer overordentlig meget ligesom ogsaa de ornamentale Rammer og øvrige Dekorationer. En af Stokkene til Vaabnet, som gaar igen paa flere af disse Exlibris og kun synes at have været anvendt til Folianter,

Afb. 6A

Von Gottes Gnaden Vlrich
Hertzog zu Meckelnburgk / Fürst zu Wenden / Graff
zu Schwerin / der Lande Rostock vnnd
Stargard Herr.

1 5 E. 8 2.

H. G. V. V. G.

Træskaaret Exlibris for Hertug Ulrich af Mecklenburg

Afb. 6B

VON GOTTES GNADEN VLRICH HERTZOG ZV MECKELNBVRGK
FVRST ZV WENDEN GRAFF ZV SCHWERIN DER LANDE ROSTOCK
VNND STARGARD HERR

Kobberstukket Exlibris for Hertug Ulrich af Mecklenburg

er tegnet af LUCAS CRANACH: forneden til Venstre ses hans Signatur, den vingede Slange med Ringen i Munden.

Exlibris af denne Type findes paa de fleste af Hertug Ulrichs Bøger; men i enkelte fra en noget senere Tid er som Ejermærke benyttet Hertugens eget Portræt i Brystbillede enten i Træsnit eller stukket i Kobber (Afb. 6 A & B).[21] Vaabnet er i Træsnittet anbragt øverst i venstre Hjørne indenfor Billedets Ramme; Navn, Aarstal og Valgsprog foroven og forneden. Her har vi altsaa et typisk Eksempel paa, at Ejeren har anvendt sit eget Portræt som Exlibris i sine Bøger. En almindelig Skik var det sikkert ikke, men det forekommer dog, som ovenfor vist, af og til selv udenfor Fyrsters og Magnaters Kres fra Slutningen af det 16. Aarhundrede helt ned til vore Dage. Saaledes ejer Universitetsbiblioteket et smukt udstyret Eksemplar af Durandus' Kommentar til Petrus Lombardus' Sententiæ Theologicæ.[22] Bogen er indbundet i et brunt Maroquinbind, rigt ornamenteret med Haandforgyldning og udstyret med ciseleret Snit. Ejeren af Bogen, den i sin Tid ansete Theolog JOH. ANDREAS PICCART (f. 1620 † 1666), Superintendent og Prof. theol. ved Gymnasiet i Schweinfurth, har som Ejermærke opklæbet paa Bogens Spejl et Kobberstik af sig selv i Brystbillede.[23]

Nu er det naturligvis ingenlunde min Mening, at Ams-

Reformatorgruppen paa *Lucas Cranach* den Yngres Maleri
i St. Blasiuskirken i Nordhausen

dorff, som ikke paa noget Tidspunkt af sit Liv var en velstaaende Mand, skulde have tilladt sig den Luxus at udstyre en større Del af sin Bogsamling med Exlibris af denne Art. Men han var, som Kurfyrsten siger om ham, „von Adel“, optraadte, saavidt hans beskedne Midler tillod det, i hele sin Færd som en virkelig Grandseigneur, havde ogsaa flere af de Livsvaner og Tilbøjeligheder, der er egne for saadanne Mennesker. Derfor forekommer det mig ret naturligt, at han, da Lejligheden tilbød sig, følte Lyst til at smykke enkelte af de Bøger, han ejede og satte særlig Pris paa, med sit Billede anbragt som Ejermærke i Lighed med, hvad andre store Herrer gjorde paa hans Tid.

Det er morsomt at se, hvorledes et heldigt Fund som det, jeg her har gjort Rede for, foruden den Værdi, det i sig selv har, undertiden kan give adskilligt mere, som man slet ikke havde tænkt sig, løse Gaader og bringe Klarhed i Spørgsmaal, hvor man før var nødt til at famle sig frem. Saaledes har jeg allerede ovenfor berørt, at det af Amsdorff digtede Vers, der var bestemt til at staa under et Billede af ham fra 1556, og som tidligere var hjemløst, finder sin naturlige Plads netop under dette Stik. Endvidere bliver det klart, naar man sammenligner Kobberstikket med Figuren paa Gravstenen, at Klædedragten er ganske den samme; det er aabenbart den gamle Biskops

Stadsdragt, som er afbildet begge Steder. Dengang drejede Modens Hjul ikke saa hurtigt rundt som nutildags, og desuden var Stofferne adskilligt solidere, rimeligvis ogsaa kostbarere. Derfor ser vi, at gode Klæder hyppigt gik i Arv fra Slægt til Slægt, og der er aldeles intet mærkværdigt i, at Biskoppen indtil sin Død 1565 sled paa den samme Stadsdragt, som han ni Aar i Forvejen havde ladet sig afbilde i. Man ser hver Enkelthed i Dragten tydeligt paa Gravmælet, hvor dog Underklædningen med Halslinning og Pibestrimmel er anbragt altfor langt nede: baade den med Pelsværk bræmmede runde Hue, Underklædningen – rimeligvis af Silke – som falder i lange lodrette Læg, og Kappen med Skindkantning er lette at genkende. Alt dette har Kunstneren troligt gengivet, fordi han havde Klæderne selv at hugge efter, medens Ansigtet blev omend ingenlunde helt en fri Fantasi saa dog langtfra det Oldingeaasyn, der vilde have svaret til den virkelighedstro Dragt.

Men endnu mere lærer vi af Stikket fra Amsdorffs Bog. Ved Hjælp af det er man nemlig i Stand til at paavise Eksistensen af et, sikkert virkelighedstro, Portræt af Biskoppen, som maa skrive sig fra hans Manddomsaar, og som man tidligere ikke var i Stand til at identificere med nogen kendt Personlighed. Til Minde om den i Aaret

1555 afdøde Borgmester MICHAEL MEYENBURG skænkede Familien til St. Blasiuskirken i Nordhausen, hvor han ligger begravet, et stort religiøst Maleri, udført 1558 af LUCAS CRANACH den yngre. Som Helhed forekommer det mig egentlig ikke efter Afbildningerne at dømme beundringsværdigt, men det har historisk Værdi ved sine talrige gode Portrætter af Datidens kendte Mænd.[24] I Midten ses Lazarus' Opvækkelse, forneden Medlemmerne af Familien Meyenburg og øverst i Hjørnet til Venstre for Beskueren en Gruppe, der i Almindelighed benævnes *Reformatorgruppen*. Navnet er ikke træffende: ganske vist finder man i den adskillige af de Mænd, som spillede en fremtrædende Rolle i Reformationsbevægelsen, men iblandt dem ses ogsaa Erasmus fra Rotterdam, som dog næppe kan have faaet Plads her i Egenskab af Reformator. Snarere skulde jeg tro, at de Mænd, der danner denne Gruppe, er dem, Familien Meyenburgs mandlige Medlemmer saa op til som sine Lærere, enten de nu direkte havde studeret under dem eller blot modtaget betydningsfuld Paavirkning gennem deres Skrifter. Lige til Venstre for Luther ses i denne Gruppe Hovedet af en Mand (Afb. 7), som med Urette er bleven antaget for Lucas Cranach den ældre. Der kan næppe være Tvivl om, at vi her har et Portræt af Nicolaus Amsdorff, men fra hans Manddomsaar,

ialfald et Portræt, som ligger meget længere tilbage i Tiden end Kobberstikket fra 1556. Alle væsentlige Træk i dette ejendommelige Fysiognomi stemmer med Stikket fra hans Alderdom: de buede Bryn, det mutte Udtryk, den forneden temmelig brede Næse, det stærkt fremspringende Parti af Kindens Muskulatur, endelig den fremskudte Underlæbe, der bidrager ikke saa lidt til Ansigtets tvære Udtryk, samt Skæggets Form.

Dengang Cranach malede dette Billede, var de fleste af de Mænd, hvis Ansigter ses i denne Gruppe, døde, Resten meget gamle Mænd. Kunstneren har fremstillet dem alle som Mænd i deres bedste Aar, kan altsaa ikke have malet efter levende Model, men har benyttet ældre Portrætter. Hvem den Kunstner var, der i sin Tid malede Originalen til Billedet af Amsdorff, vides naturligvis ikke; men det forekommer mig, at man med nogen Udsigt til at træffe det rette kunde gætte paa Lucas Cranach den ældre.

Resultatet af denne Undersøgelse bliver altsaa, at de to hidtil kendte Billeder af den gamle Biskop giver en ganske vildledende Forestilling om hans Udseende, Kopien af Stikket, fordi den er et miserabelt Haandværksarbejde, Gravmonumentet fordi det, selv om enkelte Træk er hentede fra Virkeligheden, maaske fra et tidligere nu tabt Portræt, dog i sin Helhed snarest maa betragtes som en

fri Konstruktion. Men „for hvert et Tab igen Erstatning findes“: I Stedet for disse to Portrætter af tvivlsomt Værd er der fremdraget et sikkert virkelighedstro Billede af Amsdorff fra Manddomsaarene, antagelig kopieret efter en nu tabt malet Original, samt et fortræffeligt Kobberstik, der viser, hvorledes han saa ud i sit 74. Aar.

Jeg omtalte ovenfor blandt de værdifulde Ting, Bogen i Fabricius' Samling indeholder, originale Stik af den ældre Cranach og ALBRECHT DÜRER. Af den sidste ialt to: Portrættet af Kurfyrst FRIEDERICH DEN VISE af Sachsen i et rigtig godt Eksemplar, men som naturligvis ikke kan staa Maal med det vidunderlige Aftryk, Kunstmuseet ejer, der slutter sig værdigt til den Samling af Dürers Stik, Mesteren skænkede Kong Christiern II. Endvidere et yderst interessant Portræt af MELANCHTON, der i alt væsentligt er identisk med det berømte Profilbillede af Reformatoren fra 1526, men dog ikke helt falder sammen dermed.

Melanchton var jo ikke blot den højt ansete Theolog, men ogsaa en af de betydeligste Forkæmpere for den humanistiske Dannelse, ja betragtedes paa dette Omraade som Germaniens Lærer. Det var derfor ganske naturligt, at Magistraten i Staden Nürnberg, det intellektuelle og økonomiske Centrum i Datidens Tyskland, da den havde

i Sinde at oprette en højere Læreanstalt dér i Byen, i Høsten 1524 henvendte sig til ham om Raad, bad ham affatte Statuterne for den og tilbød ham Rektorstillingen, som han dog afslog. I Høsten 1525 rejste han sammen med Camerarius til Nürnberg for efter Løfte at konferere med Raadet om Læreanstaltens Indretning, og kom i Foraaret 1526 atter til Staden, indviede 23. Maj Gymnasiet med en latinsk Tale og forblev dér, tilbageholdt og fejret af sine mange Venner, indtil han i Juni Maaned igen vendte tilbage til Wittenberg.

Blandt disse Venner var ogsaa den berømte Kunstner Albrecht Dürer, der tidligt med Begejstring havde sluttet sig til Reformationens Ideer. Dürer greb den Lejlighed, Omstændighederne saaledes gav ham i Hænde, til at fastholde den Mands Træk, hvem han aabenbart saa op til som en af Tidens største. Det berømte Portræt fra 1526 maa altsaa være blevet til i Slutningen af Maj eller Begyndelsen af Juni dette Aar og virker som et fjærnt Ekko fra disse stemningsbevægede Dage: Ikke blot gennem den versificerede Underskrift, der tolker hans Beundring for Aandens Høvding,[25] men ogsaa gennem den luende Begejstring, der straaler ud af Melanchtons Blik (Afb. 8), mærker man, hvor dybt grebet den store Kunstner var af Mødet med en af den ny Tids Stormænd.

Af dette Stik har, saavidt jeg véd,[26] hverken nogen Variant eller nogen Kopi hidtil været kendt. Da nu det berømte til Højre vendte Profilbilledes Ægthed er uomtvistelig, vil man selvfølgelig ved Synet af den til Venstre vendte Gengivelse fra Fabricius' Samling (Afb. 9) paa Forhaand være tilbøjelig til at anse dette Portræt for en Kopi. Der eksisterer jo saamange veludførte, ja skuffende Kopier af Dürerske Stik. Hvorfor skulde da netop dette Billede danne en Undtagelse?

Det kan altsaa ikke nytte at nægte, at Skinnet er imod det. Saameget desto mere mener jeg mig forpligtet til at fremføre de Grunde, der har overbevist mig om, at ogsaa denne Gengivelse af Billedet er et ægte Arbejde af Dürer. Det synes mig nemlig givet, at den, der gjorde dette Stik, hos Beskueren ønskede at vække den Forestilling, at det var et Værk af Dürer fra 1526. Herpaa tyder bestemt baade Signatur, Aarstal, Vers og hele Udførelsen af Personbilledet. Men i saa Fald har jo den formentlige Kopist øjensynlig baaret sig ad som en ren Klokker. Skøndt han aabenbart maa have været en særdeles habil Kunstner, har han ikke blot spejlvendt sin Kopi – allerede dette var jo velegnet til at vække Mistanke ved et Billede som det foreliggende – men valgt en Plade til den af noget mindre Dimensioner saavel i Højden som i Bredden, uagtet

Afb. 8

Dürers Portræt af Melanchton

Afb. 9

Dürers Portræt af Melanchton
(fra Fabricius' Samling)

Personbilledet gengaves i de samme Proportioner som i det mod Højre vendte Stik. Følgen heraf blev, at Bogstaverne i Verset baade maatte gøres mindre og klemmes sammen i to Linier, at Aarstallet blev presset ind i et altfor smalt Mellemrum, og Signaturen flyttet hen til Højre for Billedet. Og ikke nok med disse Uoverensstemmelser, som Pladsmanglen foranledigede, ogsaa selve Bogstavernes Form kom til at lide af iøjnefaldende Mangler, som et flygtigt Blik paa dem vil vise.

At ingen af de anførte Ejendommeligheder og Fejl kan forliges med Tanken om en virkelighedstro Kopi, der giver sig ud for et Arbejde af Dürer, vil vist alle indrømme. Derfor tror jeg, at det forholder sig ganske anderledes med Tilblivelsen af dette Stik, af hvilket der *muligvis* aldrig har foreligget andre Aftryk end dette ene. I Begyndelsen af det 18. Aarhundrede kom det i Fabricius' Eje, og er det, hvad der er meget muligt, det eneste Aftryk, maa det sikkert være det samme, som i Slutningen af det 16. Aarhundrede tilhørte den bekendte Kobberstikker og Bogtrykker THEODOR DE BRY, der har benyttet det til et Billede af Melanchton, som findes i Samlingen „Icones virorum illustrium doctrina et eruditione præstantium, Tom. III, udgivet 1598 i Frankfurt a. M. faa Maaneder efter Faderens Død af hans to Sønner JOH. THEODORUS

& Joh. Israel de Bry;[27] thi at de Bry's Gengivelse (Afb. 10) skulde være en spejlvendt Kopi af det til Højre rettede Portræt, er meget usandsynligt; senere vil det blive vist, at næppe nogen af de andre Kopier i den omtalte Samling er spejlvendte. Derimod vil det naturligvis altid forblive usikkert, om der kun har eksisteret dette ene Aftryk. At der i hvert Fald er taget yderst faa, derom vidner jo den Omstændighed, at kun det samme findes, og at Eksistensen af andre lignende Eksemplarer ikke omtales noget Sted.

En naturlig Løsning af de vanskelige Problemer, der knytter sig til dette Billede, findes næppe, naar det opfattes som Kopi. Derimod synes jeg, at der overhovedet ikke vil være noget Problem, hvis man tænker sig, at Stikket er blevet til under følgende Omstændigheder: Det til Venstre vendte Billede var Dürers oprindelige Udkast. Til Støtte for denne Formodning skal jeg anføre, at den tidligste Skikkelse, hvori Portrættet af Melanchton foreligger, er en dejlig Pennetegning uden Underskrift, Aar og Signatur (Afb. 11; Originalen nu i Privateje i Firenze), som er fuldkommen identisk med Kobberstikket, kun at visse Enkeltheder i Klædedragten paa den blot er antydede, ikke fuldt gennemførte. I denne Pennetegning,[28] der øjensynlig ligger forud for begge Stik, vender Portrættet

Afb. 10

Portræt af Melanchton (de Bry's Gengivelse)

Dürers Pennetegning af Melanchton
(i Privateje i Firenze)

til Venstre. Hermed er altsaa givet, at dette var dets oprindelige Stilling. Jeg tænker mig nu, at Dürer har overladt en Medarbejder at anbringe Verset og Aarstallet forneden paa det til Venstre vendte Stik; men denne er ikke kommen heldigt fra den stillede Opgave, tildels fordi Pladens Format var valgt for lille, hvilket maaske havde sin Grund deri, at Tanken om her at anbringe et Vers først senere er opstaaet. Efter at et enkelt eller nogle faa Aftryk var tagne, har Mesteren kasseret dette Udkast og udført en spejlvendt Kopi af Personbilledet paa en noget større Plade, hvor Aarstal, Vers og Signatur lod sig arrangere paa en stilfuld Maade, nøje afstemte til Billedets Proportioner, saa at alt dannede en harmonisk Helhed; samtidigt blev der forneden medtaget en Ubetydelighed mere af Dragtens Folder end tidligere. Det Aftryk, der er fundet i Fabricius' Samling, betragter jeg altsaa som et af Mesteren kasseret Værkstedstryk, som tilfældigvis er blevet bevaret. Ad hvilke Veje, er vi naturligvis nu ude af Stand til at vise, bortset fra den ene Omstændighed, at det i Slutningen af det 16. Aarh. rimeligvis var i Kobberstikkeren Theodor de Bry's Eje.

Fridericus Myconius er et af de mange berømte Navne fra Reformationstiden, som forlængst har tabt deres Glans

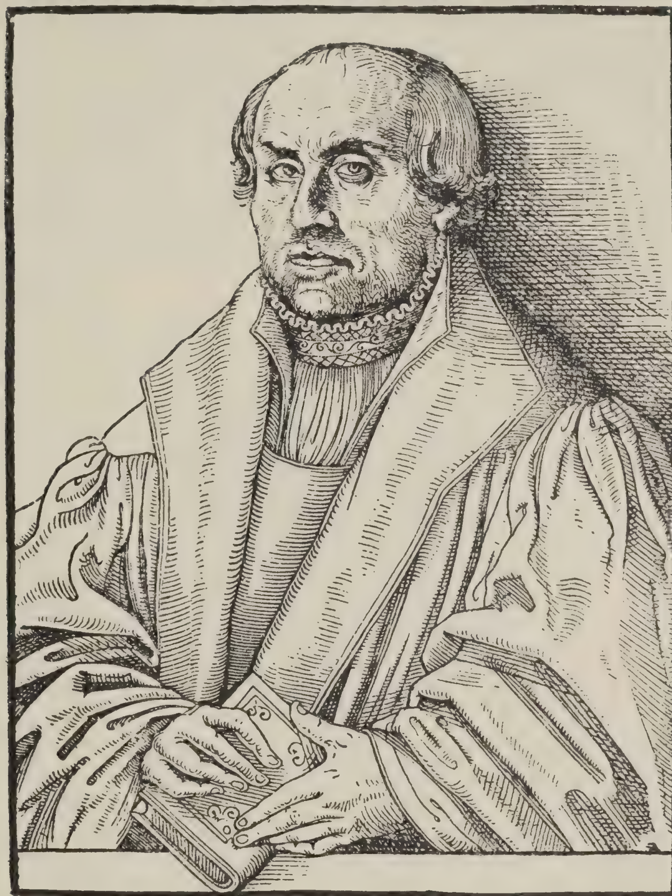
og nu næppe er kendt ud over Fagmændenes allersnævreste Kres.[29] I Modsætning til adskillige af hine Troskæmper, der saa uhyre let blev grebne af dogmatisk Bersærkergang, bærer Myconius' hele Færd et velgørende Præg af rolig og fast Mildhed. Kun faa Aar yngre end Luther (f. 26. December 1490) gennemgik han den samme for Datidens religiøst grebne Gemytter typiske Udvikling: Oprivende Sjælskampe fremkaldte af Mistvivl om Frelsen og Rædslen for et evigt Helvede, fordi Troen paa Kirkens Magt til at redde Sjælene ved Pavedømmets Misbrug var rokket i sin Grundvold. Hverken Munkeløfte eller Munkeliv bragte Ro i Sindet, først den nye Forkyndelse skaffede ham indre Fred, men gjorde samtidig hans Stilling indenfor Ordenen uholdbar. Brødrene havde til Hensigt at begrave den farlige Mand i et evigt Klosterfængsel, men det lykkedes ham at undslippe undervejs, og efter forskellige Tilskikkelser havnede han 1524 som Præst i Gotha, hvor han senere blev Superintendent. Det var væsentlig ham, der trods stor legemlig Svaghed under et Liv i anstrengt Arbejde gennemførte Reformationen i Thüringen. Den Sygdom – formodentlig en tuberkuløs Halslidelse – der 1542 tvang ham til foreløbig at opgive sin praktiske Virksomhed og indskrænke sig til literært Arbejde, syntes en kort Tid at bedres, men snart blussede den op paany og

gjorde kort efter Luthers Død Ende paa hans Liv (7. April 1546).

En Datterdatter af ham var gift med CYRIACUS SCHNEEGASZ, Præst i Friederichsroda. Schneegasz kalder derfor Myconius „prosocerum meum“ ɔ: min Hustrus Bedstefader. Formodentlig havde han gennem hende arvet Størsteparten af Myconius' literære Efterladenskaber; thi i Aaret 1593 offentliggjorde han med en lang Fortale en mindre Del[30] af hans Brevsamling under Titlen: XVI Selectiores vereque theologicae clarorum virorum . . . ad D. Fridericum Myconium magni nominis Theologum conscriptae quondam Epistolae. Nunc demum in communem Ecclesiae. usum evulgatae a M. Cyriaco Snegassio. Smalcaldiae (1593). 4to.

Denne Bog har Fabricius ejet og klippet Titelbladet ud til sin Samling, fordi der paa Bagsiden af det findes et fortræffeligt Træsnit (Afb. 12) af Myconius fra hans ældre Dage, som formodentlig er udført efter et Maleri, der sammen med Papirerne var gaaet i Arv til Schneegasz' Hustru, altsaa et Familiestykke. Det samme har aabenbart været Forbillede for en Erindringsmedalje i Sølv, der opbevares i det hertugelige Møntkabinet i Gotha.[31] Saavidt man kan dømme efter den Gengivelse, jeg kender, er Medaljen (Afb. 13) som Portræt betragtet et saare ringe

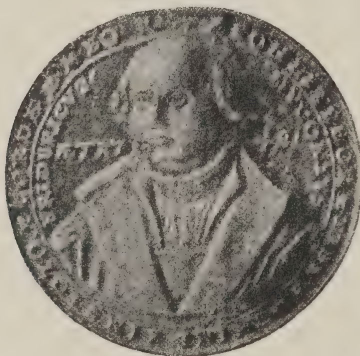
EFFIGIES FRIDERICI MICONII THEOLOGI.

Portræt af Myconius (Træsnit i Fabricius' Samling)

Arbejde. Træsnittet synes mig derimod at give en brillant Karakteristik af det udtryksfulde, af Sygdommen noget hærgede Ansigt med de indfaldne Kinder og det faste, resignerede Blik. Desværre er jeg ikke i Stand til at oplyse det allermindste om Kunstneren, ligesom jeg heller ikke véd, hvem der har tegnet og skaaret Træsnittet. Maleriet, hvorefter det rimeligvis er gjort, maa have været et godt Billede.

(Fortsættes).

Afb. 13. Erindringsmedalje for Myconius
(i Møntkabinettet i Gotha)

[1] Abraham Kall blev i 1765 ansat som Universitetsbibliotekar og i 1770 som Professor.

[2] I Consistorii Forhandlingsprotokol for Aarene 1748—1770, S. 671 hedder det om denne Sag: „Bibliothecarius Universitatis Hr. Mag. Kall havde i en skrivelse tilkendegivet at Excellentiss. Un. Patronus særdeles gierne ønskede, at Universitetets Bibliotheque vilde kiøbe den samling af Manuscriptis og collationerede editioner af Autoribus som fra pag. 105—240 fandtes i den Reimariske (ɔ: Fabricius' Dattersøn H. S. Reimarus') Catalogi parte secunda da den kand faaes for 600 Rixdaler. I et circulari Rectoris af 12 hujus var dette af samptlige samtyicke(t) og formodes at Hr. Mag. Kal(l) d. 13 Hujus herom har tilskrevet sin Commissionair i Hamborg."

Katalogens Titel er: Designatio Auctorum Veterum cum codd. Mss. collatorum item Codicum manu exaratorum vett. & recentiorum. 8vo.

[3] Centifolium Lutheranum sive notitia litteraria scriptorum omnis generis de b. D. Luthero ejusque vita scriptis et reformatione ecclesiæ. Hamburgi 1728. 8vo. Første Del bærer ikke nogen Bindbetegnelse, anden Del udkom i Hamburg 1730.

[4] Anden Del af det med hvide Blade gennemtrukne Eksemplar er Nr. 108 8vo i Fabricius' Samling, og heri findes kun et enkelt Portræt.

[5] Der eksisterer et smukt Portræt af ham, malet af en Discipel 1488. Paa Bagsiden af dette har Kunstneren gjort nogle Optegnelser om ham og angivet 1499 som hans Dødsaar (*Bartsch*, Le peintre graveur VI, 103 ff. édit. 1866). Andre hævder, at han maa være død c. 1491.

[6] Se om disse Bogstavers Form: *Carl von Lützow*, Gesch. des deutschen Kupferstiches & Holzschnittes. Berlin. 1891. S. 32—34.

[7] Om Titel og Udgaver af dette Værk se II Afsnit af denne Opsats.

[8] Født i Torgau 3/12 1483 af adelig Slægt † 14/5 1565 i Eisenach.

[9] *Theodor Pressel*, Nicolaus von Amsdorf. Nach gleichzeitigen Quellen. Elberfeld. 1862. 8vo. *D. Schwarz & G. Kaweran* i Realenzyclopädie für protest. Theologie & Kirche I, 467. 3. Aufl. 1896. 8vo.

[10] Bau- und Kunstdenkmäler Thüringens von P. Lehfeldt. — Sachsen-Weimar III. 1. Abth. Jena. 1915. 8vo. S. 236—37: „Grabstein des Nicolaus von Amsdorf † 1565. *Im Altaraum unterhalb der Empore des Grossherzogs.*" I dette Værk findes ogsaa en Afbildning af Gravmælet; men da den er temmelig lille, kan Enkelthederne kun vanskeligt ses derpaa. Det her gengivne Billede er taget efter et

stort Fotografi af Originalen, som Dr. von Selle i Göttingen med sjælden Elskværdighed har skaffet mig.

[11] *Theodor Pressel,* Nicolaus von Amsdorf. Nach gleichzeitigen Quellen. Elberfeld 1862. 8vo. S. 158.

[12] De skyldes Hr. Dr. von Selle i Göttingen, hvem jeg ikke noksom kan takke for den sjældne Velvilje, han i denne Sag har vist mig.

[13] *Paul Schreckenbach & Fr. Neubert,* Martin Luther. Ein Bild seines Lebens & Wirkens Leipzig (1916). 4to. S. 67.

[14] Luther havde ikke oprindelig bestemt sit Arbejde til Udgivelse, men lod sig paa Vennernes indtrængende Forestilling bevæge dertil og undertegnede Fortalen i Dec. 1544. Værket blev offentliggjort i fire Bind fra 1550—1554 af Vitus Theodorus, Cruciger og Hieronymus Besoldus. Billedet og Indskriften findes i tredie Tome, hvis Titel lyder: Enarrationum in Genesin reverendi patris Domini Doctoris Martini Lutheri bona fide & diligenter collectarum per Hieronymum Besoldum. T. III continens historiam duorum patriarcharum Isaac et Jacob nunc primum in lucem æditus cum præfatione Philippi Melanchtonis. Noribergae. Fol.

[15] Oversættelsen lyder: Tro. Gærninger. Liv (ɔ: det evige Liv). Derefter følger Begyndelsen af et Citat af Romerbrevet 5,20. Amsdorffs latinske Gengivelse falder ikke helt sammen med Vulgatas. Hans Forklaring til Stedet oversætter jeg saaledes: „Efter Frelsens Forkyndelse traadte Lovens Bud paany i Kraft, ikke for at de af den befalede Gærninger skulde være nødvendige til Salighed; men for at vi skulde erkende vor Brøst og medfødte Syndighed, nemlig at det ikke staar i vor Magt at opfylde Lovens Bud, saa at vi ydmyge os, søge Guds Naade ved Troen paa Christus og vandre et nyt Levned, saadan som det er Skabningens Skyldighed overfor sin Skaber, saa den takker ham og befæstes i Troen. Nicolaus Amsdorff. Egen Haand. Mandag efter Dorotheæ Dag. 1558".

[16] Et andet slet udført Kobberstik i Fabricius' Bog, som forestiller Præsten Anton Corvinus fra Goslar, er i Henseende til Størrelse og Udstyrelse fuldkommen ligt med Billedet af Amsdorff; begge stammer formentlig fra samme Værk.

[17] Allerede meget tidligt i Renaissancetiden møder vi en Rigdom af Exlibrisformer, hvoraf enkelte forsvinder med Udløbet af det 16. Aarh., medens de fleste har holdt sig lige til Nutiden. En Del forekommer dog kun i Ny og Næ, og blandt disse er Portrættypen. At jeg her er i Stand til at anføre en Række Værker, hvori ikke saa faa Exlibris af denne Art findes afbildede eller omtalte, skyldes Hr. Boghandler O. Levin, som er Ejer af et kostbart og righoldigt Ex-

libris Bibliotek og med den allerstørste Beredvillighed har stillet sine Skatte til min Disposition.

147 Examples of Armorial Book Plates from various Collections (2. ser.) London. 1892. 4to. Heri: Joannis Hacket Lichfieldens Exl. fra 1670 (Tavle 37).

Walter Hamilton, Dated Book-Plates 1576—1895. London 1895. 4to. Heri: Righoldig Literaturangivelse om Portrætexlibris S. 54—57.

Idem, Dated Book Plates (Exlibris). P. 1—3, 1894—95. Heri: Kronologisk ordnede Oplysninger om en hel Del daterede Portrætexlibris, engelske og fremmede.

F. Warnecke, Die deutschen Bücherzeichen. Berlin. 1890, Peter Vok Ursinus' Exl. fra 1609. Tavle XVI.

F. Warnecke, Bücherzeichen d. XV & XVI Jahrh. Berlin. 1894. Tavle 57.

O. v. Heinemann, Die Exlibris Sammlung der herzoglichen Bibliothek z. Wolfenbüttel. Berlin. 1895. S. 13. Herzog Christoff zu Wirtenberg (16. Aarh.); Tavle 65, A. Telhelm fra 1598; smlgn. endvidere Tavle 71 og 130.

Leiningen-Westerburg, German Book-plates. 1901. 8vo. S. 52: Sixtus Kapssers fra 1560; smlgn. endvidere S. 271; 382; 471.

Aus der Ex-libris-Sammlung d. Bibliothek des Börsenvereins der deutschen Buchhändler. Tavle 25. Franz Pfeils fra 1564.

Bertarelli & Prior, Gli Exlibris Italiani, Milano. 1902. S. 10 (fra 1580); S. 26 (fra 1796); S. 227 (fra 1780); S. 301 (fra 1750).

B. Linning, Bibliothèques et Ex-Libris d'Amateurs Belges. Paris. 1906. S. 159 (fra 1764).

A. A. Vorstermann van Oyen, Les dessinateurs Néerlandais d'Exlibris. Arnhem. 1906. 4to. Tavle 22,1; 29,5; 44,1; 47,2; 51,1 og 3; 59,2; 62.

[18] Født 5/8 1527 † 14/8 1603.

[19] Hun var Enke efter Hertug Gustav Adolf.

[20] *C. Teske,* Das mecklenburgische Wappen von Lucas Cranach d. Ä., die Bücherzeichen (ex libris) des Herzogs Ulrich von Mecklenburg und Anderes, Berlin. 1894. 4to. S. 5.

[21] Smlgn. *Teske* l. l. S. 7: „1582 erscheint als selbständiges Bücherzeichen das Eigenbildniss des Herzogs. Der Schnitt ist sehr wahrscheinlich gleichfalls von Siebenbürger (ɔ: Jacob Lucius S.); die Zeichnung dazu offenbar von dem herzoglichen Hofmaler Cornelius Cromeney, einem Niederländer, welcher mit Lucius zusammen auch den Stammbaum der mecklenbürgischen Fürsten von 1578 arbeitete und den Herzog vielfach portraitirte. So malte Cromeney 1587 des Her-

zogs vorzügliches Bildniss für die Kirche zu Doberan.“ — Teske har, som ogsaa hans Afbildninger viser, kun kendt ét Exlibris af denne Art, skaaret i Træ; men Hertug Ulrich har desuden benyttet idetmindste ét til, som var stukket i Kobber og forestillede Hertugen i en yngre Alder, iført en anden Dragt. Det er ikke signeret, og Vaabnet er her anbragt øverst i højre Hjørne. Det har ingen Overskrift; Underskriften lyder: „Von Gottes Gnaden Ulrich Hertzog zu Meckelnburgk Furst zu Wenden Graff zu Schwerin der Lande Rostock und Stargard Herr.“ Baade af dette Stik og af Træsnittet fra 1582 ejer Universitetsbiblioteket Eksemplarer.

[22] Titlen lyder: Durandi a Sancto Porciano in Sententias Theologicas Petri Lombardi Commentariorum Libri IV. Lugduni. 1587. Fol.

[23] Portrættet er stukket af P. Aubry 1653 og synes ligesaa lidt som Amsdorffs oprindelig bestemt til Exlibris. Disse to Exempler paa Portræt-Exlibris svarer altsaa i enhver Henseende nøje til hinanden.

[24] Se: *Ed. Heyck*, Luther. Bielefeld. 1909. S. 150—151. — *Schreckenback & Neubert*, Luther. S. 132.

[25] Det latinske Distichon kunde paa Dansk maaske gengives saaledes:

Dürers kunstfærdige Haand vel evned' Philippus' Aasyn
Grant at forme; hans Aand mægted han ej at faa frem.

[26] Min Viden stammer fra *Adam Bartsch*, Le peintre graveur. Nouv. éd. Leipzig. 1866. Vol. VII p. 112—113. Nr. 105.

[27] I Værker med tysk Tekst kalder de sig „Hans Diederich & Hans Izrael de Bry.“

[28] Pennetegningen er offentliggjort i: Fünfzig Bildniszeichnungen von Albrecht Dürer. Herausgegeben von Jaro Springer. Berlin (1920). Efter denne Gengivelse er den foreliggende Afbildning udført.

[29] Smlgn. Realenzyclopädie für protestant. Theologie & Kirche XIII, 603. 3. Aufl. 1903.

[30] En ny Samling udgav Schneegasz det følgende Aar under Titlen: LXVI Selectiores . . . Melanchtonis ad Fridericum Myconium epistolae. Jenae. 1594.

[31] Medaljen er udført af H. Reinhard. Forsiden viser Billedet; i Randen løber følgende Indskrift: „In toto corde confiteor tibi, domine.“ Indenfor den staar fordelt paa begge Sider af Billedet: Fridericus Myconius. Ætat(is) 48. Originalportrættet maa altsaa være malet 1539; men Medaljen er utvivlsomt adskilligt yngre. — Den omtalte Afbildning af Medaljen findes i *P. Schreckenbach & Fr. Neubert*, Martin Luther. S. 128.

KAMÉBINDENE MED APOLLO-FIGUREN, DE SAAKALDTE CANEVARI-BIND

AF ANKER KYSTER

For tredsindstyve Aar siden dukkede Navnet Demetrio Canevari op, knyttet til en bestemt Art Renæssancebind, som alle indeholder Bøger trykte før 1550, de fleste fra Midten af Fyrrerne. De er indbundne i mørkt olivengrønt, brunligt eller rødligt Maroquin; Hovedtypens Ornamentik er meget sober og ensartet: et flettet Rammeværk af Linjer med Aldiner-agtige Stempler i fuldt Guld og midt paa For- og Bagsiden, omgivet af Ornamenter, en større opret eller en mindre og liggende Oval med Relieftryk, malt med Farver, Sølv og Guld, forestillende Apollo i en tohjulet Kærre, styrende sine to Heste mod en stejl Klippe og paa denne en stampende Pegasus. I Ovalens Ramme staar en græsk Omskrift, som oversættes: Lige og ikke krum; det hele er vel et Symbol paa Geniets Vej mod Ærens høje Maal og et Udslag af Renæssancens Aand; thi man kender ganske vist endel antike Kaméer med Bigaen, men intet Forbillede for Kompositionen i sin Helhed. Ser man nøjere til, maa man

beundre Apollos fremaddrivende Holdning og sikre Fodfæste for at holde Ligevægt under Farten og ikke mindre den velformede Muskulatur i Gudelegemet, som kun har et flagrende Klædebon fæstet om Hals og Skulder. Fint opfattet er ogsaa den ene Hests nervøse Stejlen og den andens gratiøse Drejning med Hovedet ud til Siden, idet Solguden med sin opadbøjede højre Arm gør et kraftigt Sving med Pisken, mens venstre fremadstrakt slapper Tøjlerne. Kærrens Forparti er smukt ciseleret som en Maske, Vognstangen udgaar fra Munden, og Pegasus staar rank i Højheden, utaalmodig efter at bruge Vingerne. Bogens Titel findes som Regel anbragt paa begge Permer over Ovalen og ofte indfattet i en Kartuche, Ryggen har ophøjede Heftebind, afvekslende svære og smalle lave, og i Felterne findes en lille Roset eller et Blad i Guld; Snittet er forgyldt og ornamenteret med Stempeltryk. Helhedsindtrykket er et solidt og smukt udført Bind med forholdsvis enkel og kraftig Dekoration fra henimod 1550, det vil sige det Tidsrum, da alle italienske Bind endnu var stærkt beslægtede med deres venezianske Stamfædre, i Detaljerne maaske knapt saa orientalske som disse, men paa ingen Maade forfinede af fransk Spinkelhed. De er efter al Rimelighed af romersk Oprindelse efter deres Karakter at dømme, ogsaa de i Pappene sammenklæbede og ind-

forede Makulaturark fra romerske Bogtrykkerier peger mod den evige Stad. Man kender c. 90 Bind med Kaméen; de er altsaa ret sjældne og betales med indtil en halv Snes Tusind Kroner, naar et af dem en enkelt Gang bliver udbudt til Salg.

Demetrio Canevari fødtes i Genova 1559, blev Livlæge hos Pave Urban VII, hvis Herlighed kun varede 12 Dage, samlede sig et Bibliotek paa 5000 Bind og døde i Rom 1625. Han testamenterede sine juridiske Bøger til en Nevø, de filosofiske og medicinske skulde danne et Studiebibliotek for Familien og anbringes i et Hus, han ejede i Genova. Hvis Mandslinien uddøde, skulde de overgaa til Jesuiterne, og efter forskellige delvise Omflytninger under en næsten hundredaarig Proces tog Jesuiterne dem i endelig Besiddelse i 1844. De blev undersøgt i 1891 af to Bibliotekarer, som fandt 2000 Bind i Behold, indbundne i Pergament, Læder med Blindtryk og simple Halvbind fra Midten af forrige Aarhundrede, men der var intet Bind af den saakaldte Canevari-Type.

Hvilke Grunde har man da haft til at tilskrive nævnte Canevari Ejendomsretten til disse Bind, var det Tradition eller har nøjagtige Undersøgelser bekræftet det? Nej, ingen af Delene, det var et Paahit af en driftig og dristig Antikvarboghandler, nemlig den noksom bekendte Bogtyv

Grev Libri Carrucci, en fuldstændig Doctor Dulcamara til at lovprise, hvad han netop ønskede at sælge, og som bl. a. ogsaa drev Handel med falske Grolier- og Maioli-bind, som han fik fra en Londoner-Bogbinder, der senere flyttede til Paris og døde dér 1880. I Libris Katalog fra 1859 fandtes tre Bind med Apollokaméen, og de anførtes af ukendt Herkomst, men i et Katalog fra 1862 beskrev han to andre og angav dem som havende tilhørt Mecenate, eller som andre mente Demetrio Canevari. I Antikvar- og Auktionskataloger gik Krøniken nu videre, tidt forvansket og undertiden med Forsøg paa Forbedring, som da Quaritch i 1883 meddelte, at Bindene sandsynligvis har tilhørt Demetrio Canevaris Fader Mecenate og nogle Aar senere tilskriver dem hans ukendte Fader. Det var jo en haard Nød at knække, hvorledes en Samler udelukkende kan have købt Bøger, som var udgivet mindst 10 Aar før hans Fødsel, og derefter ladet dem indbinde nøje i samme Tids Stil. Men alligevel finder man det nu efterhaanden, trods enkeltes Tvivl, fastslaaet, at disse skønne Bind med det poetiske Super-Exlibris havde tilhørt Canevari; næsten alle, som skrev om gamle Bogbind, nævnede dem med Ærefrygt lige efter de store Bogfyrsters; Museer og Bogsamlere betalte dem efter deres Handelsværdi, indtil for en Snes Aar siden Milaneser-Biblio-

tekaren Professor G. Fumagalli tog sig for at trævle hele Sagen op i en Monografi (Di Demetrio Canevari, Firenze 1903) og ikke fandt Spor af Holdepunkter for Daabsattestens Rigtighed.

Derimod var han saa heldig at finde det lille Komplot af en Boghandler M. og en Bogbinder Villa, som først i en lille Bod i Bologna, siden i Milano gav sig af med at efterligne gamle Bind, ogsaa Canevari-Bind og bl. a. solgte adskillige til Quaritch. Det var de samme fingernemme Folk, som før Colombus' Jubilæum i 1894 eftergjorde det Brev fra ham, som findes i Biblioteca Ambrosiana i Milano, af hvilket en Londoner-Boghandler solgte et Eksemplar til en New-Yorker-Samler for halvfemte Tusind Kroner og fik sig en Proces paa Halsen. Et andet af deres eftergjorte Breve havde en mere komisk Skæbne: det blev tre Gange fra forskellig Side tilbudt Lenox-Biblioteket i New York; derefter gik en Italiener en Rundgang med det til Byens Samlere, Prisen var først 2000 Dollars, men faldt dog til 500. Han henvendte sig da til Lenox-Biblioteket, hvis Embedsmænd ikke engang vilde byde 50 cts. for det; men nu kom det italienske Blod i Kog, han flængede Brevet i Stumper og Stykker og kastede det i Papirkurven. Selvfølgelig blev det lappet sammen igen og forevises nu som et af Bibliotekets Kuriosa.

Det at eftergøre en gammel Genstand er en ganske ligefrem Ting, som kun fordrer Studium parret med en vis manuel Dygtighed og ikke behøver nogen Undskyldning, medmindre Genstanden falskelig udbydes og sælges som ægte. Man forstaar godt, at adskillige, hvis Moral er lidt anløben, i deres Armod falder for denne Fristelse, skønt det vist er sjældent, at Ophavsmanden faar nogen stor Andel i Fortjenesten, thi første Mellemhandler er som Regel Medvider, — det er de følgende, som skruer Prisen tilvejrs og faar Profiten. Hvad Bogbind angaar, saa kan Efterligninger af dem vanskeligt gøres tilstrækkeligt troværdige af nyt Materiale. Som Regel bruges et passende gammelt falmet, lidt slidt Bind som Grundlag og forsynes med ny Dekoration, udført med Stempler skaarne efter de gamle med Navn, Vaaben, eller hvad Bindet nu kræver. En lidt anden Metode er stadig i Brug i Italien og skjules ikke. I en stor Butik ved den spanske Trappe i Rom kan man købe nye Bind af ikke altfor nøje gennemført gammelt Udseende, eller man kan bestille, hvad man ønsker, af frisk gammelgjort Dekoration paa sine egne gamle Læderbind, eventuelt pynte dem med berømte Bogejermærker, Deviser, Adels- og Pavevaaben. Ogsaa hos andre Bogbindere ser man jævnlig forlorne antike Bind, hvis friske Skind røber deres unge Alder. Dog maa det

tilføjes, at de fleste Bogbindere dernede enten fordømmer Trafiken eller dog anser den for en ufin Kunst, selv om den forholdsvis uskyldigt drives for at tilfredsstille fremmede Turisters Jagen efter, hvad der smager af gammel Stil. Forfalskninger for at skuffe Kendere finder sjældnere Sted, foregaar anderledes geheimt og bringes ad Omveje frem paa Markedet. De nye Canevari-Stempler er noget mindre end de originale; Fumagalli stødte senere paa dem hos en Bogbinder, som havde købt dem efter Villas Død, og han har aftrykt dem i sin Bog – dog ikke meget nøjagtigt. Endnu er Interessen for at eftergøre Canevari-Bind ikke helt borte, thi da Monsignore ANTONIO BELLUCCI for to Aar siden fremdrog 22 hidtil ukendte og ægte „Canevari"-Bind i Biblioteca Oratoriana i Napoli, indfandt der sig kort efter to Herrer, som ønskede Afrids o. s. v. for at kunne kopiere dem. De fik end ikke Adgang til at se Bøgerne, han har klogelig stillet dem ind i sit Arbejdsværelse.

Monsignoren fortæller (i Bollettino del Bibliofilo 1920), hvorledes han tilfældig fandt dem en Dag under sin systematiske Søgen efter Inkunabler, da han træt sank ned i en magelig Lænestol i det pragtfulde Biblioteksrum for at fantasere videre om skønne gamle Bøger, og, idet han, først distræt, men derefter med stigende Opmærksomhed,

fæstede sit Øje paa en forunderlig Bogryg mellem de mange, viste det første Canevari-Bind sig for ham. Derefter maatte deres Proveniens fremskaffes af gamle Kataloger, og efter to Dages og tre Nætters Søgen Side op og Side ned traf han dem endelig; de var købt af Sønnen af en rig og alsidig Kunstsamler, G. VALLETTA, som døde 1714, og hvis mange Bøger og kostelige Bind er besunget i en Sonet. Hvorledes Valletta har faaet dem, vides ikke; de gik ind i Oratoriana-Biblioteket før 1736, og eftersom Canevaris Bogsamling notorisk bevaredes samlet og velrøgtet i Genova indtil 1777, kommer Mons. Bellucci ad denne Vej til samme Resultat som Prof. Fumagalli ad andre: Bøgerne kan ikke have tilhørt Demetrio Canevari. Det er en Myte.

I Danmark findes tre saakaldte Canevari-Bind med Kaméen, hvoraf to er købt som Efterligninger. Det ene tilhører Kunstindustrimuseet, indeholder et Pergamenthaandskrift fra 1593 med Klosterregler for S^to^ Sepolcro i Venedig og er, trods sit sene Aarstal, et noget klodset Munkebind med enkel Liniedekoration i Blindtryk, som senere er forsynet med en ikke særlig vellykket rigere Dekoration i Guld og Relief. Jeg spurgte Prof. Fumagalli om hans Mening, men han rystede paa sit graa Hoved, da jeg viste ham Fotografiet. Det andet er en Thomas Aquino fra

1520 med ny Dekoration over en veneziansk. Kaméen er bedre end paa førstnævnte, uden Farver og, ligesom denne, trykt sammen med Ovalrammen og Omskriften i ét Tryk, mens paa de gamle Bind Kaméen er trykt for sig selv i Presse og Omskriften varieret paa forskellig Maade i Haandtryk, hvorved undertiden er fremkommen Trykfejl i den græske Tekst. Da de er forskellige, kan de ikke være udført ad galvanoplastisk Vej over en ægte Kamé; derimod stemmer Stemplerne i begge Bind overens indbyrdes og med Villa & Comp.s, endogsaa i et bestemt Kendetegn: en lille Krølle, som findes paa et af Stemplerne (Fig. 2), men mangler paa Pendanten. Düsseldorfer-Bogbinderen Paul Adam anfører denne Krølle som Ægthedsbevis, da han har fundet den paa alle de Canevari-Bind, som er kommen ham for Øje (Der Bucheinband 1890). Han har altsaa kun kendt Efterligningerne og bragt en kedelig Forvirring ind i Sagen for dem, der har søgt at løse Spørgsmaalet ægte—uægte, og som uden at have kunnet foretage selvstændige Undersøgelser har stolet paa hans; forresten har ogsaa Fumagallis upræcise Stempelaftryk givet megen Anledning til Fejltagelser, og endnu kan anføres, at et læderet Stempel (Fig. 3) gaar igen paa begge Bind, saa de maa være udgaaede fra samme Værksted, ihvertfald stamme fra samme Sæt Værktøj.

Disse usymmetriske Stempler samt Fig. 1 og 4 maa fremtidig anses for hørende til de falske.

Det tredie Kamébind er en lille Udgave af Ovids Metamorphoser 1565 med cirkelrund Kamé trykt saaledes, at Bunden staar i Guld og Relieffet har lidt Farve. Bogens Aarstal er ikke tillidvækkende, og Kalveskindet, som den er indbunden i, ses vistnok her for første Gang paa et Kamébind; dertil kommer, at det lille udtungede kraveformede Stempel og det spydlignende i Hjørnerne er i nøje Overensstemmelse med de tilsvarende paa Tavle III.

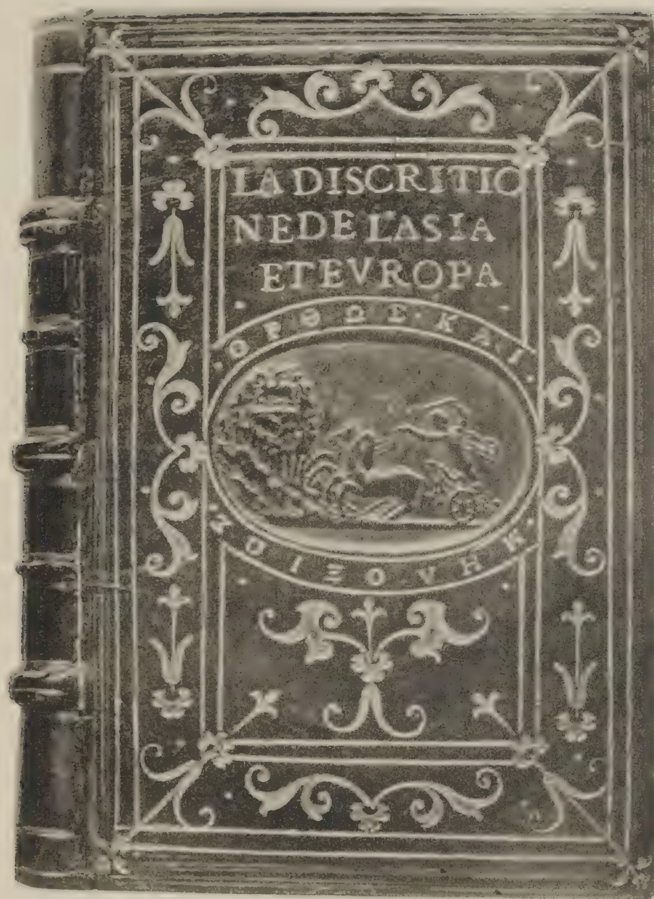
Den særdeles bogkyndige Direktør for Vatikanets Værksted karakteriserede moderne italiensk Bogbinderkunst for mig saaledes: Arbejderne er habile og lette paa Fingrene, men de evner ikke at gøre et Bind fuldt ud færdigt, man savner altid Prikken over i-et. Netop denne Ufuldkommenhed viser sig paa en lidt uheldig Maade i de her omtalte tre Binds Dekoration, der baade i Komposition og teknisk Udførelse staar betydeligt under de mange utvivlsomt ægte Bind. Stemplerne savner de gamles Elegance i Tegningen, og Kaméen er en noget forgrovet Kopi af et i alle Enkeltheder fint udført Renæssance-Kunstværk.

Undersøgelsen har altsaa bragt det Resultat, at de to herværende Bind er Imitationer, hvad de ogsaa i sidste Instans er solgt for, og det kan fastslaas, at de er udført

med det Stempelsæt, som Villa benyttede. Det tredie Bind stammer utvivlsomt fra samme entreprenante Firma, ligesom et fjerde, der nylig har været udlaant hertil fra en engelsk Antikvarboghandler. Det er en Oktav indeholdende *Martinus ab Azpilcueta:* Tractatus de reditibus beneficiorum ecclesiasticorum (Romae, apud Julium Accoltum, 1568) med oval Kamé paa Højkant og med de Stempler, som vi nu kender saa vel fra de tre Bind i dansk Eje. Men det er med de forhaandenværende Hjælpemidler vanskeligt at komme helt tilbunds i Sagen og klare de mange Spørgsmaal, som melder sig. Hidtil har Svarene været omtrent lige saa orakelagtige som dem, Apollo yndede at give gennem sine delfiske Præster, og *Apollo-Bindene,* som de maaske burde kaldes, ejer altsaa endnu adskillig Mystik, der trænger til Opklaring. Først og fremmest de rent historiske Data, hvem den lykkelige første Ejermand har været, naar, hvor og af hvem de er udført; dernæst deres Skæbne i de første halvandet Hundrede Aar, og om Samleren virkelig har indlemmet færdigt indbundne Bøger i sit Bibliotek og paatrykt dem sin Kamé. Det vil dernæst være af Vigtighed, at Beskrivelserne fuldstændiggøres og gode Afbildninger udgives, men de tvivlsomme Bind og de maadelige Efterligninger maa ogsaa frem i Lyset, at der kan skaffes faste Kende-

tegn paa forskellige Artistbogbinderes moderne Pasticher. Et lille Bidrag er givet her, og der arbejdes for Tiden med Materialet, særlig i Italien, men desuden er baade en fransk og en svensk Forsker interesseret i Sagen. Skønt vilde det være, om Føbos Apollo, Solguden selv, vilde hjælpe til at oplyse deres Hjærner og Hjærter og bringe Klarhed i Mysterierne.

TAVLE 1

Ægte italiensk Kamébind med Apollofigur fra henimod 1550

Tavle 2

La Regula e il modo di vivere che se havere a tenire nel Monasterio del S^{to} Sepolcro. Kolophon: . . . . . Anno Domini 1593 die 22 mensis Julij . . . . . Haandskrift paa Pergament med sort, rødt og graablaat, 18 Blade, hvoraf første og sidste er blankt, første har et stemplet ovalt Ejermærke: to korslagte Arme og et Kors med Omskrift: Biblioteca S. Francesco della Vigna Venezia. Brunt Gedeskindsbind i Kvart (245×175 mm) med tykke Træpermer, som har Indsnit, der tyder paa, at de før har været anbragt paa et andet Bind, lineær Dekoration i Blindtryk, derover Guldtryk og Kamé tildels overmalet med grønt (56×36 mm). Blandt Afvigelser fra de gamle maa bemærkes, at Kaméens Skyer er i Relief, Kærren har 4 Eger i Hjulet, Spiral bagi og mangler Masken paa Forpartiet, Apollo har Gevandt som dækker hele Kroppen og Piskesnerten naar hen over Hestenes Hoveder. Der er 4 Spænder til at knappe bagpaa, 8 Messingsøm paa hver Side, indeni hvilke er støbt Auliou; midt i Kaméerne er Spor efter Søm. Fumagallis Fortegnelse No. 51. Afbildning i et fransk Katalog samt i Hiersemanns No. 125, købt af det danske Kunstindustrimuseum i 1906 som „eine gelungene Imitation“.

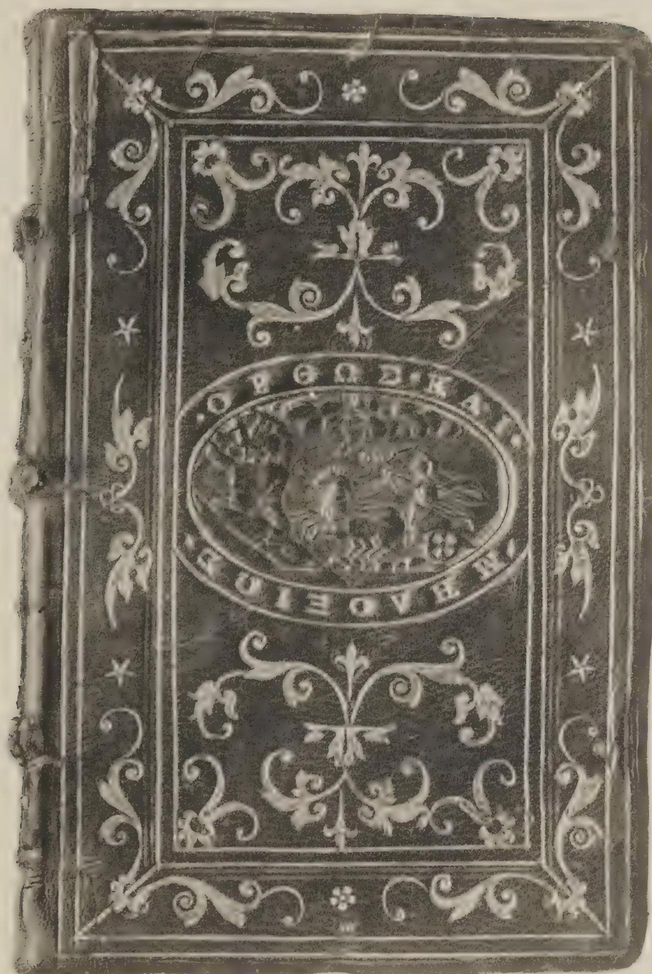

Italiensk Renæssancebind hvis hele Indbindingsmaade er uforandret, men Relief- og Guldtryk af nyere Dato

Tavle 3

Secunda Secunde de Sancti THOME DE AQUINO, novissime recognita Paris, Francois Regnault (1520). Mørk rødbrunt Maroquinbind i Oktav (167×107 mm) 3 dobbelte ægte Heftebind og 4 enkelte, Ryggens møre Skind er repareret foroven og neden med nyt Chagrin, to forskellige blinde Borter trykt over Ryggen i alle Felter, ogsaa paa det nye Skind i de reparerede Felter. Ny stukken rød-hvid Traad-Kapitæl, ny hvid Forsats indheftet med graalig Traad, mens den gamle er gullig og tyndere; har haft 4 Sæt Baand, nu gaar et Par af Guldlinierne hen over dem. Gammel Dekoration med Midtparti i Pressetryk, Dobbelramme med indadvendte Blade i Hjørnerne og Rosetter udenfor. Kaméen (54×34 mm), trykt sammen med Ovalen i ét Tryk og Guldet som er lagt paa Rammen klæber uregelmæssigt lidt ind paa Reliefbunden. Detaljerne i Kaméen har omtrent samme Kendetegn som foregaaende. Fumagallis Fortegnelse No. 57. Har tilhørt Direktøren for Kunstindustriskolen i Frankfurt a/M. Prof. F. Luthmer, som har købt den i 1885 i en Boghandel i Milano i Nærheden af Postgaarden, hvor en af Villas Aftagere boede. Solgt af David & Orioli i London 1921 til Levin & Munksgaard og af dem som en Efterligning til Norman H. Hansen. Afbildet som Bind fra Canevaris Bibliotek i: ERNST FISCHER, Bokbandets historia 1922.

TAVLE 3

Restavreret Renæssancebind fra Venedig med ny Dekoration over den gamle

Tavle 4

P. OVIDII NASONIS Metamorphoseon Libri XV. Lugduni. Apud Antonium Gryphium MDLXV. Brunt uregelmæssigt farvet Kalveskindsbind i Duodez (127×77 mm) 4 ophøjede Heftebind samt 2 lavere foroven og neden, Roset i de tre midterste Felter, Ryggen repareret med dybe Snøringsmærker, navnlig i de yderste Felter. Der ligger vistnok en gammel Dekoration under med udskrabede smaa Hjørnestempler og et Midtparti; paa Bagsiden mangler Hestekroppene, muligvis fordi de staar over det gamle Midtstempel. Trelinjen langs Kanten er blind, den øvrige Dekoration i Guld. Kamé med Omskrift trykt i Presse med ét Stempel, Bunden i Relieffet staar i Guld, Klippen malet mørkegrøn, næsten sort, Skyer i Relief, dobbeltfliget Gevandt, kun den nederste Halvdel af Hjulet synlig. Selve Relieffet 17 mm i Diameter, ciseleret Guldsnit, Hjørnerne afslidte. Købt i L'Art ancien i Luzern af Prof. Sigurd Wandel 1920.

TAVLE 4

Kalveskinds-Bind fra Lyon omkring 1570 med ny Dekoration

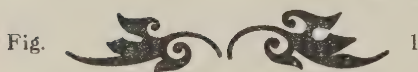
Fig. 1

Fig. 2

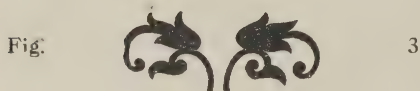
Fig. 3

Fig. 4

Efterligninger af Apollobindenes Stempler, benyttet af Bogbinderen *Villa* i Bologna og Milano i Slutningen af forrige Aarhundrede. Stemplerne er gengivet i Originalstørrelse og viser, hvorledes de parvise er usymmetriske i Detaljerne

KRONIKER

DANSKE BOGAUKTIONER I 1921

EN OVERSIGT AF HERMAN LYNGE

LIGESOM Aaret 1920 har 1921 kun 7 større Bogauktioner at opvise, nemlig:

I 1. Marts: Mægler ALFRED BUGGES Bogsamling. Dansk og norsk Skønlitteratur indbunden i kunstfærdigt udførte Bind fra ANKER KYSTER og J. BADEN. 1409 Numre, indbragte Kr. 29,805. 53.

II 16. Marts: 12 forskellige Bogsamlinger, tilhørende bl. a. afd. Overretsassessor C. LAUTRUP, afd. Professor NIC. BØGH m. fl., 10,890 Numre, indbragte Kr. 19,599. 08.

III 25. April: 13 forskellige Bogsamlinger. 3031 Numre, indbragte Kr. 4,731. 08.

IV 7. Oktober: Afd. kgl. Ordenshistoriograf Prof. Dr. TROELS-LUNDS Bogsamling. 3032 Numre, indbragte Kr. 8,981. 38.

V 11. Oktober: 21 forskellige Bogsamlinger, tilhørende bl. a. afd. Journalist, cand. phil. N. J. BERENDSEN, afd. Prof. H. G. ZEUTHEN m. fl., 6006 Numre, indbragte Kr. 13,914.62.

VI 20. Januar: 431 Numre, indbragte Kr. 2,907.00.

VII 13. Juni: 418 Numre, indbragte Kr. 2,407.50.

Auktionerne I—V afholdtes af Auktionsholder CHR. HEE's Eftf. (J. WINSLØW), og VI—VII afholdtes af „*Sagførernes Auktioner*“. Der blev tilsammen bortsolgt 25,217 Bind, som indbragte Kroner 82,346.19.

Til Sammenligning kan tjene:

I Aaret 1916	afholdtes	21	Auktioner,	der	tilsammen	indbragte	Kr.	86,400.00
— 1917	—	15	—	-	—	—	-	74,466.37
— 1918	—	14	—	-	—	—	-	135,674.40
— 1919	—	13	—	-	—	—	-	149,834.21
— 1920	—	7	—	-	—	—	-	74,103.26
— 1921	—	7	—	-	—	—	-	82,346.19

Mægler Alfr. Bugges Bogsamling (I) bestod nærmest af nyere danske æstetiske Forfatteres Skrifter i Originaludgaver. Hovedmassen af Bøgerne var elegant indbundet og de høje Priser som oftest begrundet paa Indbindingen. I den efterfølgende Oversigt har jeg af denne Aarsag gjort et skønsomt Udvalg af de betalte Priser, da disse ellers vilde virke misvisende. Ved denne Auktion opnaaedes Aarets højeste Auktionspris, nemlig 910 Kr., for Jul. Martensens Udgave af Holbergs Komedier i 13 Bind, trykt paa haandgjort Papir og meget elegant indbundet. Ved Auktionen d. 16. Marts (II) solgtes afd. Professor Nic. Bøghs Samling af dansk personalhistorisk Litteratur, for hvilken der betaltes meget høje Priser. Professor Troels-Lunds Bogsamling (IV) var et godt historisk Brugs-Bibliotek, og der fandtes flere sjældne gamle danske topografiske Bøger deriblandt; for denne Gren af Litteraturen betales der altid store Priser, og der er mange Samlere heraf. Auktionen den 11. Oktober var en Blandings-Auktion med mange Smaasamlinger, hvoraf særlig afd. Journalist N. J. Berendsens var bemærkelsesværdig ved at indeholde en stor Del nyere franske Forfatteres Bøger med egenhændige Dedikationer. Priserne for disse var meget rimelige.

Skønt ingen af Aarets Auktioner var særlig interessante, var der dog stor Tilslutning til dem alle, og Priserne var gode; nogen Nedgang var ikke til at spore, og der kommer stedse nye Samlere til.

I den følgende Oversigt over Priser henviser Romertallene til den foran givne Liste over Auktionerne; i Priserne er Auktions-Salæret ikke medregnet.

J. AAKJÆR, Missionen og dens Høvding. Kbh. 1897 I, ib. m. Omsl. 26,00.
— Derude fra Kjærene. Kbh. 1899 I, ib. m. Omsl. 16,00.
— Fjandboer. Kbh. 1901. I, ib. m. Omsl. 26,00.
— Fræ wor Hjemmen. Aarhus 1902. I, ib. m. Omsl. 12,00; V, ib. 11,00.
— St. St. Blichers Livstragedie. 1—3. Kbh. 1903—04. I, ib. m. Omsl. 43,00.
— Rugens Sange og andre Digte. Kbh. 1906. eleg. ib. m. Omsl. I, 53,00; V, m. Omsl. 40,00.
— Hvor Bønder bor. Kbh. 1908. I, ib. m. Omsl. 13,50.
— Muld og Malm. Kbh. 1909. I, ib. m. Omsl. 20,00.
— Naar Bønder elsker. Skuespil. Kbh. 1911. I, ib. m. Omsl. 13,00.
— Af gammel Jehannes hans Bi=velskistaari. Kbh. 1911. I, ib. m. Omsl. 20,00.
— Jævnt Humør. Kbh. 1913. I, ib. m. Omsl. 13,00.
— Fra Bondens Trældomstid. Ski=ve 1913. I, m. skreven Dedika=tion 34,00.
— Arbejdets Glæde. Kbh. 1914. I, ib. m. Omsl. 21,00.
— Fir' Fjandbo=Saang. Holstebro 1915. I, ib. m. Omsl. 31,00.
— En Skarns Præst og andre Syn=dere. Kbh. 1917. I, ib. m. Omsl. 29,00.
J. AAKJÆR, Ravperler. Holstebro 1918. I, m. skreven Dedikation, eleg. ib. m. Omsl. 66,00.
— Glimmersand. Smaavers. Hol=stebro 1919. I, ib. m. Omsl. 28,00.
— En Daad. Kbh. 1920. I, paa haandgjort Papir. 31,00.
Aarbog for Bogvenner, udg. af *Svend Dahl*. I, (Aarg. 1=4, 1917=20), sm. ib. 132,00; III (Aarg. 1=2, 1917=18), ib. 60,00; V (Aarg. 1=3) 97,00.
E. AARESTRUP, Digte. Kbh. 1838. I, ib. 82,00; II 24,00.
Det nittende Aarhundrede udg. af *G.* og *E. Brandes*. 1=6. Kbh. 1874=77. IV, ib. 35,00.
Aarsberetninger fra det kgl. Ge=heimearkiv, udg. af *Wegener*. Bd. 1=7. Kbh. 1852=83. 4:o. IV, ib. 21,00.
Kunstmuseets Aarsskrift. 1=7. Kbh. 1914=20. VI 109,00.
Acta mathematica. Zeitschr. hrsg. v. *Mittag=Leffler*. Bd. 1=37 u. 40=42, 1=2 H. Ups. o. Sthlm. 1882=1919. 4:o. V (1=34 ib.) 100,00.
C. F. ALLEN, De tre nordiske Ri=gers Historie 1497—1536. 1—5. Kbh. 1864=72. IV, ib. 23,00.
H. d'ALMERAS, Le Marquis de Sade. Paris, av. ill. II 16,00.

H. C. ANDERSEN, Ravnen eller Broderprøven. Kbh. 1832. II 22,00; V 10,00.
— Aarets tolv Maaneder. Kbh. 1833. I, ib. 12,00.
— Neue Märchen übers. v. *H. Zeise*, m. Ill. 1=2. (I 2. Aufl.). Hamb. 1846=48. II 175,00.
— Ahasverus. Kbh. 1848. I, eleg. ib. 15,00.
— Historier. Kbh. 1852. I, eleg. ib. 50,00.
— Historier, m. Illustr. af *V. Pedersen*. Kbh. 1855. I, eleg. ib. 54,00; IV 16,00.
— Nye Eventyr og Historier. 1. Række, 1=3. 2. Række, 1=2 og 4. Samling. Kbh. 1858=66. IV 12,00. 2. Række 1=4 Saml. 1861=66, ib. I 14,00.
— Eventyr overs. paa Polsk af *H. Levestam*. m. Ill. Warszawa 1859. II 60,00.
— Eventyr og Historier m. Ill. af *V. Pedersen*. 1=2. Kbh. 1862=63. II, ib. 50,00.
— Lykke Per. Kbh. 1870. I, cleg. ib. 11,50.
— Eventyr overs. paa Nygræsk af *Bikelas*, m. Ill. Athen 1884. II 40,00.
— Mit Livs Eventyr. Kbh. 1885. V, ib. 12,00.
— Eventyr 1=2. Verdensudgaven m. Ill. af *H. Tegner*. Kbh. 1900. I, ib. 70,00.
— Eventyr og Historier. Jubilæumsudgave, m. Illustr. 1=2. Kbh. 1905. V, ib. 15,00.
M. ANDERSEN NEXØ, Pelle Erobreren. 1=4. Kbh. 1906=10. I, ib. m. Omsl. 115,00.
M. ANDERSEN NEXØ, Ditte Menneskebarn. 1=3. Kbh. 1917=19. V 10,00
— Undervejs. Kbh. 1919. I, ib. m. Omsl. 25,00.
VILH. ANDERSEN, Adam Oehlenschläger, et Livs Poesi. 1=3. Kbh. 1899=1900. VI, Hellæderbd. 24,00.
— Bacchustoget i Norden. Kbh. 1904. V, ib. 16,00.
De ældste danske Archivregistraturer, udg. af *Becker* og *W. Christensen*. 1=5. Kbh. 1851=1910. IV 11,00.
ARISTOTELES græce ex recens. *Imm. Bekkeri*. 1=3. Reval 1831. 4:o. IV, ib. 25,00.
O. ARLAUD, Bevingede Ord. Kbh. 1906. V, ib. 22,00.
L. A. v. ARNIM u. CL. BRENTANO, Des Knaben Wunderhorn. Alte deutsche Lieder. Heidelb. u. Frankf. 1806. II, ib. 18,00.
P. C. ASBJØRNSEN, Norske Folke= og Huldre=Eventyr i Udvalg, m. Ill. Kbh. 1879. II, ib. 15,00.
P. D. A. ATTERBOM, Lycksalighetens Ö. Sagospel. 1=2. Örebro 1854. II, ib. 10,00.
N. BACHE, Nordens Historie 1—5, m. Ill. Kbh. 1886=87. IV, ib. 25,00; V, ib. 27,00.
FR. BACON, Opera omnia, ed. *S. J. Arnold*. Lps. 1694. Fol. IV, Hellæderbd. 11,00.

O. G. F. BAGGE, En liden Avis⸗feide. Randers 1811. II 10,00.
J. BAGGESEN, Danske Værker, udg. af *A. Baggesen*. 2. Udg. 1⸗12. Kbh. 1845⸗47. II, ib. 13,00; IV, ib. 13,00.
K. BAHNSON, Etnografien. 1⸗2 m. Ill. Kbh. 1900. II, ib. 18,00.
GUSTAV BANG, Europas Kul⸗turhistorie. 1⸗2. Kbh. 1898, m. Ill. IV, ib. 15,00; V, ib. 14,00.
HERM. BANG, Samlede Skrifter. Mindeudgave. 1⸗6. Kbh. 1912. V, ib. 48,00.
— Realisme og Realister. Kbh. 1879. I, ib. m. Omsl. 17,00.
— Haabløse Slægter. Kbh. 1880. I, eleg. ib. m. Omsl. 76,00.
— Kritiske Studier og Udkast. Kbh. 1880. I, ib. m. Omsl. 15,00.
— Tunge Melodier. Kbh. 1880. II, ib. 27,00.
— Graavejr. Kbh. 1881. I, ib. m. Omsl. 17,00.
— Inden fire Vægge. Kbh. 1881. I, ib. 18,00.
— Fædra. Kbh. 1883. I, ib. 32,00.
— Eksentriske Noveller Kbh. 1885. I, eleg. ib. 41,00.
— Ellen Urne. Kbh. 1885. I, ib. m. Omsl. 20,00.
— Stuk. Kbh. 1887. I, eleg. ib. m. Omsl. 62,00.
— Digte. Kbh. 1889. I, ib. 15,00.
— Tine. Kbh. 1889. I, ib. 35,00.
— Ti Aar. Kbh. 1891. II 10,00.
— Rundt i Norge. Kria. 1892. II 15,00.
— Det graa Hus. Kbh. 1901. I, ib. m. Omsl. 12,00 og 15,00.
HERM. BANG, Sommerglæder. Kbh. 1902. I, ib. m. Omsl. 16,00.
— Mikaël. Kbh. 1904. I, ib. 16,50.
— De uden Fædreland. Kbh. 1906. I, ib. m. Omsl. 17,00.
— Sælsomme Fortællinger. Kbh. 1907. I, ib. m. Omsl. 10,50.
— Vandreaar. Kbh. 1918. I (Nr. 87 af 100 Eksempl. ib. m. Omsl.) 122,00.
TH. BARTHOLIN, Antiquitatum Danicarum libri tres. Hafn. 1689. 4:o. II, Pergamentbd. 15,00.
P. BAYLE, Historisches u. criti⸗sches Wörterbuch. 1⸗4. Lpz. 1741⸗44. Fol. II, Hellæderbd. 14,00.
J. G. BECKER, Hof⸗ og Rejse⸗Apotheker Joh. Gottfr. Beckers Levnet. Kbh. 1864. 4:o. II 12,00.
J. BEGTRUP, Beskrivelse over Svendborg Kjøbstæd. Odense 1824. IV, ib. 18,00.
H. BERGSTEDT, Sange fra Pro⸗vinsen. 1⸗3. Kbh. 1913⸗20. I, ib. m. Omsl. 12,00.
— Hans og Else. Kbh. 1916. V, ib. m. Omsl. 12,00.
— Peter Gormsens store Dag. Kbh. 1917. III 11,00; V, ib. m. Omsl. 25,00.
— Jørgens Festen. Kbh. 1919. I, ib. m. Omsl. 13,00.
— Bredere Vinger. Kbh. 1919. I, ib. m. Omsl. 15,00.
V. BERGSØE, Fra Piazza del Po⸗polo. Kbh. 1867. I, ib. 42,00.
— Fra den gamle Fabrik. Kbh. 1869. I, ib. 40,00.
— Rom under Pius den Niende.

Kbh. 1877, m. Ill. Fol. III, ib. 18,00.

V. BERGSØE, Fra Mark og Skov. 1-2 med Ill. Kbh. 1881. V, ib. 13,00.

— Samme Bog. 2. Udg. 1-2. Kbh. 1915. V, ib. 21,00.

V. BERING, Florus Danicus. Otthiniæ 1698. Fol. IV, uden Portræt, Hellæderbd. 11,00.

CARL BERNHARD, Samlede Værker. 1-14. Kbh. 1869-71. II, ib. 20,00.

AR. BERNTSEN, Danmarckis oc Norgis fructbar Herlighed. Kbh. 1656. 4:o. II, ib. 42,00.

S. M. BEYER, Topographie over Egitzlefmagle Sogn og Vester Flakkebjerg Herreds Pastorater. Slagelse 1829. IV, ib. 26,00.

Bibelen paa Dansk ved Friderich d. Femtes Omsorg. Kbh. 1757. 4:o. II, Hellæderbd. m. Spænder og Guldsn. 28,00.

Bibliotheca Danica, udg. af *Chr. Bruun.* Hefte 1-7 og 10 samt Supplem. Kbh. 1872-1914. IV 33,00; II (Heft. 1-5, 1872-84) 13,00.

J. BIDSTRUP, Stamtavle over Familien Koefoed fra Koefoedgaard. Kbh. 1887. 4:o. II 20,00.

ST. BILLE, Corvetten Galathea's Rejse omkring Jorden. 1-3. Kbh. 1849-51. III, ib. 33,00.

THORV. BINDESBØLL, Keramiske Arbejder. Kbh. 1918. I, ib. m. Omsl. 62,00.

L. H. BING, Beskrivelse over Øen Lesøe. Kbh. 1802. IV, ib. 40,00.

U. BIRKEDAL, Lord Byrons Liv og Digte. Kbh. I (Nr. 1 af 325 Ekspl., eleg. indb.) 52,00.

— Will. Morris og hans Betydning. Kbh. 1908. I, ib. 21,00; paa Japanpapir 40,00.

BJ. BJØRNSON, Samlede Værker. 1-10. Kbh. 1914. V, ib. 55,00.

— Synnøve Solbakken. 1857. V, ib. 75,00.

— Arne. Bergen 1858. I, ib. 10,00.

— Sigurd Slembe. Kbh. 1862. II, ib. m. Dedikation fra Forf. 55,00.

— Arnljot Gelline. Kbh. 1870. II, ib. 11,00.

— En Handske. Kbh. 1883. I, ib. 10,00.

— Paa Guds Veje. Kbh. 1889. I, ib. 10,00.

— Mary. Kbh. 1906. I, ib. 16,00.

Blade af dansk Kunsts Historie, udg. af Foreningen f. national Kunst. Bd. 1. Kbh. 1902-5. 4:o, m. Ill. V 12,00.

AUG. BLANCHE, Udvalgte Arbejder. 1-5. Kbh. 1890. V 20,00.

N. BLICHER, Topographie over Vium Præstekald. Viborg 1795. IV, ib. 32,00.

ST. ST. BLICHER, Samlede Noveller. 1-6. Kbh. 1835-40. I, ib. 102,00.

— Gamle og nye Noveller. 1-8. Kbh. 1846-62. II, ib. 10,00.

— Samlede Noveller. 1-3. Kbh. 1905. V, ib. 22,00.

— Digte. 1-2. Kbh. 1835-36. I, eleg. ib. 90,00.

— Bautastene. Odense 1823. 4:o. II 17,50.

ST. ST. BLICHER, Prædiken hol=den i Spentrup Kirke. Randers 1838. II 32,00.
— Min Tidsalder (1782=1842). Kbh. 1843. II 27,00.
— Avisfrieriet. Kbh. 1849. I, ib. 25,00.
— Trækfuglene, m. Ill. af *J. Lar=sen*. Helsingør 1914. V 22,00.
O. BLOCH, Om Døden. 1=2. Kbh. 1914. V, ib. 10.00.
L. BOBÉ, Slægten Ahlefeldts Hi=storie. 1=6. Kbh. 1897=1912. IV 48,00.
— Frederikke Brun f. Münter og hendes Kreds. Kbh. 1910. IV 10,00.
BOCCACCIO, Decameron, overs. af *Alfr. Flinch*. 1=2. Kbh. 1873. II, ib. 14,00.
— Dekameron, overs. af *Prahl*, m. Ill. Kbh. 1912. III, ib. 18,00.
Bogvennen, udg. af Forening for Boghaandværk. 1893=1918. Kbh. I, ib. m. Omsl. 150,00.
O. BORCHSENIUS, Fra Fyrrerne. 1=2. Kbh. 1878=80. II 10,00.
ANDR. BORDING, Poetiske Skrifter. 1=2. Kbh. 1735. 4:o. II, ib. 17,00.
A. BOURNONVILLE, Mit Thea=terliv. Kbh. 1848. II 10,00.
G. BRANDES, Samlede Skrifter. 1=12. Kbh. 1899=1902. III (1=10 ib.) 50,00.
— Hovedstrømninger i d. 19. Aar=hundredes Litteratur. 1=6. Kbh. 1873=90. IV 25,00.
— Ludvig Holberg, et Festskrift. Kbh. 1884. IV, ib. 10,00.
G. BRANDES, Heinrich Heine. Kbh. 1897. I, ib. 16,00 og 14,50.
— Henrik Ibsen. Kbh. 1898. I, ib. m. Omsl. 14,00; V, m. Omsl. 10,00.
— og P. KØBKE, Julius Lange. Kbh. 1900. V, ib. 30,00.
— William Shakespeare. 1=3. Kbh. 1912=13. I, ib. m. Omsl. 58,00 og 50,00; V, ib. 42,00.
— Wolfgang Goethe. 1=2. Kbh. 1915. V, ib. 30,00 og 32,00.
— François de Voltaire. 1=2. Kbh. 1916=17. V, ib. 43,00.
— Cajus Julius Cæsar. 1=2. Kbh. 1918. I, ib. m. Omsl. 52,00; V, ib. 35,00.
C. J. BRANDT og HELWEG, Den danske Psalmedigtning. 1=2. Kbh. 1846=47. IV, ib. 18,00.
DE BRANTOME, Oeuvres com=plètes publ. p. *Mérimée* et *La=cour*. 1=13. Paris 1858=95. II, ib. 21,00.
— Oeuvres. 1=8. Paris 1787. V, Hel=læderbd. 66,00.
WILH. v. BRAUN, Samlade arbe=ten. 1=5. Sthlm. 1867=69. II, ib. 21,00.
BRÉAL et BAILLY, Dictionnaire étymolog. latin. 5. ed. Paris 1902. V, ib. 13,00.
C. F. BRICKA, Frederik II's Ung=domskjærlighed. Kbh. 1873. II 25,00; IV, ib. 22,00.
Gelehrter Männer Briefe an d. Kö=nige v. Dännemark 1522=1663, hrsg. v. *A. Schumacher*. 1=3. Co=penh. 1757=59. IV, Hellæderbd. 21,00.

FRIEDERIKE BRUN geb. *Münter*, Tagebuch einer Reise durch Schweiz. Kopenh. 1800. II 20,00.
— Römisches Leben. 1-2. Lpz. 1833. II 15,00.
J. J. BRUN, Danmarks Slotte i 24 Portrait og Biographie. Kbh. Tvær Fol. III 80,00.
J. N. BRUN, F. C. H. Arentz's Portrait og Biographie. Kbh. 1816. II 12,00.
CARL BRUUN, Kjøbenhavn. 1-3. Kbh. 1887. V, ib. 38,00.
M. C. BRUUN, Aristokraternes Catechismus. Kbh. 1796. IV 10,00.
JOHS. BUCHHOLTZ, Egholms Gud. Kbh. 1915. V, ib. m. Omsl. 19,00.
— Clara van Haags Mirakler. Kbh. 1916. V, ib. m. Omsl. 21,00.
BYRON, Don Juan, overs. af *H. Drachmann*. 1-2. Kbh. 1891. V, ib. 29,00.
ERIK BØGH, Dit og Dat. Udvalgte Feuilletoner. 1-19. Kbh. 1860—78. III, ib. 10,50.
— Jonas Tværmoses Ærgrelser. Kbh. 1894. V, ib. 10,00.
J. H. CAMPE, Robinson d. Yngre, overs. af *Moltke*, m. Ill. Kbh. 1855. II, ib. 16,50.
C. CANTU, Verdenshistorie. oversat. 1-7 m. Reg. Kbh. 1871-79. V, ib. 22,00.
F. C. CARSTENS, Bemærkninger over Alheden og dens Colonier. Viborg 1839. IV, ib. 12,50.
CERVANTES, Don Quixote af la Manchas Levnet og Bedrifter, overs. af *Biehl*, m. *Marstrands* Billeder. 1-2. Kbh. 1865-69. II, ib. 41,00.
CERVANTES, Don Quixote, oversat af *Schaldemose*. 1-4. Kbh. 1829-31. V, ib. 12,00.
CHODERLOS DE LACLOS, De farlige Bekendtskaber. 1-2. Kbh. 1918. I, paa haandgjort Papir, ib. 70,00.
H. CHR. CHRISTENSEN, Fortegnelse over Kr. Zahrtmanns Malerier. Kbh. 1917. I, meget eleg. ib. 150,00.
Kong CHRISTIAN D. FJERDES egenhændige Breve, udg. af *Bricka* og *Fridericia* 1589-1648. Kbh. 1878-91. IV, ib. 26,00.
CICERO, Den først' af de Catilinarisk Taaler, overs. af *Jakob (Knudsen)*. Kolding 1887. I, ib. m. Omsl. 10,00.
J. S. CLARKE and *J. Mc. Arthur*, Life of Admiral Lord Nelson. 1-2. Lond. 1809. w. pl. III, ib. 20,00.
M. CLAUDIUS, Sämmtl. Werke d. Wandsbecker Bothen. 1-6. m. Kupf. Hamb. 1774-97. V 30,00.
JUL. CLAUSEN, Illustreret Verdenshistorie. 1-3. Kbh. 1901. V, ib. 35,00 og 32,00.
SOPH. CLAUSSEN, Naturbørn. Kbh. 1887. III, m. Omsl. 10,00.
G. CLEMENCEAU, Le grand Pan. Paris 1896. V, m. skreven Dedikation 46,00.
CAM. COLLETT, Erindringer og Bekjendelser. 1-5. Kbh. og Kria. 1868-73. II 24,00.
E. COLLIN, Anonymer og Pseu-

donymer i d. danske Literatur. Kbh. 1869. II 17,00 og 19,00.
L. DAAE og *Drolsum*, Illustr. Verdenshistorie. 1-6. Kria. 1876-80. IV, ib. 19,00.
JENS VILH. DAHLERUP og hans Værker. Kbh. 1907. Fol. m. Ill. III 13,00.
C. F. DAHLGREN, Samlade arbeten. 1-5. Sthlm. 1847-52. II, ib. 17,00.
C. A. S. DALBERG og *P. M. Plum*, Metropolitanskolen gennem 700 Aar. Kbh. 1916, m. Ill. IV, ib. 13,00.
J. A. DAMPE, Fortælling om mit Fængsel i 20 Aar. Kbh. 1858. II 18,00.
Dania. Tidsskrift for Folkemål og Folkeminder. Bd. 1-10. Kbh. 1890-1903. IV, ib. 19,00.
C. DANKWERTH, Newe Landesbeschreibung d. Herzogth. Schleswich u. Holstein. 1652. Fol., m. Kupf. II 31,00 og 30,00.
DANTE, Guddommelige Komedie, overs. af *Chr. K. F. Molbech*. 2. Udg. 1-4. Kbh. 1865-66. IV, ib. 13,00.
J. DAVIDSEN, Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn. 1-2. Kbh. 1880-81. II, ib. 22,00; V, ib. 19,00.
— Fra vore Fædres Tid. Kbh. 1884. II, ib. 13,00; V, ib. 11,00.
— Kjøbenhavnerliv i ældre og nyere Tid. Kbh. 1889. II, ib. 11,50; V, ib. 12,00.
L. J. DEBES, Færoæ et Færoa reserata. Kbh. 1673. II, Hellæderbd. 140,00.
DESCARTES, Oeuvres publ. p. *Adam* et *Tannery*. Vol. 1-9 et 11-12. Paris 1897-1910. 4:o. V 50,00.
CH. DICKENS, Master Humphreys Clock. 1-3. Lond. 1840-41, w. ill. III, ib. 26,00.
— Little Dorrit. 1-2. Lond. 1857. I, ib. 40,00.
— The mystery of Edwin Drood. Lond. 1870. I, ib. 29,00.
— Samlede Værker, overs. Bd. 1-28. Kbh. 1889. II 81,00.
— Samlede Værker. 29 Bind. (Luksusudgave). København 1919. V 130,00.
L. DIETRICHSON, Fra min Vandringstid. 1-3. Kria. 1875. II 11,00.
— Ad. Tidemand, hans Liv og hans Værker. 1-2. Kria. 1878-79. II 10,25.
Digte fra Oldtiden, overs. af *S. Meisling*. Bd. 1-2. Kbh. 1827-31. II, ib. 18,00.
Kjøbenhavns Diplomatarium, udg. af *O. Nielsen*. 1-8 m. Reg. Kbh. 1872-87. II, ib. 40,00; IV, ib. 42,00.
N. V. DORPH, De jydske Zigeunere og en rotvelsk Ordbog. Kbh. 1837. II 15,00 og 10,50.
H. DRACHMANN, Digte. Kbh. (1872). V, ib. 22,00.
— Med Kul og Kridt. Kbh. 1872. V, ib. 17,00.
— Dæmpede Melodier. Kbh. 1875. V, ib. 17,00.
— I Storm og Stille. Kbh. 1875. V, ib. 15,00 og 13,00.
— En Overkomplet. Kbh. 1876. V, ib. 17,00.

H. DRACHMANN, Sange ved Ha=vet. Kbh. 1877. V, ib. 10,00.
— Tannhäuser. Kbh. 1877. V, ib. m. Omsl. 14,00.
— Derovre fra Grænsen. Kbh. 1877. V, ib. 18,00.
— Paa Sømands Tro og Love. Kbh. 1878. V, ib. 14,00.
— Ranker og Roser. Kbh. 1879. V 12,00.
— Ungdom i Digt og Sang. Kbh. 1879. V, ib. 10,00.
— Lars Kruse. Kbh. 1879. II 10,00; V, ib. 15,00.
— Vandenes Datter. Kbh. 1881. V, ib. 10,00.
— Gamle Guder og nye. Kbh. 1881. I, ib. m. Omsl. 15,00.
— Vildt og tæmmet. Kbh. 1881. V, ib. m. Omsl. 12,00.
— Dybe Strenge. Kbh. 1884. V, ib. 17,00.
— Smaa Fortællinger. Kbh. 1884. V, ib. 11,00.
— Med den brede Pensel. Kbh. 1887. V, ib. 21,00.
— Kunstnere. 1=2. Kbh. (1889). II 12,50.
— Troldtøj. Kbh. 1889=90, m. Ill. 4:o. V, ib. 22,00.
— Forskrevet. 1=2. Kbh. 1890. I, eleg. ib. m. skreven Dedikation fra Forf. 178,00; V, 52,00.
— Dampskibet »Jarl«. Digt. Kbh. 1890. V, ib. 16,00.
— Unge Viser. Kbh. 1892. I, ib. m. Omsl. 16,00.
— Den hellige Ild. Kbh. 1899. V, m. Omsl. 11,00.
— Gurre. Kbh. 1899. V, ib. m. Om=slag 17,00.
H. DRACHMANN, Syv Digte. Kbh. 1902. I, paa Japanpapir, ib. m. Omsl. 40,00.
— Venezias Nat. Kbh. 1909. V, ib. m. Omsl. 10,00.
ALEX. DUMAS, De tre Muskete=rer m. Fortsættelse. 1=3. m. Ill. Kbh. 1896=1902. V, ib. 47,00.
G. EBERS, Ægypten, overs. m. Ill. Kbh. 1882. V, ib. 19,00.
P. EGEDE, Dictionarium Grønlan=dico= Danico= Latinum. Hafn. 1750. II, ib. 18,00.
C. ELBERLING, Oehlenschläger og de østerlandske Eventyr. Kbh. 1887. II 10,50.
— Breve fra en Bogelsker. Kbh. 1909. I, ib. m. Omsl. 49,00.
C. ENGELHARDT, Thorsbjerg Mosefund. Kbh. 1863. 4:o, m. Tvl. V, ib. 12,00.
ERASMUS, Das Lob d. Narrheit, m. Kupf. v. Chodowiecki. Berl. u. Lpz. 1781. II 18,00.
F. K. v. ERLACH, Die Volkslieder der Deutschen. 1=5. Mannh. 1834=36. II, ib. 11,00.
TH. H. ERSLEW, Alm. Forfatter=Lexicon for Danmark. 1=6. Kbh. 1843=68. II, ib. 12,00 og 40,00; IV 30,00.
G. ESMANN, Gammel Gæld. Kbh. 1885. I, ib. m. Omsl. 16,00.
— I København, m. Ill. Kbh. 1891. I, ib. m. Omsl. 12,00.
JOH. EWALD, Samtlige Skrifter. 2. Opl. 1=4. Kbh. 1814, m. Kobb. II 20,00.
A. FAYE, Norske Folke=Sagn. 2. Opl. Kria. 1844. II 10,50.
H. F. FEILBERG, Ordbog over jy=

ske Almuesmål. 1=4. Kbh. 1886=1914. IV, 1=3 ib. 45,00.

G. FLAUBERT, Salammbo, overs. af *S. Michaëlis*. Kbh. 1912. I, ib. 17,00.

Conference=Raad ES. FLEISCHERs Liv og Levnets = Beskrivelse. Kbh. 1785 m. flere Skrifter. II 15,00.

SV. FLEURON, Jægerandagt. Kbh. 1908. I, eleg. ib. m. Omsl. 34,00; V, eleg. ib. m. Omsl. 11,00.

Folkekalender for Danmark. 1852=76. VI, ib. 19,00.

Danmarks gamle Folkeviser, udg. af *Sv. Grundtvig* og *Axel Olrik*. 1=8. Kbh. 1853=1919. IV, 1=5 ib. 145,00.

Danmarks Folkeviser i Udvalg v. *Sv. Grundtvig*. Kbh. 1882. II 13,00; IV 11,00; V 14,00.

Historiske Fortællinger om Islændernes Færd hjemme og ude, overs. af *N. M. Petersen*. 1=4. Kbh. 1839=44. II 21,00; — 2. Udgave 1=4. Kbh. 1862=68. IV, ib. 20,00.

F. DE LA MOTTE FOUQUÉ, Zwei Schauspiele von Pellegrin. Berl. 1805. II 11,00.

Fra Ribe Amt, udg. af Histor. Samfund for Ribe Amt. Kbh. 1903=20. IV 12,00.

ANAT. FRANCE, L'ile d. Pingouins. Paris u. A. (Orig. Udg.). V 12,00.

H. FREUND, Ragnarok. Frise i Relief m. Forklaring af *N. Høyen*. 1857. Fol. II 10,00.

Før og nu, histor. topograf. Tidsskrift, udg. af *Zachariae*. Aarg. 1=5. Kbh. 1915=19. I, ib. 120,00 og Aarg. 1—4 (1915—18) ib. 80,00; V, Aarg. 1=6 1914=20 eleg. ib. 75,00.

M. GALTHEN, Beskrivelse over Kiøbstaden Ribe. Odense 1792. IV, Hellæderbd. 26,00.

E. G. GEIJER, Samlade skrifter. 1=8. Sthlm. 1875. II 22,00.

K. GJELLERUP, G=Dur. Kbh. 1883. I, ib. 13,00.

— Romulus. Kbh. 1883. I, ib. m. Omsl. 13,00.

— Møllen. Roman. Kbh. 1896. I, ib. m. Omsl. 17,00.

— Pilegrimen Kamanita. Kbh. 1906. V, m. Omsl. 11,00.

C. GIESSING, Nye Samling af danske Jubel=Lærere. I=II, 1=2. Kbh. 1779=83. 4:o. II 14,00.

GOETHE's sämmtliche Werke. 1=40. Stuttg. u. Tüb. 1840. II, ib. 16,00.

— Sämmtliche Werke. 1=30. Stuttg. 1858. II, ib. 47,00.

M. GOLDSCHMIDT, Den Vægelsindede paa Graahede. 2. Opl. Kbh. 1867. — En Hederejse i Viborg=Egnen. Kbh. 1867. II, ib. 17,00.

— Smaa Fortællinger. Kbh. 1868=69. I, ib. 14,00.

ED. DE GONCOURT, La Faustin. Paris 1882. V, m. skreven Dedikation 20,00.

— Chérie. Paris 1884. V, m. skreven Dedikation. 12,00.

— et J. DE GONCOURT, Idées et sensations. Paris 1866. V 10,00.

— — La femme au 18e siècle. Pa=

ris 1877. V, m. skreven Dedikat. 26,00.
ED. et J. DE GONCOURT, L'art du 18e siècle. 1. série. Paris 1881. V, m. skreven Dedikation 14,00.
— — Pages retrouvées. Paris 1886. V, m. skreven Dedikat. 18,00.
— — Préfaces et manifestes. Paris 1888. V, m. skreven Dedikation 11,00.
C. GOZZI, Italienske Maske=Co=medier, overs. af *Meisling*. Kbh. 1825. II, ib. 13,00.
F. C. GRANZOW, Geografisk Lexikon. 1=2. m. Atlas. Kbh. 1898. II, ib. 15,50.
H. GROTIUS, Historia Gothorum, Vandalorum et Langobardorum. Amstd. II, Pergamentbd. 13,25.
SV. GRUNDTVIG, Gamle danske Minder i Folkemunde. 1=3. Kbh. 1857=61. IV, ib. 21,00.
Grønlands historiske Mindesmær=ker, udg. af d. kgl. nord. Old=skrift=Selskab. 1=3. Kbh. 1838=45. II 15,00.
Gæa, æsthetisk Aarbog, udg. af *P. L. Møller*. 1845=47, m. Ill. Kbh. II, Papbd. 26,00.
J. B. HALVORSEN, Norsk For=fatter=Lexikon 1814=80. 1=6. Kria. 1885=1908. II 155,00.
K. HAMSUN, Sult. Kbh. 1890. I 42,00.
E. HANNOVER, Maleren C. W. Eckersberg. Kbh. 1898. 4:o, m. Ill. II, ib. 40,00.
I. A. HANSEN, Mit Livs Historie og Gjerning. Kbh. 1875. II 17,00.
— Af I. A. Hansen's efterladte Pa=pirer (Pag. 1=240). Kbh. 1878. II 12,00.
P. HANSEN, Illustr. dansk Litte=raturhistorie. 1=2. Kbh. 1886. II, ib. 15,00; IV, ib. 23,00.
— Samme Bog. 2. Udg. 1=3. Kbh. 1902. V, Hellæderbd. 46,00.
— Den danske Skueplads. 1=3, m. Ill. Kbh. V, ib. 37,00.
CHR. HANSTEEN, Reise=Erin=dringer. Kria. 1859. II 11,50.
C. HAUCH, Lyriske Digte og Ro=mancer. Kbh. 1861. V, ib. 10,00.
— Minder. 1=2. Kbh. 1867=71. II 14,00.
T. S. HAUKENÆS, Natur, Folke=liv og Folketro i Hardanger. Del 3, 6=8 og 11. Hardanger og Bergen 1885=96. II 31,00.
J. L. HEIBERG, Poetiske og pro=saiske Skrifter. Bd. 1=22. Kbh. 1866=67. II, ib. 49,00 og 30,00.
— Samlede prosaiske Skrifter. Bd. 1=11. Kbh. 1861=62. II, ib. 12,00.
— Et Eventyr i Rosenborg Have. Kbh. 1827. I, ib. m. Omsl. 21,00.
J. L. HEIBERG, Italien. Kbh. 1904. 4:o, m. Ill. IV, ib. 65,00.
P. A. HEIBERG, Politie=Forhøret og Kiendelsen i Sagen ang. Vi=sen: Hver Mand i Byen om Ind=toget taler. Kbh. 1790. II 10,00.
— Erindringer. Chria. 1830, m. Portr. II 16,50.
HEINR. HEINE, Sämmtliche Wer=ke. 1=22. Hamburg 1876. II, ib. 19,00.
Helsingør. Tegninger af *Kongstad* m. Tekst af *Olrik*. Kbh. 1915. I, ib. m. Omsl. 15,00.
W. HELT, Curieuse poetiske Skrif=

ter. Kbh. 1732. 4:o. II, Hellæ-derbd. 40,00.

N. HELDUADER's Chronik der Stadt Schleswig 1603-1822. Schlesw. 1822. II, ib. 10,50.

J. G. v. HERDER, Sämmtliche Werke. 1-60 m. Suppl. Stuttg. u. Tüb. 1827-30. II, ib. 10,00.

HERODIANI Historie, overs. af *L. Holberg*. Kbh. 1746. I, ib. 30,00; II 25,00; V 23,00.

HENR. HERTZ, Dramatiske Værker. 1-18. Kbh. 1854-73. II, ib. 42,00; V, ib. 42,00.

— Gengangerbreve. Kbh. 1830. I, ib. 15,00.

H. HILDEBRAND, Sveriges medeltid. 1-3. Sthlm. 1879-1903, m. Ill. IV, ib. 34,00.

Hird-Skraa udi d. gamle Norske Sprok, ofvers. paa Danske af *I. Dolmer*. Kbh. 1666. 4:o. II, ib. 10,00.

Sveriges Historia från äldsta tid till våra dagar, utg. af *O. Montelius* o. a. 1-6. Sthlm. 1877-81, m. Ill. IV 25,00.

Folkenes Historie, udg. af *J. Ottosen, N. Møller* o. a. 1-7. Kbh. 1911, m. Ill. V, ib. 140,00.

Danmarks Riges Historie af *J. Steenstrup, Kr. Erslev, Heise* o. a. 1-6 m. Reg. Kbh., m. Ill. IV, ib. 175,00.

Norges Historie fremstillet for d. norske Folk af *Bugge, Hertzberg* o. a. 1-6, m. Ill. Kria. 1909-17. IV, 4 Bd. ib. 30,00.

The Times History of the War in South Africa. 1-7. 1900-09, w. ill. II, ib. 41,00.

E. T. A. HOFFMANN, Prinzessin Brambilla. Bresl. 1821, m. Kupf. II 30,00.

JOH. HOLBEK, Dekadent Barbari. Tegninger og Texter. 1-2. Kbh. 1904. I, ib. m. Omsl. 56,00; V 19,00.

L. HOLBERG, Den danske Skueplads, deelt udi 7 Tomer. Kbh. I, Hellæderbd. 40,00.

— Komedier, udg. af *Liebenberg*. 1-8. Kbh. 1848-52. II, ib. 52,00.

— Samtl. Comoedier. Jubel-Udgave, m. Ill. af *Tegner*. 1-3. Kbh. 1883. I, meget eleg. ib. 230,00.

— Samtlige Comoedier m. Ill. (Tegner-Udgaven). 1-2. Kbh. 1896. 4:o. III 27,00.

— Komedier, udg. af *Jul. Martensen*. 1-13. Kbh. 1902. I, paa haandgjort Papir, meget eleg. ib. 910,00.

— Mindre poetiske Skrifter. Kbh. 1767. II., ib. 26,00.

— Epistler, udg. af *Chr. Bruun*. 1—5. Kbh. 1865. II., ib. 35,00; IV (1-4, ib.) 26,00.

— Introduction til de fornemste Europæiske Rigers Historier. Kbh. 1711, m. Kobb. II, Hellæderbd. 60,00.

— Peder Paars, udg. ved et Selskab, m. Kobb. Kbh. 1772. 4:o. I, Hellæderbd. 80,00; IV, Hellæderbd. 52,00.

— Peder Paars, udg. af *Seidelin*. Kbh. 1798, m. Portr. V, Hellæderbd. 20,00.

— Peder Paars, v. *Liebenberg* m. Ill. af *W. Marstrand*. Kbh. 1884. I, ib. 29,00.

L. HOLBERG, Niels Klims underjordiske Reise. Kbh. 1789. 4:o. II 53,00.
— Moralske Tanker. 1—2. Kbh. 1744. V 29,00.
— Moralske Tanker, udg. af *G. Rode*. København 1859. IV, ib. 11,00.
— Danmarks og Norges geistl. og verdsl. Staat. Kbh. 1749. 4:o. V 21,00.
— Alm. Kirke-Historie. 1-2. Kbh. 1740. 4:o. V 16,00.
— Jødiske Historie. 1-2. Kbh. 1742. 4:o. V 30,00.
— Adskill. Heltinders og navnkundige Damers sammenlignede Historier. 1-2. Kbh. 1757. V 30,00.
— Heltinde-Historier, udg. af *G. Rode*. 1-2. Kbh. 1861. IV, ib. 10,00.
A. E. HOLMBERG, Bohusläns historia och beskrifning. 2. uppl. 1-3. Örebro 1867. IV, ib. 14,00.
L. HOLSTEIN, Tove. Kbh. 1898. I, ib. m. Omsl. 32,00.
— Løv. Nye Digte. Kbh. 1915. I, ib. m. Omsl. 30,00.
— Mos og Muld. Kbh. 1917. I, ib. m. Omsl. 35,00.
— Æbletid. Kbh. 1920. I, ib. m. Omsl. 17,00.
R. DE HOOGHE, Hieroglyphica od. Denkbilder d. alten Völker. Amstd. 1744. 4:o, m. Kupf. II, Hellæderbd. 15,00.
C. HOSTRUP, Samlede Skrifter. 1-4. Kbh. 1865. II, ib. 14,00.
J. R. HÜBERTZ, Beskrivelse over Ærø. Kbh. 1834. IV, ib. 16,00.
— Aktstykker vedk. Staden Aarhus. 1-3. Kbh. 1845-46. IV, ib. 15,00.
A. HUITFELDT, Danmarckis Rigis Krønicke. 1-2. Kbh. 1652. Fol., m. Kobb. II, Pergamentbd. 95,00.
— Kong Christian d. Tredies Krønicke. Kbh. 1595. 4:o. IV, ib. 35,00.
J. K. HUYSMANS, L'art moderne. Paris 1883. V, m. skreven Dedikation 10,00.
— En rade. Paris 1887. V, m. skreven Dedikation 62,00.
A. C. HWIID, Udtog af en Dagbog 1777-80 paa en Reise. Kbh. 1787. II 10,50.
H. O. HYLTÉN CAVALLIUS, Wärend och Wirdarne. 1-2. Sthlm. 1864-68. IV, ib. 37,00.
Tre Indlæg til Overretten af L. Arntzen og en Overretsdom i Sagen Direktør *E. Kinch* imod det Østasiatiske Kompagnis Formand. 1913. I, ib. m. Omsl. 115,00 og 100,00.
B. S. INGEMANN, Digte. 1-2. Kbh. 1811-12. I ib. 15,00.
— Reiselyren. 1-2. Kbh. 1820. II, Hellæderbd. 24,00; ib. ubeskaaret 10,00.
— Smaadigte og Rejseminder. Kbh. 1832. I, m. skreven Dedikation fra Forf., eleg. ib. 50,00.
I. P. JACOBSEN, Fru Marie Grubbe. Kbh. 1876. I, ib. 27,00.
— Niels Lyhne. Kbh. 1880. I, ib. 17,00.
OLIG. JACOBÆUS, Museum Regium. Hafn. 1696. Fol., m. Kobb. II, ib. 65,00.

HOLG. JACOBÆUS, Rejsebog, udg. af *V. Maar*. Kbh. 1910, m. Ill. III 10,00.
HENR. IBSEN, Samlede Værker. Folkeudgave. 1-10. Kbh. 1898-1902. V, ib. 66,00.
— Kjærlighedens Komedie. Kria. 1862. I, meget eleg. ib. 105,00.
— Kongs-Emnerne. Kria. 1864. I, meget eleg. ib. 70,00. og 60,00.
— Digte. Kbh. 1871. I, ib. 15,00.
— Kejser og Galilæer. Kbh. 1873. I, ib. 14,00.
— Samfundets Støtter. Kbh. 1877. I, ib. 16,00 og 15,00.
— Et Dukkehjem. Kbh. 1879. I, ib. 12,00.
— Gengangere. Kbh. 1881. I, ib. 13,00.
— En Folkefjende. Kbh. 1882. I, ib. 18,00.
— Vildanden. Kbh. 1884. I, ib. 15,00.
Idun, et Blad for Literatur og Kunst. 1851-52. Kria. II 10,00.
JEAN PAUL's sämmtl. Werke. 1-60. Berlin 1826—28. IV, ib. 15,00.
C. E. JENSEN, Karikatur-Album. 1-2, m. Ill. Kbh. 1906-12. III, ib. 11,50.
— og *Borgbjerg*, Socialdemokratiets Aarhundrede. 1-2. Kbh. 1904, m. Ill. II, ib. 25,00.
JOHS. V. JENSEN, Einar Elkjær. Roman. Kbh. 1898. I, ib. m. Omsl. 57,00.
— Himmerlands Historier. 1—3 Saml. Kbh. 1898-1910. I, ib. m. Omsl. 140,00.
— Madame d'Ora. Kbh. 1904. I, ib. m. Omsl. 66,00.
JOHS. V. JENSEN, Hjulet. Kbh. 1915. I, ib. m. Omsl. 48,00; III, m. Omsl. 16,00.
— Singapore-Noveller. Kbh. 1907. I, ib. m. Omsl. 34,00.
— Skibet. Kbh. 1912. I, ib. m. Omsl. 46,00.
— Introduktion til vor Tidsalder. Kbh. 1915. I, ib. m. Omsl. 50,00.
— Aarbog 1916-17. Kbh. I, ib. m. Omsl. à 39,00.
— Det tabte Land. Kbh. 1919. I, ib. m. Omsl. 37,00 og 31,00.
— Norne-Gæst. Kbh. 1919. I, ib. 42,00 og 51,00.
— Johannes Larsen og hans Billeder. Kbh. 1920. I, ib. m. Omsl. 23,00.
FR. v. JESSEN, Haandbog i d. nordslesvigske Spørgsmaal. Kbh. 1901. IV 32,00.
F. JONSSON, Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie. 1-3. Kbh. 1894-1902. II, ib. 17,00.
Fl. JOSEPHUS, Jødiske Historie, overs. af *Reyersen*. 1-3. Kbh. 1750-57. 4:o. IV, Hellæderbd. 20,00.
FRITZ JÜRGENSEN, 84 Tegninger m. biogr. Skizze af *P. Hansen*. 1878. I, ib. 20,00.
HANS JÆGER, Sidste Ord i Bohêmesagen. Kria. 1888. II 10,00.
— Syk Kjærlighet. Paris 1893. III, m. Omsl. 15,00.
HENRIK JÆGER, Ill. norsk Literaturhist. 1-3. Kria. 1896. II 75,00.
A. D. JØRGENSEN, Historiske Afhandlinger. 1-4. Kbh. 1898-99. IV, ib. 16,00.

A. D. JØRGENSEN, Peder Schumacher Griffenfeld. 1-2. Kbh. 1893-94. II, ib. 12,00; IV, ib. 20,00.

JOH. JØRGENSEN, Sommer. Kbh. 1892. I, ib. 13,00.

— Stemninger, m. Ill. Kbh. 1892. I, ib. 26,00.

— Livets Træ. Kbh. 1893. I, ib. m. Omsl. 24,00.

— Hjemve. Kbh. 1894. I, ib. m. Omsl. 13,00.

— Livsløgn og Livssandhed. Kbh. 1896. I, ib. m. Omsl. 27,00.

— Den hellige Frans af Assisi. Kbh. 1907. I, ib. m. skreven Dedikation fra Forf. 37,00.

— Den hellige Katerina af Siena. Kbh. 1915. I, ib. m. Omsl. 20,00.

(JØRGENSEN-JOMTOU), Caroline Mathildes Livshistorie, m. Kobb. Kbh. 1858. III, ib. 12,50.

KALIDASA, Sakuntala, overs. af *M. Hammerich*. 3. Udg. Kbh. 1879. II 11,50.

O. KALKAR, Ordbog til d. ældre danske Sprog. 1-5. Kbh. 1881-1918. IV, 1-4 ib. 75,00.

H. KIDDE, Sindbilleder. Kbh. 1900. I, ib. m. Omsl. 12,00.

— Aage og Else. 1-2. Kbh. 1902-03. I, ib. m. Omsl. 41,00.

— Luftslotte. Kbh. 1904. I, ib. m. Omsl. 15,00.

— Loven. Kbh. 1908. I, ib. m. Omsl. 14,00.

— Helten. Kbh. 1912. I, ib. m. Omsl. 20,00.

— Jernet. Roman. Kbh. 1918. I, ib. m. Omsl. 17,00.

— Vandringer. Kbh. 1920. I, ib. m. Omsl. 17,00.

Etatsraad LAUR. KJELLERUPS Minde. Aalborg 1825, m. Portr. II 10,00.

S. KIERKEGAARD, Af en endnu Levendes Papirer. Kbh. 1838. IV 14,00.

— Om Begrebet Ironi. Kbh. 1841. I 15,00; IV, ib. m. skreven Dedikation fra Forfatteren til Ørsted 45,00.

— Forord. Kbh. 1844. I, ib. 11,50.

— Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift til de philosoph. Smuler. Kbh. 1846. I, ib. 14,00.

— Kjærlighedens Gjerninger. Kbh. 1847. I, ib. 19,00.

— Kristelige Taler. Kbh. 1848. I, ib. 10,00.

— Indøvelse i Christendommen. Kbh. 1850. I, ib. 9,00.

— Øjeblikket. 1-9. Kbh. 1855. I, ib. m. fl. Skrifter 22,00; V, ib. 11,00.

— Stadier paa Livets Vej. 2. Udg. Kbh. 1858. I, ib. 21,00; IV 16,00.

— Enten-Eller. 3. Udg. 1-2. Kbh. 1865. II 16,00; IV 19,00.

— Papirer, udg. af *P. A. Heiberg* og *V. Kuhr*. 1-9. Kbh. 1909-20. IV 100,00.

Historiske Kildeskrifter og Bearbejdelser af dansk Historie fra d. 16. Aarh. udg. af *H. Rørdam*. 1-4. Kbh. 1873-87. IV, ib. 17,00.

J. KINCH, Ribe Bys Historie og Beskrivelse. 1-2. Ribe og Odder 1869-84. IV, ib. 45,00.

N. KJÆRBØLLING, Danmarks Fugle (Atlas). Kbh. 1851. Fol., m. 88 kolor. Tavler. V, ib. 75,00.

Klingen. Aarg. 1, m. Ill. Kbh. 1917. I, ib. m. Omsl. 25,00.

F. M. KLINGER, Theater. 1-4, m. Kupf. II, ib. 11,00.

P. KLÆSTRUP, Det forsvundne København. Række 1-3. 1877-81. V 10,00.

JAK. KNUDSEN, Jyder. 1-2. Kbh. 1915-17. I, ib. m. Omsl. 36,00.

P. KONEWKA, Silhuetter. 1-5. Saml. Kbh. I, ib. 27,00.

J. KRAFT, Topograph.-statist. Beskrivelse over Kongeriget Norge. 1-6. Kria. 1820-35. IV, ib. 30,00.

J. E. KRAFT, Norsk Forfatter-Lexikon. 1814-56. Kria. 1863. II 14,00.

N. KRAG, Historia regis Christiani III. Hafn. 1737. Fol. IV, Hellæderbd. 19,00.

— og *S. Stephanius,* Kong Christian d. Tredies Historie. 1-2. København 1776-78. 4:o. IV, ib. 15,00.

E. TANG KRISTENSEN, Jydske Folkeviser og Toner. Kbh. 1871. IV 11,00.

— Sagn fra Jylland. Kbh. 1879. II, ib. 12,00; IV 14,00.

— Gamle Folks Fortællinger om det jyske Almueliv. Afd. 1-6. Kolding 1891-94. IV, ib. 22,00.

M. KRISTENSEN og *J. Brøndum-Nielsen,* Gammeldags Skæmt. Kbh. 1916. V, ib. m. Omsl. 16,00.

A. C. KROG, Samlede Efterretninger om Viborg Bye. Viborg 1779. II, ib. 13,00.

CHR. KROHG, Albertine, übers. Budapest 1888. II 15,50.

F. C. KROHN, Samlinger til en beskriv. Fortegnelse over danske Kobberstik, Raderinger m. m. Bd. 1. Kbh. 1889. II, ib. 18,00.

M. KROHN, Maleren Chr. Købkes Arbejder, ill. Fortegnelse. Kbh. 1915. I, meget eleg. ib. 92,00.

L. KRUSE, Theatret. 1-2. Kbh. 1819-24. II 10,25.

Kunst, udg. af *Alfr. Jacobsen.* Aarg. 2-7. Kbh. 1900-05. 4:o. III 28,00, Bilagene (Raderinger) 15 Hefter 30,00.

ANKER KYSTER, Ex-libris, tegnede af Thorv. Bindesbøll. Holstebro 1917. I, eleg. ib. 50,00.

København som den er og som den burde være, m. Ill. af *Kongstad.* Kbh. 1914. I, ib. m. Omsl. 26,00; V, ib. 14,00.

Det skønne København, udg. af *Kai Friis Møller.* Kbh. 1917. I, ib. m. Omsl. 22,00.

Københavns Raadhus, opført 1893-1905, udg. af *F. Hendriksen* og *F. Beckett.* Kbh. 1908. Fol. I, ib. 67,00.

Kjøbenhavns flyvende Post 1830, red. af *J. L. Heiberg.* Kbh. 4:o. IV, ib. 10,00.

P. LACROIX, Moeurs, usages et costumes au moyen age. Paris 1874, av. ill. IV, ib. 18,00.

DIOGEN LAËRTSES filosofiske Historie, overs. 1-2. Kbh. 1812. IV, Hellæderbd. 10,00.

LAFONTAINE, Contes et nouvelles en vers. 1-2, av. grav. Amstd. 1699. II, Hellæderbd. 21,00.

S. LAGERLÖF, Nils Holgersens underbara resa. 1-2. Sthlm. 1906-07. IV, m. Dedikation fra Forf. 25,00.

S. LAGERLÖF, En saga om en saga. 2. uppl. Sthlm. 1908. IV, ib. m. Dedikation 11,00.
— Liljecronas Hem. Sthlm. 1911. IV, ib. m. Dedikation 20,00.
— Körkarlen, berättelse. Sthlm. 1912. IV, ib. m. Dedikation 20,00.
— Kejsarn av Portugallien. Sthlm. 1914. IV 10,00.
— Troll och människar. Sthlm. 1915. IV, m. Dedikation 20,00.
— Zachris Topelius. Sthlm. 1920. IV, ib. m. Dedikation 15,00.
— Antikristens Mirakler. Roman, overs. Kbh. 1897. IV, m. Dedikation fra Forf. 15,00.
— Jerusalem. Fortælling, overs. 1-2. Kbh. 1901-02. IV, m. Dedikation fra Forf. 17,00.
Landmandsbogen, udg. af *Westergaard* og *Goldschmidt*. 1-3, m. Ill. Kbh. 1895. II, ib. 26,00.
JUL. LANGE, Menneskefiguren i Kunstens Tjeneste, udg. af *P. Købke*. Kbh. 1899, m. Ill. IV 90,00.
— Udvalgte Skrifter. 1-3. Kbh. 1900-03. IV, ib. 27,00.
Nouv. *Larousse* illustré. Dictionnaire univers. encyclop. publ. p. *Augé*. 1-7 av. suppl. Paris. 4:o. V, ib. 26,00.
KARL LARSEN, Udenfor Rangklasserne. Kbh. 1896. V, ib. m. Omsl. 12,00.
— Kresjan Vesterbro. Kbh. 1897. V, ib. m. Omsl. 10,50.
THØGER LARSEN, Vilde Roser. Digte. Aarhus 1895. I, eleg. ib. 31,00.
— Jord. Digte. Lemvig 1904. — Dagen. Viser og Digte. Vejle 1905. I, eleg. ib. 25,00.
THØGER LARSEN, Det Fjerne. Digte. Kbh. 1907. I, ib. 30,00.
— Bakker og Bølger. Kbh. 1912. I, ib. 30,00.
— Fjordbredden. 1913. — Stjerner og Tid. Lemvig 1914. I, ib. 39,00.
— Kværnen. København 1915. I, ib. 26,00.
J. LAVALLÉE, Voyage pittoresque et histor. de l'Istrie et Dalmatie. Paris 1892. Fol., av. pl. III, ib. 39,00.
A. M. LENNGREN, Skalde-försök. Sthlm. 1819. II, ib. 18,00.
(LENZ), Der neue Menoza, eine Komödie. Lpz. 1774. II 15,00.
Dansk biografisk Lexikon, udg. af *C. F. Bricka*. Bd. 1-19. Kbh. 1887-1905. IV, ib. 150,00.
Svenskt biografiskt Lexikon öfver namnkunnige svenske män. Bd. 1-23 o. Ny följd, Bd. 1-10. Sthlm. 1843-1907. IV, ib. 76,00.
JONAS LIE, Thomas Ross. Kbh. 1878. I, ib. m. Omsl. 12,00.
— Rutland. Kbh. 1880. I, ib. m. Omsl. 12,00.
— Gaa paa! Kbh. 1882. I, ib. 10,00.
— Livsslaven. Kbh. 1883. I, ib. m. Omsl. 12,00.
— Kommandørens Døtre. Kbh. 1886. I, ib. 12,00.
— Maisa Jons. Kbh. 1888. I, ib. m. Omsl. 10,00.
— Trold. 1-2. Kbh. 1891-92. I, ib. m. Omsl. 26,00.
— Niobe. Kbh. 1893. I, ib. 12,00.
— Lystige Koner. Kbh. 1894. I, ib m. Omsl. 10,00.

JONAS LIE, Lindelin. Kbh. 1897. I, ib. m. Omsl. 10,00.
— Ulfungerne. Kbh. 1903. I, ib. 10,00.
— Fortællinger og Skildringer. Kbh. 1903. I, ib. m. Omsl. 10,00.
H. C. BERING LIISBERG, Christian IV, m. Ill. Kbh. 1890-91. IV, ib. 16,00.
— Domina Helena. Sagn og Historier fra Tisvilde. Kbh. 1916. I, ib. m. Omsl. 77,00.
LIVIUS, Romerske Historie, overs. af *R. Møller*. 1-7. Kbh. 1800-18. II, ib. 12,00.
E. F. S. LUND, Danske malede Portræter. I-IV; V, 1-4 Hft.; VII-IX og X, 1-3 Hft. Kbh. 1894-1914. 4:o. IV (Bd. 1-2 og 7-9 ib.) 92,00.
J. M. LUND, Beskrivelse over Øvre-Tellemarken i Norge. Kbh. 1785. IV 21,00.
C. LUNDIN o. *A. Strindberg*, Gamla Stockholm. Sthlm. 1882, m. Ill. IV, ib. 17,00.
SIGV. LYCHE, Mine Hændelser. Kbh. 1786. II 12,00.
KARL MADSEN, Kunstens Historie i Danmark. Kbh. 1901—07. 4:o, m. Ill. III 22,00.
Danske Magazin, udg. af d. kgl. danske Selskab. 1-5 Rækkes 1-5 Bds. 1-3 H. Kbh. 1745-1904. 4:o. II (2 Rækkes 6te Bd. mgl.) ib. og uib. 84,00; IV (1-6 Rækkes 1-3 Bds. 1-2 H. Kbh. 1745-1919, heraf 1 og 3-5 Række ib.) 180,00.
Norske Magasin, udg. af *N. Nicolaysen*. 1-3. Kria. 1860-70. IV, ib. 13,00.
OLAI MAGNI Gentium Septentrionalium Historiae breviarium. Lugd. Bat. 1652. IV, Pergamentbd. 20,00.
O. MALLING, Store og gode Handlinger. 4. Opl. Kbh. 1804. II 10,00.
K. MANTZIUS, Skuespilkunstens Historie. 1-6. Kbh. 1897-1916. V 32,00 og 33,00.
H. MATZEN, Forelæsninger over d. danske Retshistorie. 1-6. Kbh. 1893-97. II, ib. 11,00.
G. de MAUPASSANT, Mlle. Fifi. Paris 1883. V, m. skreven Dedikation. 25,00.
R. MEJBORG, Gamle danske Hjem i d. 16-18 Aarh. Kbh. 1888. 4:o. IV 14,00.
— Slesvigske Bøndergaarde i d. 16-18 Aarh. Kbh. 1891-93. 4:o, m. Tillæg. IV 13,00.
Memoirer og Breve, udg. af *J. Clausen* og *Rist*. I: Islænderen Jon Olafsons Oplevelser. 1-2. Kbh. 1905-07. III 31,00; IV, ib. 44,00.
J. MESSENIUS, Chronicon Episcoporum per Sveciam, Gothiam et Finlandiam. Lips. 1685. II, Pergamentbd. 10,00.
MEYERS Konversations-Lexikon. 4. Aufl. Bd. 1-19. Lpz. 1885-92. V, ib. 30,00.
L. MEYER, Fremmedordbog. Kbh. 1898-1902. II 45,00.
SOPH. MICHAËLIS, Synd. To Fortællinger. Kbh. 1891. I, ib. m. Omsl. 20,00.
— Vanemennesker. Kbh. 1892. I, ib. m. Omsl. 21,00.

SOPH. MICHAËLIS, Aucassin og Nicolete. Kbh. 1893. I, ib. m. Omsl. 13,00.
— Sølvblomster. Kbh. 1893. I, ib. m. Omsl. 20,00.
— Sirener. Kbh. 1898. I, ib. m. Omsl. 16,00.
— Dødedansen. Kbh. 1900. I, ib. m. Omsl. 18,00.
— Giovanna. Kbh. 1901. I, ib. m. Omsl. 19,00.
— Palmerne. Kbh. 1904. I, ib. m. Omsl. 21,00.
— Billedhuggeren J. A. Jerichau. Kbh. 1906. I, ib. m. Omsl. 19,00.
— Revolutionsbryllup. Kbh. 1906. I, ib. m. Omsl. 18,00.
— Lægen. Kbh. 1906. I, ib. m. Omsl. 11,00.
— og *Alfr. Bramsen*, Vilh. Hammershøj, Kunstneren og hans Værker, m. Ill. Kbh. 1908. I, ib. 50,00.
— St. Helena. Skuespil. Kbh. 1910. I, ib. m. Omsl. 16,00.
— Den evige Søvn. Kbh. 1912. I, ib. m. Omsl. 29,00.
— Blaaregn. Digte. Kbh. 1913. I, ib. m. Omsl. 19,00.
— Hellener og Barbar. Kbh. 1914. I, ib. m. Omsl. 25,00; V, ib. 17,00.
— Den blaa Ridder. Kbh. 1916. I, ib. m. Omsl. 26,00.
— Træbukken og andre Fortællinger. Kbh. 1918. I, ib. m. Omsl. 24,00.
MIRABEAU, Erotika Biblion. Rom 1788. I, eleg. ib. 42,00.
O. MIRBEAU, Journal d'une femme de chambre. Paris 1900. V, m. skreven Dedikation 68,00.
C. MOLBECH, Dansk Dialect-Lexikon. Kbh. 1841. II, ib. 12,00.
— Udvalgte Eventyr og Fortællinger. Kbh. 1843. IV, ib. 11,00.
— Dansk Ordbog. 2. Udg. 1-2. Kbh. 1859. II, ib. 11,00.
MOLIÈRE, Lystspil, overs. af *B. Arnesen Kall.* 1-3. Kbh. 1869-70. II, ib. 14,00.
J. MOLLER, Cimbria literata. 1-3. Havn. 1744. Fol. II, Hellæderbd. 17,00.
MONTAIGNE, Essais, av. d. notes p. *P. Coste.* 1-5. Genève 1727. II, Hellæderbd. 17,25.
H. MÜLLER, Der leidende Jesus. Merseburg 1675. V 23,00.
MAHLER MÜLLER, Werke. 1-3. Heidelb. 1825. II, ib. 11,00.
SOPH. MÜLLER, Vor Oldtid. Kbh. 1897. VI 14,00.
P. A. MUNCH, Det norske Folks Historie. 1-8. Kria. 1852-63. IV, ib. 19,00; V, ib. 18,00.
Museum. Tidsskrift for Historie og Geografi. 1890-96. Kbh. II 26,00.
L. MYLIUS-ERICHSEN, Den jyske Hede. Kbh. 1903, m. Ill. V, ib. 37,00.
H. J. MØLLER, Apotheker Jac. Møller og hans Slægt. Kbh. 1889. 4:o. II 10,00.
P. v. MÖLLER, Bidrag till Hallands Historia. I. Lund 1874. IV, ib. 10,00.
P. M. MØLLER, Efterladte Skrifter. 1-3. Kbh. 1839-43. II, ib. 10,00.

FR. NANSEN, Paa Ski over Grønland. Kria. 1890. V, ib. 17,00.
— Fram over Polhavet. 1-2. Kria. 1897. V, ib. 20,00.
P. NANSEN, Samlede Skrifter. 1-3. Kbh. 1917. V, ib. 23,00.
— Fra Rusaaret. Kbh. 1892. I, ib. m. Omsl. 11,00.
— Troskabsprøven. Kbh. 1898. V 11,00.
— Kurre paa Traaden. Kbh. 1908. I, ib. m. Omsl. 10,50.
— Brødrene Menthe. Kbh. 1916. I, ib. m. Omsl. 10,50.
— 20 Aar i d. gamle Gaard 1896-1916. Kbh. 1916. IV, m. Dedikation 11,00.
Peter Nansen, Forlæggeren. Hyldest og Hilsen fra Digtere og Videnskabsmænd. Kbh. 1916. IV 10,00.
J. V. NEERGAARD, Mit Livs vigtigste Tildragelser. 1-2. Kbh. 1844. II 13,00.
C. NIEBUHR, Reisebeschreibung nach Arabien. 1-2. Kopenh. 1774-78. 4:o, m. Kupf. II, Hellæderbd. 52,00.
L. NIELSEN, Dansk Bibliografi 1482-1550. Kbh. 1919. I, meget eleg. ib. 105,00.
L. C. NIELSEN, Vaardigte. Kbh. 1901. I, ib. m. Omsl. 21,00, meget eleg. ib. 245,00.
— Frederik V. Hegel, et Mindeskrift. 1-2. Kbh. 1909. I, ib. m. Omsl. 70,00; IV 26,00.
— Sangene til Sara. Kbh. 1919. I, meget eleg. ib. 105,00 og 58,00.
— Sange mod Solnedgang. Kbh. 1920. I, meget eleg. ib. 35,00.
O. NIELSEN, Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse. 1-6. Kbh. 1877-92. V, ib. 22,00.
— Kjøbenhavn paa Holbergs Tid. Kbh. 1884. IV, ib. 21,00; V, ib. 19,00.
F. L. NORDEN, Travels in Egypt and Nubia. 1-2. London 1757. Fol., w. pl. III, Hellæderbind 48,00.
R. NYERUP, Kjøbenhavns Beskrivelse. Kbh. 1800. IV, ib. 11,00.
— Antiqvariske Fodreise i Fyen 1805. Kbh. 1806. II 12,00.
— Alm. Morskabslæsning i Danmark og Norge. Kbh. 1816. II, ib. 12,00.
— og *Kraft*, Alm. Litteraturlexikon for Danmark, Norge og Island. Kbh. 1820. 4:o. II, ib. 40,00 og 50,00.
C. NYROP, Det Suhrske Hus i Kjøbenhavn 1749-1899. Kbh. 1899. 4:o. II 32,00.
— Københavns Murer- og Stenhuggerlav. Kbh. 1907. I 13,00.
KR. NYROP, Sprogets vilde Skud. Kbh. 1882. II 26,00; IV, ib. 20,00.
— Ordenes Liv. Kbh. 1901. II 17,00; IV 14,00; V 30,00.
A. NYSTRÖM, Allmän kulturhistoria. 1-3, m. Ill. Sthlm. 1886-87. V, ib. 15,00.
S. OBSTFELDER, De røde Draaber. Kbh. 1897. I, ib. m. Omsl. 10,00.
— En Præsts Dagbog. Kbh. 1900. I, ib. m. Omsl. 10,50.
— Efterladte Arbejder. Kbh. 1903. I, ib. m. Omsl. 13,00.
A. OEHLENSCHLÄGER, Poeti-

ske Skrifter, udg. af *Liebenberg*. 1=32. Kbh. 1857=62. VI 53,00.

A. OEHLENSCHLÄGER, Poetiske Skrifter. 1=2. Kbh. 1805. VI, ib. 100,00.

— Hugo v. Rheinberg. Kbh. 1813. I, ib. 10,00.

— Frederiksberg, et Digt. Kbh. 1817. I, ib. m. Omsl. 10,00.

— Nordens Guder. Kbh. 1819. I, ib. 15,00; II, ubeskaar., ib. 24,00.

— Aladdin, udg. af *Liebenberg* m. Ill. af *H. N. Hansen*. Kbh. 1893. 4:o. V, eleg. ib. 22,00.

O. OLAVIUS, Beskrivelse over Schagens Kjøbstæd og Sogn. Kbh. 1787. IV, Hellæderbd. 30,00.

AD. OLEARIUS, Reise=Beschreibungen nach Muskau u. Persien. Hamb. 1696. Fol., m. Kupf. II, Hellæderbd. 40,00.

J. OLRIK, Danske Guldsmedes Mærker. Kbh. 1919. I, ib. 15,00.

FREILIF OLSEN, Min Fængselsdagbog. Kbh. 1918. I, ib. m. Omsl. 32,00.

Orion, histor. geogr. Maanedsskrift redig. af *T. Becker*. 1=4 Kbh. 1839=41. — Histor. Qvartalsskrift, redig. af *T. Becker*. 1=2. Kbh. 1843=51. IV, ib. 17,00.

OSSIANS Digte, overs. af *St. St. Blicher*. 1=2. Kbh. 1807—09. I, ib. 40,00; II, uib., ubeskaaret 27,00; IV (Kbh. u. A., ib.) 19,00.

C. OSTERSEN, Glossarium juridico=Danicum. Kbh. 1665. 4:o. IV, Pergamentbd. 11,00.

TH. OVERSKOU, Den danske Skueplads. 1=7. Kbh. 1854=76. II, ib. 12,00 og 10,00.

OVID, Forvandlinger, overs. af *S. Meisling*. Kbh. 1831. II, 12,00.

— Forvandlingerne, overs. af *Rosenberg*, m. Ill. Kbh. I, ib. m. Omsl. 68,00.

— Elskovskunsten, m. Ill., overs. af *Rosenberg*. Kbh. I, ib. m. Omsl. 67,00.

J. PALUDAN, Beskrivelse over Møen. 1=2. Kbh. 1822=24. IV, ib. 41,00.

FR. PALUDAN=MÜLLER, Ivar Lykkes Historie. 1=3. Kbh. 1866=73. II, ib. 15,00.

CHR. PEDERSEN, Danske Skrifter, udg. af *Brandt* og *Fenger*. 1=5. Kbh. 1850=56. II 11,00.

J. PEDERSEN og *G. Wied*, Atalanta. Komedie. Kbh. 1901. I, ib. m. Omsl. 39,00.

N. PEDERSEN, Kirken i Tibirke. Fredensborg 1903. I, eleg. ib. 65,00.

CARL V. PETERSEN, Niels Larsen Stevns. Kbh. 1917. I, ib. m. Omsl. 20,00.

PETRONIUS, Latin et François. 1=2, av. grav. Amst. 1756. II, Hellæderbd. 11,00.

(PHILIPSEN), Den Holbergske Litteraturs Historie og Bibliographie. Kbh. 1847. II, ib. 48,00.

L. PIO, Erindringer fra Redaktionskontoret og Fængslet. Kbh. 1877. II, 12,00.

Piraten, redig. af *Ove Rode*. Kbh. 1887. II, 30,00.

PLATON'S Dialoger, overs. af *C. J. Heise*. Bd. 1=2 og 4=8. Kbh. 1830=59. IV 14,00.

PLUTARQUE, Oeuvres trad. p.

Amyot. 1=20. Paris 1818=20. II, ib. 12,50.

PLUTARK, Levnetsbeskrivelser, overs. af *S. Tetens*. 1=4. Kbh. 1800=11. II, Hellæderbd. 13,00.

E. POE, Digte, overs. af *O. Rung*. Kbh. 1918. I, eleg. ib. 86,00.

E. PONTOPPIDAN, Gesta et vestigia Danorum extra Daniam. 1=3. Lips. et Hafn. 1740=41. V, paa stort Papir 15,00.

H. PONTOPPIDAN, Sandinge Menighed. Kbh. 1883. I, ib. m. Omsl. 14,00.

— Landsbybilleder. Kbh. 1883. I, ib. m. Omsl. 31,00.

— Mimoser. Kbh. 1886. I, ib. m. Omsl. 30,00.

— Spøgelser. Kbh. 1888. I, ib. m. Omsl. 30,00; V, ib. 10,00.

— Krøniker. Kbh. 1890. I, ib. m. Omsl. 30,00.

— Skyer. Kbh. 1890. I, ib. m. Omsl. 31,00.

— Natur. Kbh. 1890. I, ib. m. Omsl. 31,00.

— Muld. Kbh. 1891. I, ib. m. Omsl. 45,00.

— Det forjættede Land. Kbh. 1892. I, ib. m. Omsl. 30,00.

— Minder. Kbh. 1893. I, ib. m. Omsl. 21,00, eleg. ib. m. Omsl. 31,00.

— Den gamle Adam. Kbh. 1894. I, ib. m. Omsl. 17,00.

— Dommens Dag. Kbh. 1895. I, ib. m. Omsl. 22,00; II, ib. 15,50.

— Kirkeskuden. Kbh. 1897. II, ib. 14,50.

— Lykke=Per. 1=8. Kbh. 1898=1904. I, ib. m. Omsl. 168,00.

H. PONTOPPIDAN, Lille Rødhætte. Kbh. 1900. I, ib. 20,00.

— De vilde Fugle. Kbh. 1902. I, ib. m. Omsl. 20,00.

— Sandinge Menighed. Kbh. 1903. V, trykt paa japansk Papir, ib. 20,00.

— Et Endeligt. Kbh. 1904. I, ib. m. Omsl. 12,00.

— Hans Kvast og Melusine. Kbh. 1907. I, ib. m. Omsl. 41,00.

— De Dødes Rige. 1=5. Kbh. 1912=16. I, ib. m. Omsl. 150,00.

— Et Kærlighedseventyr. Kbh. 1918. I, ib. m. Omsl. 12,00.

J. B. PORTA, Magiæ naturalis sive de miraculis rerum naturalium lib. Antw. 1560. II, Hellæderbd. 13,25.

JOHS. POULSEN, Gennem de fagre Riger. Kbh. 1916. V, m. Omsl. 15,00.

J. D. PREISLER, Journal over en Reise igennem Frankrige og Tydskland. 1=2. Kbh. 1789. II, 11,00.

M. PRÉVOST, Demi=vierges. Paris 1894. V, m. skreven Dedikat. 65,00.

— L'heureux ménage. Paris 1901. V 20,00.

N. M. PETERSEN, Bidrag til d. danske Literaturs Historie. 1=5, m. Reg. Kbh. 1853=64. IV, ib. 16,00.

N. C. PSILANDER, Ystads Historia. Ystad 1858. II 45,00.

F. RABELAIS, Oeuvres publ. par *L. Jacob*. Paris 1852. II, ib. 11,00.

K. L. RAHBEK, Om Holberg som

Lystspildigter. 1-3. Kbh. 1815-17. II, ib. 10,00.

K. L. RAHBEK, Erindringer af mit Liv. 1-5. Kbh. 1824-29. II 48,00.

R. RASK, Samlede Afhandlinger. 1-3. Kbh. 1834-38. II, ib. 13,50.

Realregister til Domssamlingerne 1887-1916 (6 Bind). Kbh. II, ib. 155,00.

Recueil général et complet des fabliaux d. XIII et XIV siècles, publ. p. *A. de Montaiglon*. 1-6. Paris 1872-90. II, ib. 40,00.

Stads-Chirurgus C. F. REISERS Liv, Levnets- og Forfølgelses-Historie. Kbh. 1829, m. Portr. II 21,00.

Remains of the early popular poetry of England, ed. by *Hazlitt*. 1-4. Lond. 1864-66. II, ib. 11,00.

T. REENBERG, Poetiske Skrifter. 1-2. Kbh. 1769, m. Kobb. II, ib. 22,00.

C. REITZEL, Fortegnelse over danske Kunstneres Arbejder paa Charlottenborg - Udstillingerne 1807-82. Kbh. 1883. II 20,00.

P. H. RESEN, Kong Frederik d. Andens Krønike. Kbh. 1680. Fol., m. Kobb. IV, Hellæderbd. 50,00.

P. RHODE, Samlinger til de danske Øers Laalands og Falsters Historie. 1-2. Kbh. 1859. IV, ib. 10,00.

HELGE RODE, Digte. Kbh. 1896. I, ib. m. Omsl. 17,00.

C. ROSENBERG, Nordboernes Aandsliv. 1-3. Kbh. 1878-85. IV, ib. 25,00.

C. P. ROTHE, Vice-Admiral Ped. Tordenskjolds Livs- og Heldte-Levnets Beskrivelse. 1-2. Kbh. 1747-49. 4:o. II 36,00.

T. ROTHE, Om Dagen d. 17. Januarii 1772. Kbh. II 22,00.

J. L. RUNEBERG, Samlade skrifter. 1-6. Sthlm. 1870. II 15,50.

— Samlade skrifter. 1-5. Örebro 1861-64. II, ib. 19,00; IV (1-4 Örebro 1858-61, ib.) 13,00.

— Fänrik Ståls sägner, m. Ill. af *Edelfelt*. Helsf. 1912. I, ib. 43,00.

A. N. RYGE, Peder Oxes Liv og Levnets Beskrivelse. Kbh. 1765. 4:o. IV, ib. 20,00.

En Ræffue-Bog, Oversættelse af *Herm. Weigere*. I-II, 1 Bd. Kbh. 1915. II 24,00.

VALD. RØRDAM, Den gamle Kaptajn. 1-3. Kbh. 1906-07. I, ib. m. Omsl. 76,00.

— Gudrun Dyre. Kbh. 1915. V, ib. m. Omsl. 14,00.

Oldnordiske Sagaer, overs. af *C. C. Rafn*. 1-12. Kbh. 1826-37. II 15,00.

SALMONSEN'S store illustr. Konversationsleksikon. 1-19. Kbh. 1893-1911. V, ib. 255,00.

C. F. SALOMONSEN, Smaa Arbejder. Kbh. 1917. I, haandgjort Papir, meget eleg. ib. 55,00.

Danske Samlinger for Historie, Topographie, Personalhistorie og Literaturhistorie. 1.-2. Række (12 Bd.) Kbh. 1865-79. II, ib. 38,00; IV, ib. 44,00.

Samlinger til Fyens Historie og Topographie. Bd. 1-10. Odense 1861-90. IV, ib. 43,00.

Samlinger til jydsk Historie og Topografi. 1.-4. Rækkes 1.-3. Bd. Aalborg og Kbh. 1866-1919. IV (1.-2. Rækkes 1.-4. Bd. ib.) 50,00.

Kirkehistoriske Samlinger, udg. af *H. F. Rørdam*. 1.-5. Række (30 Bd.) Kbh. 1849-1913. IV (Bd. 1-19 ib.) 40,00.

Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie, udg. af et Samfund. 1-6. Kria. 1833-39. 4:to IV, ib. 35,00.

Norske Samlinger, udg. af et historisk Samfund. 1-2. Kria. 1852-60. IV, ib. 11,00.

SAXONIS GRAMMATICI Historiae Danicae libri XVI. Sorø 1644. Fol. II, Hellæderbd. 41,00.

— Historia Danica, recens. *P. E. Müller* et *J. M. Velschow*. 1-2. (3 vol.) Havn. 1839-58. IV, ib. 22,00.

— Danmarks Krønike, fordansket af *N. F. S. Grundtvig*. 1-3. Kbh. 1818-22. 4:o. I, ib. 21,00; II 17,00.

— Den danske Krønike, overs. af *A. S. Vedel*. Kbh. 1851. IV, ib. 16,00.

H. E. SCHACK, Phantasterne. Fortælling. Kbh. 1858. II, ib. 35,00.

J. SCHEIBLE, Das Schaltjahr. 1-5. Januar, m. Ill. Stuttg. 1846-47. II, ib. 14,00.

FR. SCHILLER, Geschichte d. 30 jähr. Kriegs. 1-4. Lpz. 1802-09. V, ib. 12,00.

— Udvalgte Værker, overs. af *J. Magnussen*. 1-8. Kbh. 1896. V, ib. 33,00.

B. v. SCHINKEL, Minnen ur Sveriges nyare historia. 1-12, m. Bihang. Sthlm. 1852-81. V, ib. 30,00.

I. H. SCHLEGEL, Geschichte d. Könige v. Dänemark aus d. Oldenburg. Stamme. 1-2, m. Portr. Koph. 1769-77. Fol. II, ib. 52,00.

H. SCHÜCK och *K. Warburg*, Illustr. svensk Litteraturhistoria. 1-2. (3 Bd.) Sthlm. 1896-97. II 41,00.

A. SCHULTZ, Das höfische Leben zur Zeit der Minnesinger. 1-2. Lpz. 1879-80. IV, ib. 18,00.

A. SCHWARTZ, Skagen. 1-2. Kbh. 1912. I, ib. m. Omsl. 27,00.

W. SCOTT, Romane, aus d. Englischen. Zwickau 1822-25. (51 Bde.) m. Kupf. II, ib. 20,00.

H. H. SEEDORF, Vinløv og Vedbend. Kbh. 1916. I, ib. m. Omsl. 15,00 og 14,50; V 10,00.

— Hyben. Digte. Kbh. 1917. I, ib. m. Omsl. 26,00; V 17,00.

— Fra Danmark til Dwina. Kbh. 1918. I, ib. m. Omsl. 24,00 og 12,50.

— Mod fremmede Stjerner. Kbh. 1919. I, eleg. ib. m. Omsl. 40,00 og 45,00.

— Grønne Druer. Kbh. 1919. I, eleg. ib. m. Omsl. 50,00; III, m. Omsl. 11,00; V, eleg. ib. m. Omsl. 10,00.

E. SEHLSTEDT, Sånger och visor i urval, utg. af *Snoilsky*, m. Ill. Sthlm. 1893. 4:o. II, ib. 12,00.

W. SHAKESPEARE, Plays. 1-8. Lond. 1796, w. pl. III, Hellæderbd. 23,00.

— Dramatiske Værker, overs. af

Foersom og *Edv. Lembcke.* 1=18. Kbh. 1861=73. II, ib. 50,00

W. SHAKESPEARE, Samlede dra=matiske Værker, overs. af *E. Lembcke.* Folkeudgave. 1=5. Kbh. 1910=11. V, ib. 52,00.

Skattegraveren, et Tidsskrift, udg. af *E. Tang Kristensen* 1885=89. Kolding. IV, ib. 10,00.

V. S. SKEEL, Optegnelser om Fa=milien Skeel, m. Supplem. Kbh. 1871=82. II 10,00.

P. N. SKOVGAARD, Beskrivelse over Bornholm. I. Kbh. 1804. II 10,00; IV, ib. 17,00.

JOAK. SKOVGAARD, Viborg Domkirke. Kbh. 1909. Fol. II. 23,00.

AMALIE SKRAM, Constance Ring. Kbh. 1885. I, ib. m. Omsl. 38,00.

— Paa St. Jørgen. Kbh. 1895. I, ib. m. Omsl. 18,00.

— Professor Hieronimus. Kbh. 1895. I, ib. m. Omsl. 65,00.

N. SLANGE, Kong Christian d. Fjerdes Historie. 1=2, m. Portr. Kbh. 1749. Fol. II, Hellæderbd. 101,00; IV, Hellæderbd. 70,00; V, Hellæderbd. 90,00.

FR. SNEEDORFF, Samlede Skrif=ter. 1=6. Kbh. 1794=98. IV, ib. 11,00.

SNORRE STURLESENS norske Kongers Krønike, overs. af *P. Clausen.* Kbh. 1757. 4:o. II 11,00.

SCHACK STAFFELDT, Samlede Digte og Biographie. 1=4. Kbh. 1843. II, ib. 10,50.

H. M. STANLEY, Gjennem det mørke Fastland, overs. 1=2. Kria. 1878. V, ib. 16,00.

HENR. STEFFENS, Hvad jeg op=levede, overs. 1=10. Kbh. 1840=45. II 19,00.

C. V. A. STRANDBERG *(Talis Qualis)*, Samlade vitterhetsarbe=ten. 1=5. Stockholm 1877=78. II 20,00.

A. STRINDBERG, Götiska rum=men. Sthlm. 1904. I, ib. m. Omsl. 25,00.

— Bjälbo Jarlen. Skådespel. Sthlm. 1909. I, ib. m. Omsl. 30,00.

— Bibliska egennamn m. ordfrän=der. Sthlm. 1910. V, ib. 10,00.

A. STRUNK, Beskriv. Catalog over Portræter af Danske, Norske og Holstenere. Kbh. 1865. II. 12,00.

H. STRØM, Beskrivelse over Eger Præstegiæld. Kbh. 1784. IV, ib. uden Kort 13,00.

V. STUCKENBERG, Samlede Vær=ker. 1=3. Kbh. 1910. V, ib. 24,00.

— Digte. Kbh. 1886. I, ib. m. Omsl. 50,00.

— Et Gennembrud. Kbh. 1888. I, ib. m. Omsl. 22,00.

— Messias. Kbh. 1889. I, ib. m. Omsl. 25,00.

— Den vilde Jæger. Kbh. 1894. I, ib. m. Omsl. 18,00.

— Romerske Scener. Kbh. 1895. I, ib. m. Omsl. 20,00.

— Sol. Kbh. 1897. I, ib. m. Omsl. 27,00.

— Hjemfalden. Kbh. 1898. I, ib. 28,00.

— Flyvende Sommer. Kbh. 1898. I, ib. m. Omsl. 38,00.

— Asmadæus. Kbh. 1899. I, ib. m. Omsl. 28,00.

V. STUCKENBERG, Vejbred. Kbh. 1899. I, ib. m. Omsl. 28,00.
— Sidste Digte. Kbh. 1906. I, ib. m. Omsl. 28,00.
(The Studio) C. HOLME, Daumier and Gavarni. Lond. 1904. II 12,00.
P. F. SUHM, Samlinger til d. danske Historie. 1-2. Kbh. 1779-84. 4:o. II, ib. 17,00; IV, ib. 20,00.
— Nye Samlinger til den danske Historie. 1-4. Kbh. 1792-95. 4:o. II 24,00; IV 20,00.
EDV. SØDERBERG, Gadens Digte. Kbh. 1900. I, ib. m. Omsl. 40,00; V, ib. 18,00.
J. W. SØDRING, Erindringer. 1-2. Kbh. 1894-95. V 57,00 og 11,00.
H. TAINE, Den engelske Literaturs Historie, overs. af *Vodskov*. 1-4. Kbh. 1877. II, ib. 17,00; IV, ib. 17,00.
E. TEGNÈR, Gust. Mauritz Armfelt. 1-3. Sthlm. 1883-87. II, ib. 11,00.
— Samlade skrifter. 1-4. Sthlm. 1871-72. II, ib. 12,00.
Novum Testamentum graece rec. *Knapp*. 1-2. Halis Sax. 1829. IV, Helskindbd. (Ekspl. har tilhørt S. Kierkegaard og er forsynet m. hans Tilskrifter) 125,00.
THACKERAY, The Virginians. 1-2. London 1858-59, m. Ill. I, ib. 20,00.
Le Théatre 1898-1911. Fol. m. Ill. V, (1898-1910 ib.) 65,00.
Ancien théatre françois, publ. p. *Viollet le Duc*. 1-4. Paris 1854-55. II 12,00.
A. De THEBES, L'Enigme de la main. Paris u. A. V, m. skreven Dedikat. 20,00.
J. M. THIELE, Danmarks Folkesagn. 1-3. Kbh. 1843-60. IV (1-2 ib.) 18,00.
— Thorvaldsens Biographie. 1-4. Kbh. 1851-56. II 12,00.
A. THIERS, Consulatets og Kejserdømmets Historie, overs. af *Magnus*. 1-17. Kbh. 1845-60. IV, ib. 21,00.
J. A. De THOU, Histoire universelle. 1-11. la Haye 1740. 4:o. II, Hellæderbd. 13,50.
TIBULL's Elegier, udg. og overs. af *F. Høegh-Guldberg*. 1-2. Kbh. 1803. II, Hellæderbd. 13,00.
Illustreret Tidende, Bd. 1-22. Kbh. 1859-81. Fol. II, ib. 70,00; III (1859-96. Fol. ib.) 90,00.
Historisk Tidskrift, utg. af svenska histor. Föreningen. 1881-1920, 1. Hft. Sthlm. 1881-1900. IV, ib. 52,00.
Historisk Tidsskrift, udg. af den danske histor. Forening. 1.-9. Rækkes 1. Bd. Kbh. 1840-1920. IV (1.-8. Rækkes 1. Bd. ib.) 130,00.
Historisk Tidsskrift, udg. af den norske histor. Forening. 1.-5. Rækkes 1.-5. Bds. 1. Hft. Kria. 1871-1920, m. Tillægshefter. IV. (1.-4. Række ib.) 52,00.
Personalhistorisk Tidsskrift. 1.-7. Rækkes 1.-5. Bds. 1.-3.Hft. Kbh. 1880-1920. IV (1.-5. Rækkes 1.-5. Bd. ib.) 115,00.
L. TIECK, Phantasus. 1-3. Berl. 1812-16. II, ib. 25,00.

L. TIECK, Deutsches Theater. 1=2. Berl. 1817. II, ib. 10,00.
Tilskueren. Maanedsskrift, redig. af *Neergaard* o. a. 1884=1900, 1908=10 og 1912. Kbh. II, 50,00.
I. P. TRAP, Beskrivelse af Konge=riget Danmark. 2. Udg. 1=6. Kbh. 1872=79. IV, ib. 18,00
— Kongeriget Danmark. 3. Udg. v. *Weitemeyer*. 1=5 m. Ill. Kbh. 1898=1906. I, ib. 97,00; II, ib. 76,00; V, ib. 64,00.
— Beskrivelse af Hertugdømmet Slesvig. 1=2. Kbh. 1864, m. Pl. II, ib. 12,00.
G. TRESCHOW, Danske Jubel=Lærere. Kbh. 1753. 4:o. II 11,00.
TROELS=LUND, Dagligt Liv i Norden i d. 16. Aarhundrede. 1=14. Kbh. 1879=1901. I, ib. 165,00.
— — Samme Værk. Illustr. Udg. 1=14. Kbh. 1908=10. I, ib. 225,00; IV, sm. ib. 120,00.
— — Samme Værk, 4. Udg. 1=14. Kbh. 1914=15. V, ib. 70,00.
— Historiske Fortællinger, Tider og Tanker. 1=4. Kbh. 1910=12. V, ib. 38,00.
P. M. og P. K. TRØJEL, Udvalgte Digte, v. *Seidelin* m. Portr. Kbh. 1801. V, Hellæderbd. 11,00.
C. B. TULLIN, Udvalgte Digte, v. *Seidelin*, m. Portr. Kbh. 1799. V, Hellæderbd. 12,00.
Tusind og een Nat, overs. i Ud=valg af *V. Thisted*. 1=6. Kbh. 1852=54. V, ib. 21,00.
Ude og Hjemme, Ugeblad, red. af *O. Borchsenius* og *F. Hendrik=sen*. 1=7. Kbh. 1877=84. II, ib. 46,00.
Udvalg af danske Viser fra d. 16.=18. Aarh., udg. af *P. Rasmussen* og *R. Nyerup*. 1=2. Kbh. 1821. IV, ib. 11,00.
S. UNDSET, Splinten af Trold=spejlet. 1917. I, ib. m. Omsl. 28,00.
C. F. WADSKIÆR, Poetisk Skue=Plads. København 1741. 4:o. II 34,00.
J. VAHL og *Ehrencron=Müller*, Dansk Bogfortegnelse. 1859=1914. Kbh. VII 130,00.
V. WANSCHER, Grækernes Syn paa Kunst. Kbh. 1914. 4:o, m. Ill. V, ib. m. Omsl. 20,00.
G. VASARI, Renaissancens ypper=ste Kunstnere, overs. af *E. Ras=mussen*. Kbh. II 10,50.
C. VAUPELL, De danske Skove. Kbh. 1863. IV, ib. 10,00.
O. VAUPELL, Den danske Hærs Historie. 1=2. Kbh. 1872=76, m. Ill. II, ib. 10,00; III, ib. 13,00.
VEDEL=SIMONSEN, Bidrag til Rugaards Historie. 1=3. Kbh. 1843=44. IV, ib. 14,00.
— Familie=Efterretninger om de danske Ruders Adelsslægt. 1=2. Odense 1845. II 11,00.
N. H. WEINWICH, Histor. Efter=retninger om Stevns Herred. Kbh. 1776. — *L. Boesen*, Beskri=velse over Lundsgaard i Fyen. Kbh. 1769. IV, ib. 14,00.
J. S. WELHAVEN, Henr. Werge=lands Digtekunst og Polemik. Kria. 1832. II 33,00.
— Antydninger til et forbedret

Psalmeværk for den norske Kirke. Kria. 1840. II 11,00.
Verdenskulturen, red. af *Aage Friis.* Bd. 1-8. Ill. Kbh. IV. (1-4 ib.) 65,00.
H. WERGELAND, Folkeviser. Kria. 1850. I, ib. 53,00.
F. L. Z. WERNER, Theater. 1-6. Wien 1818, m. Kupf. II, ib. 30,00.
J. H. WESSEL, Votre serviteur otiosis. Nr. 9-21 og 23-26. Kbh. 1784. II 35,00.
E. J. de WESTPHALEN, Monumenta inedita rerum Germanicarum. 1-4. Lips. 1739-45. Fol. IV, Hellæderbd. 60,00.
G. WIED, En Hjemkomst. Kbh. 1889. I, ib. 12,00.
— Menneskenes Børn. Aarhus 1894. II 21,00.
— H. C. Andersen, Stemninger og Eventyr. Kbh. 1897. I, ib. m. Omsl. 26,00.
— Bedstemoders Manuskript. Kbh. 1897. I, ib. m. Omsl. 12,00.
— Slægten. Kbh. 1898. V 10,00.
— Livsens Ondskab. Kbh. 1899. V 21,00.
— To Kroner og halvtreds. Kbh. 1901. I, ib. m. Omsl. 14,00.
— Tummelumsen. Kbh. 1901. I, ib. m. Omsl. 36,00.
— Den gamle Pavillon. Kbh. 1902. I, ib. m. Omsl. 17,00.
— Hendes gamle Naade. Kbh. 1904. I, ib. m. Omsl. 17,00.
— Dansemus. Kbh. 1905. I, ib. m. Omsl. 25,00.
— Faareper, et Liv. Kbh. 1905. I, ib. m. Omsl. 21,00.
C. M. WIELAND, Sämmtliche Werke, hrsg. v. *Gruber.* 1-54, m. Kupf. Lpz. 1824-28. II, ib. 17,00.
P. WIESELGREN, Sveriges sköna litteratur. 1-5. Sthlm. 1847-49. II 25,00.
H. WILDENWEY, Prismer. Digte. Kbh. og Kria. 1911. I, ib. m. Omsl. 30,00.
— Lys over Landet. Kbh. og Kria. 1913. I, ib. m. Omsl. 31,00.
— Aarets Eventyr. Digte. Kbh. og Kria. 1913. I, ib. m. Omsl. 30,00.
— Brændende Hjerter. Kbh. og Kria. 1915. I, ib. m. Omsl. 31,00.
— Flygtningerne. Noveller. Kbh. og Kria. 1917. I, ib. m. Omsl. 30,00.
CHR. WINTHER, Samlede Digtninger. Bd. 1-11. Kbh. 1860. II 48,00.
C. H. VISBY, Mureriske Foredrag. 1-2. Kbh. 1859-76. II 52,00.
Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade. I-IV ved *Grüner-Nielsen.* Kbh. 1912-19. II 35,00.
Udvalgte danske Viser fra Middelalderen, udg. af *Abrahamson, Nyerup* og *Rahbek.* 1-4. Kbh. 1812-13. IV, ib. 16,00.
Gamle Viser, udg. af *Kongstad.* Fredensborg 1906. I, ib. m. Omsl. 16,00.
F. W. WIWET, Forsøg til Fortælning om mærkelige Sager udførte i Højeste Ret. 1-3. Kbh. 1774-76. II, Hellæderbd. 15,00.
— Beskrivelse af en Reise igiennem Sielland og Jylland. Kbh. 1787. II 13,00.

WOLDEMAR, Fra Hexernes Tid. Kbh. 1887. V, ib. 12,00.
— Gregers. Kbh. 1891. V, ib. m. Omsl. 14,00.
— Præsidenten. Kbh. 1894. V, ib. m. Omsl. 10,00.
— Kuriøse Historier. Kbh. 1896. V, ib. m. Omsl. 13,00.
— Tre kuriøse Historier. Kbh. 1899. V, ib. m. Omsl. 13,00.
— Morten Jacques. Kbh. 1900. V, ib. 14,00.
J. LAURITSEN WOLF, Encomion regni Daniæ. Kbh. 1654. 4:o. II, Hellæderbd. 22,00; IV, Pergamentbd. 15,00.
VOLTAIRE, Candide ou l'Optimisme, trad. par le Dr. *Ralph*. 1759. II, ib. 27,00.
J. WORM, Lexikon over danske lærde Mænd. 1-3. 1771-84. II, ib. 40,00 og 38,00.
OLAI WORMII et ad eum doctorum virorum epistolae. 1-2. Havn. 1751. II, Hellæderbd. 11,00.
P. A. WORM, Hyklerne. Roman. Kbh. u. A. II, ib. 11,00.
O. B. WROBLEWSKI, Ti Aar i C. A. Reitzels Boglade. Kbh. 1889. II 10,00.
KR. ZAHRTMANN, Lovisa. Kbh. 1912. I, eleg. ib. med Dedikation 100,00.
Kr. Zahrtmann. En Mindebog, udg. af *F. Hendriksen*. Kbh. 1919. I, meget eleg. ib. 270,00.
E. ZOLA, Renée, pièce. Paris 1887. V, m. skreven Dedikation 22,00.
— L'argent. Paris 1891. V, m. skreven Dedikation 44,00.
— Lourdes. Paris 1894. V, m. skreven Dedikation 48,00.
— Rome. Paris 1896. V, m. skreven Dedikation 58,00.
— Paris. Paris 1898. V, m. skreven Dedikation 62,00.
— L'affaire Dreyfus. Paris 1901. V, m. skreven Dedikation 36,00.
A. S. ØRSTED, Af mit Livs og min Tids Historie. 1-4. København 1854-57. II, ib. 20,00 og 19,00.
N. C. ØST, Litteraturlexikon (det Udkomne). Kbh. 1827. II 10,00.
VILH. ØSTERGAARD, Vort Folk. 1-2. Kbh. 1897, m. Ill. V, ib. 25,00.

VORE PRIVATE BOGSAMLERES UDENLANDSKE NYERHVERVELSER

AF EJNAR MUNKSGAARD

VORE Bogsamlere har det sidste Aar haft rig Lejlighed til at gøre gode udenlandske Erhvervelser. Der foreligger en Række righoldige Kataloger fra de førende udenlandske Antikvariater. QUARITCH har udsendt et af sine berømte Kataloger over kunstfærdige Bogbind. BAER, HIERSEMANN, HOEPLI, MAGGS BROS.[1] og mange andre har givet meget vægtige Bidrag i Form af omfattende, godt redigerede og gennemillustrerede Kataloger. Ogsaa Danmark har for en Gangs Skyld givet sit Bidrag til det internationale Katalogmateriale, der for mange Samlere er af stor Betydning, idet *Bogantikvariatet i Grundtvigs Hus* har udsendt en Katalog over en Samling Inkunabler.[2]

Den stadig synkende Valuta i de midteuropæiske Lande har foraarsaget, at der ogsaa fra privat Side har været mange Tilbud paa gamle danske Bøger. Adskillige Eksemplarer af „*Den danske Vitruvius*“, PONTOPPIDANS „*Danske Atlas*“, „*Flora Danica*“ etc. til billige Priser er vendt tilbage til Danmark.

Fra Chicago er der kommen H. C. ANDERSEN-Manuskripter. Det er den dansk-amerikanske Bibliotekar J. CHR. BAY, der har foranlediget, at disse kom til Danmark. De findes nu i Grosserer

[1] BERNARD QUARITCH Ltd: A Catalogue of english and foreign bookbindings, ill. London Dec. 1921. 30 Sh. JOSEPH BAER & CO.: Frankfurter Bücherfreund 1921—22. ill. Frankf. a. M. 1921—22. 20 Mrk. KARL W. HIERSEMANN: Kunstgewerbe. Leipzig 1921. ULRICO HOEPLI: Cento libri preziosi, ill. Milano 1922. 30 l. MAGGS BROTHERS: Book-bindings. Historical and decorative, ill. London 1921. 10 Sh. 6 d. [2] Bogkatalog No. 10 over en Samling Incunabler fra Aar 1468—1500. Kbvn. 1922.

Holger Laage Petersens enestaaende H. C. Andersen-Samling. Mellem Manuskripterne er adskillige hidtil ukendte Ting, bl. a. et Digt „*Kjøbenhavn*“, jeg ikke har fundet trykt noget Sted. Det lyder i sin Helhed saaledes:

KJØBENHAVN

Kjøbenhavn du livsglade By,
Gammel og dog saa ung og saa ny!
Ingen kan bedre end du vise frem
Mangt et velsignet, hyggeligt Hjem.
Holbergs Scene du rejste igen,
Du har en Guldskat i Thorvaldsen,
Du giver Læsning fra Kæmpegraven,
Oldtid ristet i Runestaven.

Midt i Vinteren ruller du op,
Karneval med Champagne-Gallop!
Damer og Herrer i Vinter-Svøb
Fryde sig ude med Skøjteløb,
Træernes Grene, med Sne belagt,
Ligner Koraller fra Havdybet bragt.
Bjælderne klinge og Kanetoget
Flyver forbi, saa lystigt og broget.

Lærke, Skovmærke forkynder os Vaar.
Da du det dejligste Skue faar:
Ude paa Øresund glide forbi
Hundredvis Skibe, et helt Trylleri.
Og i Sommeren brændende tør
Har du en kølig Park ved din Dør,
Tivoli, der kan du rigtig more
Unge og Gamle, de Smaa og de Store!

Kjøbenhavn med dit glade Humør.
Gud holde ved, at det aldrig døer.
Kongestad, Danmarks Hjerte og Skjold,
Alt hvad dansk er, være dit Vold!
Sammenhold, Snille og Dygtighed
Være dit Mærke, være dit Meed,
Kjøbenhavn, ved Vinter og Sommer,
Hjerteby for alt godt hvad kommer!

H. C. Andersen.

Grosserer Holger Laage Petersens H. C. Andersen-Samling er sikkert den mest omfattende, der findes. Den indeholder mere end tre Gange saa mange udenlandske Oversættelser som Det kongelige Biblioteks. De flere tusind Bind omfatter foreløbig følgende Sprog: Dansk, Tysk, Engelsk, Fransk, Hollandsk, Yiddisch, Hebraisk, Grønlandsk, Portugisisk, Spansk, Italiensk, Esperanto, Arabisk, Græsk, Kroatisk, Ruthenisk, Finsk, Polsk, Svensk, Russisk, Ungarsk, Lithauisk, Serbisk foruden schweiziske, belgiske og østrigske Udgaver.

Af de bemærkelsesværdigste Udgaver skal jeg forsøge at fremhæve en Række, bl. a. den kostbare franske Udgave: *Histoires et aventures* i Oversættelse ved Eugène Rodrigues med Alexandre Lunois Raderinger — et af de 20 Eksemplarer med Raderingerne i tre Tilstande (Paris 1909); Kruses Oversættelse af *Jugendleben und Träume*, Hamburg 1835; *Bilderbuch ohne Bilder*, oversat af J. Reuscher, Berlin 1841; *Sämmtliche Märchen für Kinder* illustreret af Oesterwald, Richter og Löffler, Braunschweig 1856; *Sämmtliche Märchen*, oversat af J. Reuscher, ill. af Hosemann, Pocci de Baux og Richter, Leipzig 1865; *26 auserlesene Märchen für die Kinderstube*, oversat af Ed. Lobedanz, Leipzig 1881 (Oversætte-

rens eget Ekspl. med Oversættelsen af Verset om Ole Lukøje skrevet med hans egen Haand). *Reiseblätter aus Oesterreich* med 12 Raderinger af KASIMIR, *Avalun Verlag*, Wien 1919. *Danish Fairy Legends and Tales*, London 1846 (Chiswick Press). *Tales and fairy stories*, oversat af Mme DE CHATELAIN, ill. af HENRY WARROW. *The Nightingale*, Boston 1895, med MAY J. NEWILS smukke Træsnit. *La petite Sirène*, Paris 1899, med HENRY DOBLERS gode Illustrationer. BRENTANOS Udgave af *Fairy Tales* med CLARKES Illustrationer, New York 1919, Udgave paa særligt Papir. *Cuentos de Andersen*, oversat af Y. ROCA Y ROCA, Barcelona 1908, med morsomme Illustrationer af APELES MESTRES. *La Virineto de Maro* i ZAMENHOFFS Oversættelse (Esperanto) Paris 1907. CARLO LUNDBERGS Oversættelse til Arabisk, Beirout 1877, tilføjet haandskriftlige Anmærkninger om Doktoren, Greven og Eventyreren Carlo Lundbergs Liv. *Powiastki*, Warzawa 1859, polsk Udgave med VIGGO PEDERSENS Illustrationer. Den svenske Udgave af *Improvisatoren* fra 1838. De sjældne store og smaa russiske Udgaver ved SYTIN samt mangfoldige Udgaver af polske og russiske Folkebøger, alle store Sjældenheder, der engang kostede nogle faa Kopek pr. Bind.

I Samlingen findes mange kuriøse Udgaver, en italiensk Oversættelse med *C.* H. Andersen [sic] som Forfatternavn, en polsk Udgave med H. C. Andersen paa Titelbladet, men HAUFF indeni, og amerikanske og spanske Udgaver med H. C. Andersens Navn som Forfatter, men af ubestemmeligt Indhold.

Intet Sted er der samlet et saa stort Materiale til Belysning af udenlandske Udgaver og Illustrationer til H. C. Andersens Eventyr som i Hr. Holger Laage Petersens glimrende katalogiserede og velplejede Samling. —

Kaptajn Paul U. Michelsen, der har været paa en bibliofil Rejse gennem Europa, har erhvervet et meget smukt Eksemplar af den første franske Udgave af H. C. Andersens Eventyr: *Contes d'Andersen traduits du Danois par* D. Soldi, Paris 1856. Eksemplaret udmærker sig ved at være indbundet i Forlæggerens originale Bind med en farvekraftig Dekoration *à la cathédrale.* Kaptajn Michelsen, der er ivrig Samler af Bøger fra første Halvdel af det 16. Aarhundrede med smukke Bogtrykkermærker, har fra sin Rejse hjembragt mangfoldige smukke Tryk til Supplering af sine i Forvejen omfattende Samlinger.

Sorø Akademis Bibliotek har forøget sin kendte Holberg-Samling med *Herrn* Ludvig *Freyherr* von Holberg, *verglichene Geschichte verschiedener Heldinnen und anderer berühmten Damen,* Kopenhagen und Leipzig 1754. Rode, som udgav Heltindehistorierne, meddeler, at han har set de andre tyske Udgaver, men ikke denne, som han citerer efter Worms Leksikon. Ogsaa nu er denne Udgave sjælden.

Holbergsamleren Grosserer H. I. Andersen, hvis fortræffelige Bibliotek indeholder store Samlinger af danske Klassikere i sjældne Eksemplarer, har forøget sin meget omfattende Holberg-Samling med mange sjældne tyske Udgaver, bl. a.: *Der politische Kanngiesser, ein Lustspiel aus dem Dänischen des Freyherrn v.* Holbergs, übersetzt v. M. George August Detharding, Franckfurt u. Leipzig 1754. Af denne Bog kender Dr. phil. Carl Roos,[1] vor udmærkede Expert i tyske Holbergudgaver, kun 3 Eksemplarer (Kgl. Bibl. København, Herzogl. Bibl. Wolfenbüttel, Lektor Th. A. Müller).

[1] Det 18. Aarhundredes tyske Oversættelser af Holbergs Komedier. Kbvn. 1922. S. 239.

Administrator Louis Henius, der er ivrig Samler af tyske Klassikere i Førsteudgaver, har erhvervet et meget smukt Eksemplar af Goethe: *Gedichte 1812*, medens Boghandler Valdemar Engelsen er kommen i Besiddelse af Goethes: *Werther 1787*, den første Udgave med Chodowieckis Titel-Kobber.

Generalkonsul Carl Claudius, hvis Samling af gamle Musikinstrumenter er en af Europas bedste, har ogsaa gennem mange Aar samlet Musikmanuskripter. Mangfoldige Sjældenheder gemmer sig i hans udmærkede Bibliotek, og de Nyerhvervelser, jeg her kort skal nævne, er kun en ringe Del af det, der i Kraft af Skønhed og Sjældenhed burde fremhæves.

En af Generalkonsulens bedste Erhvervelser er et *Psalterium Latinum* fra det 14. Aarhundrede, et meget smukt Haandskrift paa Pergament. Det er forsynet med Initialer i Farver og Guld, og Noderne er Koralnoder paa fireliniet System. Bindet, et smukt samtidigt Helbind, er forsynet med Spænder og overordentlig velbevaret. Endvidere et *Antiphonarium* i stort Folio-Format, et Pergamentmanuskript med Initialer i Farver og Guld, et Neume-Manuskript, *Corpus doctrinæ romanocatholicæ*, paa Pergament og med Miniaturer (ca. 1400), et *Antiphonarium* med Koralnoder (1439), samt et *Graduale*, Blandingshaandskrift fra ca. 1400 i et samtidigt Helbind. Af trykte Musikværker indtager et *Antiphonarium* i 3 Bind, trykt hos Giunta 1504, en fremragende Plads. Det omfattende Værk er i stort Folio-Format og forsynet med Initialer og Billeder i Træsnit. Noderne er Koralnoder paa tre og fire Linier. Af *Missale Romanum* ejer Generalkonsulen mange forskellige Tryk, nogle af de smukkeste er fra Venedig 1599, Kempten 1767 og Rom 1781, og Eksemplarernes Værdi forhøjes

ved Indbindingens Skønhed; et godt *à l'éventail*-Bind af rødt Maroquin, et broderet Bind fra Slutningen af det 18. Aarhundrede og et Bind i le Gascons Stil. I samme Samling findes den meget sjældne og værdifulde Moutons Luthbog: *Pièces de Luth par* M. MOUTON, den har tilhørt BELLMANS Bedstefader og Komponisten SÖDERBERG, inden den kom ind i Generalkonsul Claudius' righoldige Samling.[1]

Skibsreder NORMAN H. HANSEN hvis Bibliotek, hvad gamle kunstfærdige Bogbind angaar, udvikler sig til at blive et af Skandinaviens fornemste, har i Aar gjort mangfoldige fremragende Erhvervelser. Af disse bør nævnes: et dansk Hjerteklapbind, et smukt Helbind sign. *Bozerian*, en latinsk Bibel i Folio, indbunden i Helmaroquin og dekoreret i Groliers Stil.

En meget smuk Erhvervelse er seks Foliobind i Helmaroquin fra JACQUES AUGUSTE DE THOUS Bibliotek og med hans skiftende Super-Exlibris *(Germanorum rerum scriptores 1583—1611)*. Af største Interesse er ogsaa MELANCHTON: *Loci præcipii theologici, Leipzig 1557* med ti haandskrevne Linier paa Græsk fra Melanchtons Haand og med den ligeledes egenhændige Efterskrift: *scripti manu Philippi.* Der er mange falske Luther- og Melanchton-Dedikationer i Omløb; men denne garanteres ægte af en saa fremragende Expert som Prof. v. JORDAN, Lutherhalle i Wittenberg, ligesom *Münchener Staatsbibliotek* har givet Garanti for Notaternes Ægthed. Foruden ved de skriftlige Notater har denne Bog ogsaa Værdi i Kraft af sit fortræffelige Bind. Det er et presset Svinelæderbind i Oktav med Spænder og af den for sin Tid karakteristiske Type.

[1] Generalkonsul Claudius, der ogsaa ejer en Autograf-Samling, besidder Manuskriptet til PETER FABERS: *„Dengang jeg drog afsted"* og Manuskriptet til HORNEMANS Melodi hertil.

I Forsidens øverste Felt findes Bogstaverne M. S. W., i det nederste Aarstallet 1557. I Rullen findes flere Gange Initialerne H. K.; det er den bekendte dygtige Wittenberg Bogbindermester Hans Krügers Signatur.

Ogsaa middelalderlige Bind af stor Sjældenhed har Hr. Norman H. Hansen erhvervet, men hans Biblioteks betydningsfuldeste Tilvækst bestaar dog af ikke mindre end fire Bøger fra Jean Groliers Bibliotek. Disse fire Bind betegner en for Landet betydningsfuld Forøgelse. Danmark ejer nu 9 Bøger fra denne den berømteste af alle Bogsamleres Bibliotek (Norman H. Hansen 5, Det kgl. Bibliotek 3, Prof. Sigurd Wandel 1). I Sverige findes 5 Bøger fra Groliers Bibliotek (Kgl. Bibl., Stockholm 2, Univ. Bibl., Uppsala 1, Friherre Per Hierta 1, Gross. Hjalmar Wijk 1). I Norge og Finland kendes ingen Bøger, der har tilhørt Grolier.

Af disse 14 Bøger er ikke mindre end 12 ukendte for Le Roux de Lincy og saaledes ikke optaget i hans Bibliografi: *Recherches sur Jean Grolier, Paris 1866,* medens Baron Roger Portalis i sin nye Udgave af samme Bog: *Le Roux de Lincy, Researches concerning Jean Grolier, his life and his library ed. by Baron Roger Portalis, The Grolier Club, New York 1907,* kender de 9. Portalis' nye Udgaves Bibliografi er paa 558 Numre mod den gamle Udgaves 349 Numre; den er meget sjælden, jeg har kun set skandinaviske Grolierforskere citere den franske, for Bibliografiens Vedkommende forældede Udgave. Hr. Norman Hansen er som Medlem af Grolier Club i New York kommen i Besiddelse af et Expl.

Jeg skal her give en kort Beskrivelse af de nye Grolier-Bøger.

1. *Florilegium diversorum epigrammatum in VII libr., Venetiis, in œdibus Aldi, mensi novembri 1503.* [Graece] 8vo.

Førsteudgaven af den af Aldus trykte græske Antologi og af stor Sjældenhed. *(Renouard p. 98.)* Var ved Erhvervelsen indbundet i grønt Fløjl, som da den i 1878 solgtes paa A. Firmin Didots berømte Auktion (Kat. Vol 1, No. 92) (er nu i et Helbind med Baand-Ornamenter i Grolierstil af Anker Kyster). Paa Blad A 2 findes i to Medailloner i Farver og Guld Groliers Vaaben og følgende Indskrift: *Mr Jehan Glorier Conseiller du Roi, Trésorier général de Milan* og Devisen: *Aeque dificulter* [sic] samt hans Emblem: En Haand, der fatter om en Stang, der staar paa Toppen af et Bjærg Skrivemaaden Glorier [1] i Stedet for Grolier lader formode, at denne Bog hører til en af Groliers allertidligste Erhvervelser. Le Roux de Lincy nævner ikke denne Bog, medens Portalis omtaler den som No. 201 i sin Bibliografi.

2. Agricola, Georgius = Georgii Agricolæ De mensuris & ponderibus Romanorum atque Græcorum Lib. V. Basileae apud Hier. Frobenium et Nic. Episcorum Anno MDL. Mense Martio. = Henrici Loriti Glareani patricij Claronensis liber de asse & partibus eius. Basileae apud Mich. Isingrinium MDL. Folio.

Indbundet i eet Bind. Brunt Kalveskind med dobbeltliniede, geometriske Figurer med sorte, gule og hvide Farvelægninger. Bladornamenter i grøn Farve. Titelen i Forsidens Midtfelt. Bind af stor Skønhed.

Hos Le Roux de Lincy (No. 5—6?) og hos Portalis (No. 8—9?) hersker der Uklarhed om denne Bog. Ingen af de to Bibliografer har set den. I Quaritch' Katalog Dec. 1921 (No. 98) findes den beskrevet; men der nævnes intet om, at den har tilhørt

Skrivemaaderne *Grollier* og *Grollierus* samt *Glorier* og *Glorerius* træffes oftere. A. Firmin Didot mener dem opstaaet ved Paavirkning fra den italienske Udtale. *(Alde Manuce et l'hellénisme à Venise, Paris 1875, p. 253)*

Grolier. Ved Kollationering af Bogen har Hr. Norman Hansen opdaget, at Jacques Auguste de Thous Navn findes deri, skrevet med hans egen Haand. (Ex bibliotheca Augusti Thuani). Det kan derfor med Sikkerhed antages, at det er det Ekspl., de to Grolier-Bibliografer omtaler; det var netop forsynet med de Thous Autograf og indeholdt de to nævnte Bøger.

3. Patricius, Franciscus = Francisci Patricii Senensis Pontificis Caietani Enneas de Regno et Regis Institutione. Opus hactenus nunquam impressum cum Joannis Savignei Scholiis. (Paris 1519, Galiot du Prè). Folio.

Indbundet i et samtidigt italiensk Handelsbind af mørkebrunt Kalveskind med brede Fileter i Guld. Under Colophonen: JOANNIS GROLIERII ET AMICORUM. Paa Bindets sidste Forsats: PORTIO MEA DOMINE SIT IN TERRA VIVENTIUM. Begge Dele skrevet med Groliers egen Haand.

Ukendt for Le Roux de Lincy. Portalis No. 375.

4. Justinus: Les Evvres De sainct Justin Philosophe & Martyr, mises de Grec en langage François, par Ian De Maumont. (Michel de Vascosan Paris 1559.) Folio.

Indbundet i samtidigt brunt Kalveskind. Dekoreret med Baandornamenter med hvid og grøn Farvelægning i geometriske Figurer. Ryggene dekoreret à la fanfare (senere Arbejde). Paa Bindets Forside: M. VIGERII CARD. SENOGALLIEN. CHRISTIANUM DECACHORDUM og IO. GROLIERII ET AMICORUM. Paa Bagsiden: PORTIO MEA DOMINE SIT IN TERRA VIVENTIUM.

Ukendt for Le Roux de Lincy. Portalis No. 558. Det er sandsynligt, at *Vigerius* er taget ud for at gøre Plads for *Justinus*.

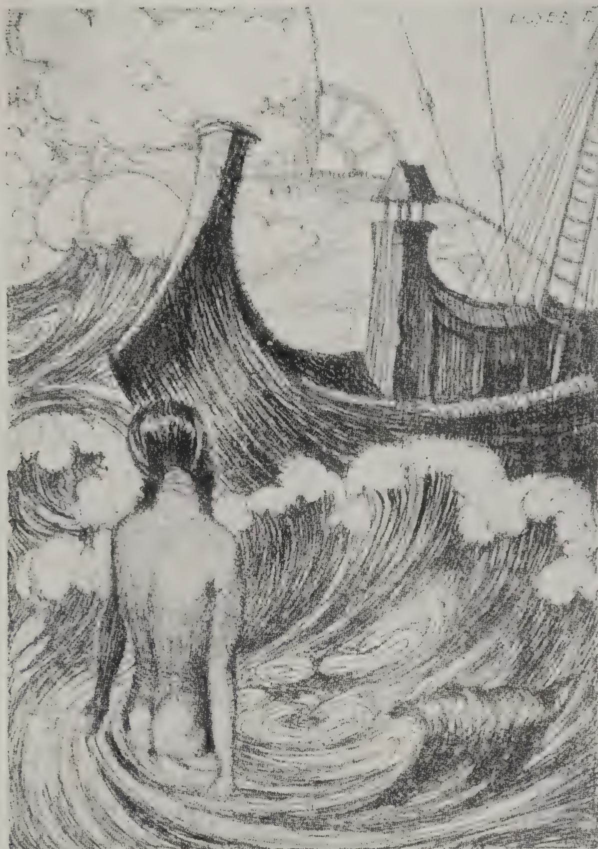

Illustration til „Den lille Havfrue" i en moderne ungarsk Oversættelse
af *H. C. Andersens* Eventyr, tilh. Grosserer *Holger Laage Petersen*

Hr. Norman Hansen, der ogsaa ejer en udmærket Samling Førsteudgaver af ANATOLE FRANCE, har forøget denne med den sjældneste af alle Anatole Frances Bøger: *Les poèmes dorés, Paris 1873.* Fra NODIERS Bibliotek stammer et smukt indbundet Eksemplar af LUCAIN: *La Pharsale, Leiden, Elzevier, 1658.* Nodier siger selv (Katalogen fra 1844 No. 243): „4 Tommer og 8 Linier. Jeg har aldrig set et større Eksemplar.“ Den smukke lille Bog er forsynet med hans beskedne Ejermærke.

Professor, Dr. med. OSCAR BLOCH har i betydelig Grad suppleret sine omfattende Samlinger. Som ivrig Beundrer af GABRIEL PEIGNOT er det særlig de udmærkede franske Udgaver af de græske og romerske Forfattere, Professor Bloch har samlet, men ogsaa mange Bind Numismatik, Naturvidenskab og en stor Samling Bøger om Døden foruden et Utal af medicinske Værker. Af de franske klassiske Oversættelser bør særlig fremhæves: *Oeuvres de* SÉNÈQUE, *trad. de* LAGRANGE, *I—VIII, Tours 1795, Traduction complète de poésies de* CATULLE, *I—II, Paris 1803. Oeuvres complètes de* DÉMOSTHENE *et* D'ESCHINE, *Paris 1877. Oeuvres complètes de* ROLLIN, *nouvelle édition, I—XXV, Paris 1795. Oeuvres complètes de* M. T. CICÉRON, *ed. p.* J.-V. LE CLERC, *I—XXX, Paris 1821—25. Histoire* D'HÉRODOTE, *trad. par* P. H. LARCHER, *Paris 1786. Oeuvres de* TACITE, *I—VII, Paris 1799. Théâtre des Grecs par* P. BRUMOY, illustreret af BORELS, MARRILLIER LE BARBIER, *I—XIII, Paris 1785—89.* PLUTARQUE: *La vie des hommes illustres, I—X, Paris 1829.* Alle disse Værker udmærker sig ved samtidige Bind, mest Helbind, med Tidens enkle Dekorationer.

Dr. EILER HØEG i Jægerspris, ogsaa velkendt som Botaniker, har indenfor dette Felt gjort udmærkede Erhvervelser, bl. a. JA-

COBUS THEODORUS TABERNÆMONTANUS: *Neuw vollkommentlich Kreuterbuch, I—III*, ib. 2 vol; Frankfurt a. M. 1613. Ogsaa et smukt Eksemplar af THOMAS BARTHOLIN: *Cista medica*, Hafniæ 1657, er Dr. Høeg kommen i Besiddelse af.[1]

Af Inkunabler har Bogbindermester ANKER KYSTER erhvervet: AULUS GELLIUS: *Noctes Atticae* (Bresciae, Boninus de Boninis de Ragusa, 1475), B. HIERONYMUS: *Vitae sanctorum patrum* (Strassburg, Joh. Pryss, 1485), og LEOPOLDUS, DUX AUSTRIAE: *Compilatio de astrorum scientia* (Augsburg, Erh. Ratdolt, 1489), medens Brygger HEISE i Helsingør har erhvervet RAYMUNDUS SABUNDE: *Natura hominis seu viola animae per modum dialogi* (Køln, H. Quentel, 1499) og BARTHOLOMAEUS SIBYLLA: *Speculum quaestionum peregrinarum* (Strassburg, Joh. Grüninger, u. A.).

Statskonsulent K. HANSEN i Lyngby er kommen i Besiddelse af en latinsk Udgave af *Hortus Sanitatis* (Mainz, J. Meydenbach 1491), og Landinspektør P. OLSEN i Aalborg har erhvervet et latinsk Pergamentmanuskript fra det 13. Aarhundrede, indeholdende Johannes-Evangeliet og de første syv Kapitler af Mathæus-Evangeliet.

De her meddelte Oplysninger grunder sig paa velvillige Meddelelser dels fra vore Antikvariater, dels fra Samlerne. Men Oversigten vilde utvivlsomt kunne blive endnu fyldigere, hvis vore Bogsamlere fremtidig, naar de var kommen i Besiddelse af et eller andet sjældent og værdifuldt Værk, vilde give Aarbogen Meddelelse derom.

[1] Dr. Høeg, der ogsaa er ivrig H. C. Andersen Samler, ejer mange sjældne Pretiosa fra vor store Digter og hidtil ikke offentliggjorte Fotografier og Breve. Blandt Brevene er der en Række, tildels ukendte, skrevne til Bogtrykker IVERSEN, Odense, dennes Hustru og Svigersøn, Oberst FR. LÆSSØE og Slotsforvalter LUDVIG LÆSSØE. Her findes saa tidlige Breve som fra Aar 1823.

FRA DET KONGELIGE BIBLIOTEK

AF H. O. LANGE

DER vil altid være noget utilfredsstillende for Læseren ved at læse en Oversigt over et Aars Arbejde ved et stort Bibliotek. Biblioteksarbejdet anlægges altid paa langt Sigt, dets Resultater antager først i det lange Løb plastisk Form, de mangfoldige smaa Detailler samler sig først i Tidens Løb til et helt Billede. Ogsaa Bibliotekets Erhvervelser vil først, naar de betragtes i Sammenhæng for et vist Tidsrum, komme i den rette Belysning og vise, hvorledes der ogsaa for dem er Plan og store Maal.

Dette gælder ikke mindst for et Bibliotek som det kongelige, der i særlig Forstand er Nationalbibliotek, og som har store Forpligtelser overfor de kostelige Skatte, som Fædrene har overleveret os, saa at Biblioteket ikke blot er et videnskabeligt Forskerbibliotek, et Arsenal for Studium og Oplysning, der skal imødekomme den arbejdende Videnskabs Krav, ikke blot et Bogarkiv, der giver en Oversigt over Videnskabernes Udvikling gennem Aarhundrederne, men ogsaa et Bogmuseum, hvor Bogkulturens og Aandslivets monumentale Sider plejes og fredes, hvor den skønne Bog og den berømte Bog opbevares og udnyttes til nye Impulser for Samtidens Bogkultur. For at bringe et saadant Biblioteks Liv og Arbejde til klar Forstaaelse er det ikke tilstrækkeligt at give et Aars korte Udsnit af Virksomheden, det vil være nødvendigt at skue tilbage over et længere Tidsrum, hvorved Billedet af Virksomheden uddybes og træder klarere frem.

Dette lader sig ikke gøre i Korthed for alle de Omraaders Vedkommende, som Virksomheden spænder over. Ved denne Lej-

lighed kunde jeg tænke mig, at det kunde interessere Aarbogens Læsere at faa et Indtryk af det Arbejde, der i de sidste c. 20 Aar er gjort for at forøge og udbygge Bibliotekets Inkunabelsamling, Samlingen af Bøger trykte før 1501.

En saadan Samling af Bogtrykkerkunstens ældste Monumenter hører til et stort Biblioteks værdifuldeste. Der findes blandt disse Bøger nogle af de skønneste, som Bogtrykkerkunsten overhovedet har frembragt, der atter og atter har virket inspirerende paa Boghaandværkets Udvikling; de er alle sjældne og eftersøgte; mange af dem har ved deres Indhold og ved deres sproglige Form videnskabelig Betydning. De store Verdensbiblioteker kappes om at fuldstændiggøre deres Inkunabelsamlinger; Amerika, der intet af den Art har modtaget som Arv fra Fædrene, skyer ingen Ofre for at erhverve, hvad der kommer paa Markedet.

Det kongelige Biblioteks Samling af Inkunabler bestod omkring Aar 1900 af 2562 Numre; den var allerede dengang den største i Norden, og den var velordnet og forsynet med et efter den Tids Forhold godt Katalog, udarbejdet af J. A. Bølling, der døde som Bibliotekets Chef i Aaret 1863. Dette Katalog blev i Aarene 1889—98 revideret og besørget i Trykken af Bibliotekar Dr. E. Gigas. Paa en Maade var det uheldigt, at dette Arbejde blev trykt paa det Tidspunkt, thi i 1898 udkom Rob. Proctor's grundlæggende Arbejde om British Museums og det Bodleianske Biblioteks Inkunabler, der blev Udgangspunktet for en hel Fornyelse af Inkunabelstudiet og Vurderingen af de gamle Trykmindesmærker. Vort Katalog er vistnok det sidste trykte Inkunabelkatalog fra, hvad man vel kan kalde Inkunabelstudiets Middelalder. I vore Dage vilde man anlægge et saadant Katalog efter helt andre Principper.

Samlingens gamle Bestand stammer i alt væsentligt fra det Gottorpske Bibliotek, der bragte en Mængde gamle Tryk fra Klosterbiblioteket i Cismar ikke langt fra Lübeck, og nogle fra Bordesholm, samt fra Grev Otto Thotts storartede Donation. Thott havde købt mange Inkunabler i England og Holland, og hans Samling supplerede paa fortrinlig Maade den Gottorpske, der væsentlig bestod af tyske Tryk. Den Thottske Donation bragte udmærkede italienske, franske og hollandske Tryk i stor Mængde. Ikke faa Inkunabler stammer fra det svenske Bytte i Trediveaarskrigen, erhvervedes af danske Bogsamlere paa Auktioner i Sverige og kom til Biblioteket gennem Thott, Temler, Suhm og andre. I det 19. Aarhundrede forøgedes Samlingen ikke meget. Der erhvervedes nogle faa Bind efter Biskop Fr. Münter, en Del købtes paa en Auktion i Trier 1837; i Tiden 1885 til 1901 tror jeg, at Samlingen kun forøgedes med 4 Numre. Chr. Bruun havde megen Interesse for Samlingen, hvorom hans Bog om Bogtrykkerkunstens Opfindelse vidner, og han gjorde meget for at gøre den kendt hos interesserede blandt andet ved Udstillinger; men Midlerne var sparsomme, og han resignerede med Hensyn til Samlingens Forøgelse. I en vis Forstand maa dette beklages, thi for 30—40 Aar siden var der store Muligheder for billigt Køb af Inkunabler. Sydtyske Firmaer laa endnu inde med store Lagere fra de gamle Klosterbiblioteker, der blev udbudt til Priser, som nu synes fuldkommen latterlige. Ved Aarhundredskiftet mærkedes der overalt i Verden en stigende Interesse for Inkunabler og Studiet af dem. Der var færre og færre fremme i det aabne Marked, og Priserne steg hurtigt og stærkt.

En Forøgelse af Bibliotekets Inkunabelsamling maatte først og

fremmest være planmæssig og rationel. Det syntes naturligt at tilstræbe, at Samlingen skulde give et saavidt muligt samlet Billede af Bogtrykkerkunstens Udbredelse i Europa indtil 1501, saa at man havde Repræsentanter for alle Bogtrykkerpressernes Frembringelser og helst for alle de Typer, der havde fundet Anvendelse i disse gamle Trykkerier. Man maatte se bort fra en rent numerisk Forøgelse og kun anvende en historisk Værdimaaler. Paa denne Maade vilde Samlingen efterhaanden blive et fortrinligt Værksted for Studiet af Bogtrykkerkunstens ældste Tid og et centralt Sted for boghistoriske Studier.

Det første Skridt blev da at anlægge et Katalog over Samlingen ud fra historiske Principper efter Proctors ypperlige Mønster. Paa Grundlag af et saadant Katalog paa Sedler med Angivelse af de i enhver Bog anvendte Typer, ordnede efter Byer og Bogtrykkeri, vilde man kunne gaa i Gang med en rationel Forøgelse. De til Raadighed staaende Midler var vel forøgede især efter 1906, men der maatte husholdes med dem med stor Varsomhed; man kunde ikke tænke paa at købe de fineste Exemplarer hos de store Verdensfirmaer. Man maatte finde nye Kilder og fremfor alt passe paa alle Muligheder for at kunne købe hos mindre Firmaer og paa udenlandske Auktioner.

Det nye Katalog viste Samlingens Rigdom og dens Fattigdom. Vi havde en smuk Samling tyske Tryk, særlig var Nordtyskland godt repræsenteret, de berømteste italienske Presser var ogsaa ganske godt repræsenteret, de mindre derimod temmelig daarligt, Frankrig fattigt og Spanien usselt. Derimod fandtes en fortræffelig Samling nederlandske Inkunabler. Paa Forhaand maatte man i alt væsentligt resignere overfor de spanske Tryk, der allerede

dengang betaltes med fantastiske Priser; men iøvrigt indbød de mange Huller til at tage fat.

Da Biblioteket i 1906 indflyttedes i den nye Bygning, og man benyttede Lejligheden til en fuldstændig Revision, blev der givet en bestemt Instrux om ved Revisionsarbejdet at anholde enhver Bog, der kunde mistænkes for at være trykt før 1501. Bølling havde i sin Tid gennemsøgt alle Bibliotekets Afdelinger for at sammenstille Inkunabelsamlingen, men han kunde jo have overset nogle. Det viste sig ogsaa, at der ved Revisionen blev fremdraget en Del, dog ikke mange. Nogen Tilvæxt fik Samlingen ved Afgivelse fra de lærde Skolers Biblioteker af saadanne Inkunabler, der ikke allerede fandtes her. Fra Stiftsbiblioteket i Roskilde erhvervedes nogle faa ved Køb.

I en Aarrække købtes kun faa Bind om Aaret. De dyre Ting lod man ligge. Jeg erindrer endnu, at der blev udbudt et af de allersjældneste Perugia-Tryk hos en Boghandler i Syditalien for 700 Lire; jeg turde ikke spendere denne Sum, men havde jeg anet, at vi senere skulde faa en saa fortrinlig Samling af Perugia-Tryk, vilde jeg have vovet det. Nu vil der næppe nogensinde blive nogen Mulighed for at faa denne Bog eller for at faa dette Trykkeri repræsenteret. Samlingen voxede meget langsomt, men dog regelmæssigt. De store londonske Bogauktioner skaffede gode Ting til nogenlunde rimelige Priser, og Biblioteket fandt en god Ven og Velgører, der fik Forstaaelse af Inkunabelsamlingens Betydning og traadte til Gang paa Gang med rundhaandede Gaver, naar det drejede sig om at erhverve interessante og gode Sager.

Først Verdenskrigen gav Fart i Erhvervelserne. Den bevirkede, at den videnskabelige Bogproduktion indskrænkedes overalt i

Europa, og det antikvariske Bogmarked fik ny Betydning. Forstyrrelserne i flere Landes Valuta gav Muligheder for billigt Indkøb. Da Biblioteket i en Aarrække havde købt direkte hos Antikvarer i alle Europas Lande, strømmede Antikvarkataloger og Tilbud ind Dag for Dag, og der kunde gøres mange gunstige Indkøb. Undertiden købtes ogsaa Bøger, der faldt udenfor den oprindelige Plan, f. Ex. den første Bog, der var udgaaet fra et Trykkeri, eller en Bog, der var mærkelig ved sit Indhold eller sin Sprogform. Eller det kunde dreje sig om et særdeles billigt Indkøb af Bøger, der afrundede vor ældre Bestand, eller om en Bog med Illustrationer.

I Krigens sidste Aar fik Biblioteket en extraordinær Bevilling paa 50,000 Kr. til Forøgelse af sine ældre Samlinger; denne Sum blev anvendt i Løbet af to Aar, og den kom ogsaa Inkunabelsamlingen tilgode.

Tilvæxten af Inkunabler siden 1901 er c. 1300 Numre, altsaa en Forøgelse af Samlingen paa c. 50 pCt. Det kan have Interesse at se paa Udviklingen siden 1913/14.

Der købtes i:	1913—14	29	Numre
	1914—15	19	—
	1915—16	52	—
	1916—17	71	—
	1917—18	188	—
	1918—19	78	—
	1919—20	158	—
	1920—21	93	—
	1921—22	196	—
	siden April iaar	16	—

Hvis man spørger om, i hvilket Forhold Forøgelsen staar til den oprindelige Plan, saa kan det oplyses, at 149 Bogtrykkerier, hvis Frembringelser vi slet ingen Prøver havde paa, nu findes repræsenterede, nemlig 15 tyske, 103 italienske, 2 schweiziske, 20 franske, 3 nederlandske, 2 østerrigske og 4 spanske. Det lader sig ikke gøre at optælle Antallet af de nye Typer, som ikke hidtil var repræsenteret, der findes i de nyerhvervede Tryk; men for en Række Trykkeriers Vedkommende giver Samlingen nu alle de Typer, som overhovedet anvendtes.

Listen over de nye Trykkerier følger her:

Strassburg: 1) Jacob Eber, 2) Matthias Brant.

Köln: 1) Theodoricus, 2) Peter Therhoernen.

Augsburg: 1) Ludw. Hohenwang, 2) Herm. Kästlin, 3) Johann Schaur, 4) Ambrosius Keller.

Speir: Trykkeren af Gesta Christi.

Magdeburg: Alb. Ravenstein & Joach. Westphal.

Passau: Benedictus Mayr & Conr. Stahel.

München: Joh. Schobsser.

Erfurt: Trykkeren af Bollanus.

Eichstätt: Michael Reyser.

Hamburg: Joh. & Thomas Borchard.

Rom: 1) Trykkeren af Quæstiones mercuriales (Theobald Schencbecher), 2) Trykkeriet „in domo Antonii et Raphaelis de Vulterris“, 3) Johann Reinhard, 4) Sachsel & Golsch, 5) Trykkeren af Philelphus, Consolatio, 6) Simon Nicolai Chardella, 7) Trykkeriet „in domo Francisci de Cinquinis“, 8) Joh. Bulle, 9) Oliverius Servius, 10) Andreas Freitag, 11) Trykkeren af Herodianus.

Venezia: 1) Leonhard Aurl, 2) Bartolommeo fra Cremona, 3) Trykkeriet „nel Beretin convento della Ca grande, 4) Lorenzo fra Aquila og Sibyllinus fra Umbrien, 5) Jacobus fra Fivizzano, 6) Guilelmus Gallus, 7) Theodor fra Würzburg, 8) Bernardinus Celerius (4. Presse), 9) Antonius de Stanchis (1. Presse), 10) Gregorius Dalmatinus, 11) Gabriel de Grassis, 12) Joh. Persan Daunome, 13) An-

dreas de Soziis, 14) Franciscus de Benedictis, 15) Johann Leoviller, 16) Jacobinus Suigus, 17) Bernardus de Morano, 18) Giovanni Ragazzo, 19) Maximus de Butricis, 20) Nicolaus de Ferrariis, 21) Alvisius in contrata S. Lucia, 22) Johannes Roscius, 23) Christophorus de Quietis & Martinus de Lazaronibus, 24) Antonius de Zanchis & Franciscus de Balthasar de Perusia, 25) Franciscus fra Lucca & Antonio di Francesco, 26) Alovisius & Franciscus de Rubeis.

Ferrara: 1) Augustinus Carnerius, 2) Petrus de Aranceyo et Johannes de Tornaco.

Milano: 1) Trykkeren af Servius, 2) Trykkeren af Fenestella, 3) Paulus de Suardis, 4) Christoph Valdarfer (3. Presse), 5) Joh. Petr. Casoratus & Bernard. Pizonus, 6) Ambrosius de Caponago.

Firenze: 1) Don Ipolito, 2) Francesco di Dino, 3) Jacopo di Carlo, 4) Antonio di Francesco & F. Buonaccorsi.

Treviso: Herm. Lichtenstein.

Bologna: 1) Trykkeren af Franciscus de Crema, 2) Dominicus de Lapis, 3) Henricus de Colonia, 4) Johann Schreiber, 5) Giovanni de Paravigino, 6) Balthasar de Rubbiera, 7) Hendrik fra Haarlem (4. Presse), 8) Ugo Rugerius (3. Presse), 9) Dionysius Bertochus (2. Presse), 10) Johannes Jacobus de Fontanetis, 11) Danesius Hectoris, 12) Jacobus de Ragazonibus, 13) Vincentius et fratres de Benedictis, 14) Johannes Antonius de Benedictis.

Napoli: 1) Germani fidelissimi, 2) Henricus Alding.

Savigliano: Christophorus Beyamus & Hans Glim.

Padova: 1) Albrecht fra Stendal, 2) Pierre Maufer (1. Presse), 3) Johann Herbort (1. Presse), 4) N. T. S. P., 5) Matthæus Cerdonis, 6) Hieronymus de Durantibus.

Parma: Damianus de Moyllis.

Mantova: 1) Petrus Adam de Michaelibus, 2) Johann Schall (1. Presse).

Verona: Giovanni & Alberto Alvise.

Santorso: Giovanni fra Reno (1. Presse).

Messina: Wilhelm Schonsperger.

Brescia: 1) Heinrich fra Köln (2. Presse), 2) Gabriele di Pietro (3. Presse), 3) Bartholomæus Vercellensis.

Pavia: 1) Damianus de Conphaloneriis, 2) Nicolaus Girardengus, 3) Gabriel de Grassis (2. Presse), 4) Bernhardinus et Ambrosius de Rovellis, 5) Andr. de Boscho & M. Garaldus, 6) Michael & Bernhardinus Garaldus.

Genova: Matthias Moravus & Michael de Monaco.

Torino: Nicolaus de Benedictis & Jac. Suigus.
Cagli: Robertus de Fano & Bernardinus de Bergamo.
Perugia: 1) Petrus de Colonia & Johannes de Bamberg, 2) Friedrich Eber, 3) H. M.
Pogliano: Felix Antiquarius & Innocens Ziletus.
Colle: Jan van Medemblich.
Reggio: Albertus de Mazalibus.
Cividale: Gerardus Lisa.
Casal di San Vaso: Antonius de Corsiono.
Pisa: Lorenzo & Agnolo Fiorentini.
Siena: 1) Heinrich von Köln, 2) Sigismund Rodt (2. Presse).
Udine: Gerardus Lisa (4. Presse).
Forli: Hieronymus Medesanus.

Beromünster: Helias Heliæ.
Burgdorf: Trykkeren af Jacobus de Clusa.

Paris: 1) Louis Symonel, R. Blandin & J. Simon, 2) Trykkeren af Ockam, 3) Louis Martineau, 4) Jean Bonhomme, 5) Jean Trepperel, 6) Georg Wolf & Johann Philippi, 7) Antoine Denidel, 8) Jean Poitevin.
Lyon: 1) Petrus de Hungaria, 2) Sixtus Glockengiesser. 3) Jean Carcain, 4) Michael Topie & Joh. Neumeister, 5) Engelhart Schultis, 6) Jean Bachelier, 7) Nicolaus de Benedictis, 8) Jean Pivard, 9) Johann Klein.
Toulouse: 1) Johann Parix (1. Presse), 2) Heinrich Mayer.
Poitiers: Jean Bouyer.

Louvain: 1) Hermann de Nassau & Rodolphus Loeffs de Driel, 2) Thierry Martens.
Anvers: Rolant van den Dorp.

Winterberg: Johann Alacraw.
Brünn: Konrad Stahel & Matth. Preinlein.

Valencia: Michael Albert.
Sevilla: 1) Alfonso de Puerto, 2) Compañeros Alemanes.
Toledo: Pedro Hagenbach.

Der vilde selvfølgelig kunne fremhæves en Række interessante og mærkelige Tryk, ogsaa enkelte Unika, men Pladsen tillader det ikke. Kun skal nævnes, at Samlingen af Perugia-Tryk, der nu omfatter 9 Numre, uden Tvivl er den rigeste udenfor Italien, og paa visse andre Omraader er Samlingen saa fuldstændig som intet andet Sted. Man har med en vis Forkærlighed søgt at erhverve Tryk, der endnu er herreløse, det vil sige, som det endnu ikke er lykkedes at henføre til bestemte Trykkerier. Saadanne Tryk frembyder særlig Interesse, thi til dem knytter der sig bestemte Problemer for Forskningen. Og det er jo netop Planen for Samlingen, at den skal frembyde et Forskningsmateriale af saa stort Omfang og saa stor Fuldstændighed som mulig.

For os, der har arbejdet med denne Samling gennem Aarene og set den voxe op, som har opsporet og skaffet Stykke efter Stykke, knytter der sig mange Erindringer til en Række Erhvervelser og ofte megen Spænding. Et enkelt Tilfælde skal omtales her.

Det hører til mine Ungdomserindringer fra Biblioteket, at afdøde Chr. Bruun nævnede, at der maatte existere en trykt Bog med en latinsk Tale til Christiern I paa hans Rejse i Italien 1474, som ingen Bibliograf nogensinde havde set. I Januar 1914 fandt jeg i et engelsk Auktionskatalog udbudt et Samlingsbind med tre smaa italienske Inkunabler, hvoriblandt denne Tale. Det drejede sig om den ældste trykte Bog vedrørende Danmark, og her maatte gribes til. Vor Agent i London blev instrueret om, hvor højt han maatte gaa i sit Bud; men man kunde jo ikke vide, hvor høj Prisen vilde blive; nogle Dage efter sendtes Instrux om at gaa højere op, hvis Nødvendigheden krævede det, og umiddelbart før Auktionen afsendtes et Telegram, der yderligere satte Budet op. Vi

fik Bogen til en ret høj Pris, og det er det eneste Exemplar udenfor Italien, hvor der kun kendes eet.

Vor Samling har efterhaanden faaet større og større Betydning for det internationale Inkunabelstudium. Fra den udsprang Tanken om Oprettelsen af det internationale Gesellschaft für Typenkunde, og dette Selskabs første Publikationer blev til paa Basis af vor Samling. Den har faaet stor Betydning for det store Katalog over alle Inkunabler, der i en lang Aarrække har været forberedt i Berlin med Støtte fra udenlandske Biblioteker. Bibliotekar Victor Madsen, der bestyrer vor Inkunabelsamling og forbereder et nyt Katalog over den, er bleven udnævnt til Medlem af den Kommission, der forestaar dette Arbejde i Berlin.

Det ligger i Sagens Natur, at det Stykke, som man indtil nu er naaet frem mod det endelige Maal, er det letteste. Det bliver vanskeligere og kostbarere at naa igennem den sidste Del af Vejen; ja, man maa paa Forhaand være klar over, at der altid vil være Huller, der aldrig kan udfyldes. Overalt i Verden ligger Biblioteker og Privatsamlere paa Vagt, og vore Midler tillader os ikke at konkurrere med Amerika og England. Men paa den anden Side har Erfaringen vist, at der er en Vej frem, og at man med forholdsvis beskedne Midler kan opnaa gode Resultater, naar man ikke skyer nogen Ulejlighed og søger ad de rette Veje. Den oprindelige Plan er endnu og vil fremdeles være vejledende for Samlingens Forøgelse. Erfaringerne har lært os, at Arbejdet ikke er haabløst.

Desværre kan det kongelige Bibliotek ikke som de store tyske Statsbiblioteker lejlighedsvis erhverve en hel Inkunabelbestand fra et gammelt Skole- og Kirkebibliotek; vi maa indsamle Stykke for

Stykke, og der maa ofte resigneres; men man oplever undertiden den Glæde at kunne indlemme en særlig sjælden, særlig smuk eller særlig kostbar Bog i Samlingen, købt paa særlig gunstige Vilkaar. For et Aar siden lykkedes det at købe henved 40 Inkunabler under eet, Dubletter fra et udenlandsk Bibliotek; mellem disse fandtes blandt andre et meget smukt Exemplar af den første Bog trykt i Hamburg, som det ikke tidligere var lykkedes at erhverve trods forskellige Forsøg. Ved denne Lejlighed erhvervedes den langt under de Priser, som der tidligere havde været Tale om at give.

Af betydelige Erhvervelser til *Haandskriftsamlingen* i det sidste Aar maa fremhæves afdøde Fr. Bajers store Korrespondance, som skænkedes af hans Enke; den er værdifuld som Kilde til Fredsbevægelsens Historie. Professor Th. Thoroddson efterlod Biblioteket testamentarisk sin store Brevsamling. Skibsrheder Marx Nielsen har yderligere forøget den Samling danske Digtermanuskripter, som han tidligere har skænket. Naturforskeren P. W. Lunds Breve til Hjemmet fra hans mangeaarige Ophold i Brasilien skænkedes af Professor Troels-Lund. Personalhistorikeren Justitsraad Elvius' meget omfangsrige Samlinger overdroges efter hans Død til Biblioteket, men de er foreløbig utilgængelige.

Ved Køb erhvervedes blandt andet Arabisten Heinrich Leberecht Fleischers store Brevsamling, der er en Hovedkilde til de arabiske Studiers Historie i Tiden 1840—1880, idet den omfatter c. 20,000 Breve fra alle Samtidens Arabister. En Samling Pali-, Laos- og siamesiske Haandskrifter købtes af Underbibliotekar Dr. P. Tuxen paa en Rejse i Bagindien; 5 Cambodja-Haand-

skrifter købtes hos en tysk Antikvar. Et egenhændigt Digt paa Bengali af RABINDRANATH TAGORE, smukt illustreret af en af hans Slægtninge, er ligeledes købt.

Af andre Køb skal fremhæves en engelsk Krønike i Rulle-Form fra Midten af det 15. Aarhundrede; den Art Haandskrifter er yderst sjældne udenfor England. Den er rigt udstyret med Initialer og anden Udsmykning. Endvidere et vigtigt Haandskrift af historisk Interesse, nemlig et Martyrologium fra det 13. Aarhundrede med et Necrologium og Liber daticus fra det 13.—16. Aarhundrede, stammende fra Kirken St. Denis i Liège. Haandskriftet blev købt i Rom. I Sandhed — habent sua fata libelli!

Et kirkeslavisk (oldserbisk) Haandskrift paa Pergament fra det 13. Aarhundrede med en interessant Ornamentik og indeholdende de fire Evangelier har udfyldt et væsentligt Hul i Bibliotekets Samlinger. Endelig maa nævnes et syrisk Haandskrift fra det 13. Aarhundrede indeholdende en Oversættelse af en Del Prædikener af Johannes Chrysostomus og en Del originale syriske Prædikener. Ogsaa dette Haandskrift giver os noget helt nyt i vor orientalske Samling.

En hel ny Afdeling af Haandskriftsamlingen er oprettet i det sidste Aar. Nuværende Professor Dr. JOHANNES PEDERSEN købte under sit lange Ophold i Ægypten foruden en stor og værdifuld Samling arabiske Tryk en ret betydelig Samling Papyruser, dels i Faijum og dels i Luxor. Derved er Biblioteket traadt ind i Rækken af de Biblioteker, hvor der kan drives Førstehaands papyrologiske Studier. Det er en broget Samling, hvis indre Værdi først med Tiden vil aabenbare sig. Der er Hundreder af mere eller mindre forrevne Papyrusblade af enhver Størrelse og af saare

forskelligartet Indhold, der nu er monteret mellem Glasplader. Saa godt som alle er græske; enkelte demotiske og koptiske findes dog deriblandt og tillige en lille Samling arabiske. Forhaabentlig vil den opvoxende Forskerslægt udnytte dette betydelige Materiale.

Der er lagt Grunden til en helt ny stor Afdeling i Biblioteket, der skal omfatte alle originale orientalske Tryk, ordnet efter Sprogene. Hidtil har disse Bøger været spredt over hele Biblioteket efter deres Indhold. Foreløbig omfatter den en kinesisk, en japanesisk, en siamesisk og en arabisk Afdeling. Efterhaanden vil dertil slutte sig Grupper for de andre orientalske Sprog.

En interessant og betydningsfuld Erhvervelse af særlig Karakter er afdøde Museumsdirektør Mario Krohns fortrinlige Samling af dansk Literatur fra Holberg til c. 1840. Den er ikke stor, men den bestaar af udsøgte Exemplarer for en stor Del med egenhændige Dedikationer og i samtidige, udmærkede Bind. Krohn bestemte i sit Testamente, at den skulde tilbydes Biblioteket til en bestemt Pris, og det var en gunstig Lejlighed til at faa gode Exemplarer af en Række af vor Literaturs ypperste Værker, der hidtil kun har været repræsenteret i tarvelige, ikke sjældent uanstændige Exemplarer.

Vanskelighederne ved Bogkøb bliver stadig større. Engelske og svenske Bøger er steget stærkt i Pris; og den tyske Boghandels Prispolitik med særlige Udlandspriser tvinger Bibliotekerne til at være meget tilbageholdende overfor Køb af tyske Bøger. Priserne forhøjes fra Uge til Uge; man ved ikke længere, hvad en Bog koster. Forlæggernes Forsøg paa at lade Udlandet betale Udgifterne til Fremstillingen af tysk videnskabelig Literatur ved meningsløst høje Udlandspriser vil mere og mere møde en sluttet

Modstand. Biblioteket har som Protest mod de fantastiske Priser afsagt adskillige tyske Tidsskrifter. Man maa haabe, at den tyske Boghandel snart maa komme til at arbejde under lysere Forhold, men Udsigterne dertil er foreløbig desværre saare ringe.

FRA UNIVERSITETSBIBLIOTEKET

AF SOFUS LARSEN

Om Bibliotekets Drift og Arbejde i det forløbne Aar kan det ikke nytte at udtale sig, saa længe dets Skæbne stadig ligger i Gudernes (ɔ: Sparekommissionens) Knæ. Saa meget skal blot siges, at hvor velmente end dens Bestemmelser har været, virker de dog — navnlig saa længe ingen sikker Afgørelse foreligger — lammende paa alt Initiativ. Foreløbig har Bibliotekernes Chefer faaet en hel Del nærmest imaginære Sparetimer til Raadighed, men til Gengæld mistet Bevillinger, de daarligt kan undvære. En Tid lang kan vel det Hele gaa rundt endnu, naar blot *alle* tager fat, som de skal, baade de, som denne Gang er blevet skaanede, og de, hvem Kniven har ramt føleligt.

Blandt Ting, som ligger udenfor den daglige Virksomhed, skal jeg omtale de efter Krigen paa ny optagne Bestræbelser for at tilendebringe Arbejdet paa den af Carlsbergfondet bekostede Katalog over Bibliotekets enestaaende gammel-iranske Haandskrifter. Man maa være Hr. Underbibliotekar J. Eyser taknemlig for den Energi, hvormed han paany har taget fat paa at organisere dette vanskelige Foretagende, som foregaar under Ledelse af Professor Dr. F. C. Andreas i Göttingen, der trods sin høje Alder og sin øvrige, omfattende Virksomhed yder dette Arbejde en uundværlig Støtte gennem sin Autoritet og sin store Kundskabsfylde. Hr. Eyser har vist en sjælden Forstaaelse af, at Biblioteket netop ved dette Arbejde bedst lægger sin Taknemlighed for Dagen overfor de store Forskere, Rask og Westergaard, som erhvervede disse Skatte til deres Fædreland. Der findes, som bekendt, ikke

Mage til dem i hele Verden. Han har i denne Anledning for egne Midler foretaget flere Rejser til Tyskland, og for nylig har Ministeriet, mod at han selv betaler en Vikar, tilstaaet ham en længere Orlov, for at han helt kan hellige sig til disse og andre nærbeslægtede Opgaver, som har stor Betydning for Biblioteket.

Af værdifulde Gaver, som muligvis kan have Interesse for en og anden af Aarbogens Læsere, skal jeg anføre: Et langt ikke tidligere offentliggjort Brev fra Hostrup, dat. 3. Nov. 1844, dengang han var Huslærer paa Kokkedal (skænket af Pastor emeritus Th. Møller). — Dr. med. Chr. Carøes efterladte Manuskripter, en meget stor, endnu ikke ordnet Samling. — Pastor Immanuel Barfods haandskrevne Samlinger til Gejstlighedens Historie i Lolland-Falsters Stift (skænket af Pastor Kr. Barfod). — Et smukt udstyret *Graduale Romanum* fra det 14. Aarhundrede (skænket af Frk. D. Lefolii). — Et Haandskrift af Macer Floridus, De virtutibus herbarum fra 11. Aarhundrede og en latinsk Lægebog fra 16. Aarhundrede med adskillige Recepter og Kure (begge skænkede af Baroniet *Guldborgland* gennem Lensnævnet). — En betydelig Del af Dr. Adolf Hansens efterladte Manuskripter (skænkede af Hr. Kontorchef A. B. Hansen). — Endelig Slægten Bruuns yderst interessante Familiearkiv (skænket af Kaptajn Daniel Bruun).

Gennem Køb er erhvervet et omfattende Haandskrift, for største Delen skrevet i sidste Halvdel af 14. Aarhundrede. Det indeholder en hel Række middelalderlige Skrifter om Datidens Observationskunst med Illustrationer og blandt dem et Værk af Betydning ogsaa for vort Land: Petrus de Dacia's berømte Calendarium cum tabulis. Bag i Haandskriftet findes en Række Notitser af astronomisk Indhold, skrevne med en smuk, vistnok italiensk Haand fra

15. Aarhundrede. Dette værdifulde Stykke har Firmaet *Levin & Munksgaard* overladt Biblioteket paa yderst lempelige Vilkaar.

Fremdeles et overordentlig interessant Batakhaandskrift, købt i sin Tid paa Sumatra af Læge Peter Adolf Klein og overladt Biblioteket for en meget beskeden Pris af Frk. Camilla Klein. Biblioteket ejede i Forvejen et lignende noget større Haandskrift. Begge synes de, ogsaa efter Tegningerne at dømme, at have tilhørt Stammens Troldmænd, der ved Hjælp af dem øvede deres Besværgelser.

Ogsaa af Bøger har Biblioteket som Gave modtaget en Række værdifulde Ting. Jeg skal blandt dem kun nævne en kostbar og omfattende Samling franske Værker, skænkede af Republikens Regering i Henhold til Ønsker, fremsatte af Bibliotekets Medarbejdere. Ogsaa ved denne Lejlighed har Republiken vist sig som en af Bibliotekets mest rundhaandede Donatorer. Vi modtager fra Frankrig bl. a. en Række videnskabelige Tidsskrifter, der ikke paa anden Vis vilde komme dansk Forskning til Gode.

Som en Velgører i stor Stil har ogsaa Hr. Direktør Olaf Bronn i Christiania Krav paa vor Taknemlighed. Gennem en lang Aarrække har han skænket Biblioteket, foruden mange andre kostbare Ting, lange Serier af norsk historisk, personalhistorisk og topografisk Litteratur, alt smukt indbundet. Værdien af de saaledes modtagne Værker anslaar jeg, skøndt den Slags Ting ikke fra Modtagerens Side bør vejes eller maales, til langt over 12,000 Kroner. Jeg nævner blot denne Sum, for at man kan se, hvor storstilet Hr. Direktør Bronn har været som Bibliotekets Velgører.

Endnu skal blot omtales en enkelt Boggave, som for mig har haft stor Interesse. Fra Stamhuset *Engestofte* har Biblioteket gen-

nem Lensnævnet modtaget en Folio-Udgave af Lægen ALEXANDER TRALLIANUS' Værker, trykt af ROB. STEPHANUS 1548 i Paris med de vidunderlige græske „typi Regii“ og indbundet af Forlæggeren i et herligt, smukt bevaret rødt Maroquins Bind med skøn Haandforgyldning. Det er et glimrende Bevis for, hvad de store Forlæggeres Bogbinderværksteder dengang kunde præstere.

Arbejdet med vor rige Samling af Bind, som paa Grund af Forretningernes Mængde altid maa udføres udenfor Bibliotekstiden, har bl. a. medført, at de Bestræbelser for at udfylde Bibliotekets Huller paa det bibliografiske Omraade — desværre er de paa Grund af tidligere Tiders Ligegyldighed baade store og mange — ogsaa i dette Aar, saavidt Pengene slog til, er blevet fortsatte. Her nævnes derfor væsentlig *kun* ældre Ting, som alle er erhvervede gennem Firmaet *Levin & Munksgaard* til forholdsvis billig Pris, naar Hensyn tages til, hvad saadanne Værker i Almindelighed koster.

Serien af Bulletin du Bibliophile, som tidligere var erhvervet indtil 1872, er nu saa godt som fuldstændiggjort lige op til Nutiden. Endvidere er købt: Documents pour servir à l'histoire des libraires de Paris. 1486—1600. Publ. par JÉROME PICHON & GEORGE VICAIRE. Paris. 1895. — Catalogue de la bibliothèque de CHARLES NODIER. Paris. 1844. — BAUCHAMP & ROUVEYRE, Guide du libraire antiquaire. — RENOUARD, Annales de l'imprimerie des Aldes. 1—3. Paris. 1825. — *Bibliophile Jacob*, Ma république. Paris. s. a. (vistnok Forf.'s eget Eksemplar med Portrætexlibris). — FIRMIN DIDOT, Catalogue des livres précieuses. 1879—84 *med Tavler*. — SJÖGRENS Svensk Exlibris tidskrift (afsluttet 1917), alt det udkomne.

Den store Mængde af gamle kostbare og mærkværdige Bind,

Biblioteket ejer, er for de fremmedes Vedkommende, saavidt jeg kan se, for største Delen erhvervede ved talrige Auktionskøb, der efter Branden 1728 fandt Sted gennem hele det 18. Aarhundrede. Det er altsaa i sidste Instans den ulykkelige Tilintetgørelse af Universitetets ældre Samlinger, der har bragt dem her til Landet. Det drejer sig, saavidt jeg kan skønne, mindst om et Par Tusind Bind. Istandsættelsen, thi de har hyppigt lidt ikke saa lidt ved lange Tiders Forsømmelse, foregaar ved Hjælp af vort dygtige Bud FRIESE, der, før han fik sin nuværende Stilling, var Bogbindersvend og vel at mærke en ualmindelig dygtig og fingernem Bogbindersvend. Hele Arbejdet, som uimodsigelig redder uberegnelig store Værdier, koster altsaa direkte Staten intetsomhelst udover nogle faa Kroner til Materialer. Jeg bemærker udtrykkelig, at det for mig drejer sig om at fremdrage ikke blot pragtfulde og sjældne Ting, men ogsaa saadanne, som har Betydning for dansk og fremmed Bogbinderkunsts Historie (gamle Kartonnager navnlig fra det 15. og 16. Aarhundrede, forskellige ældre Former af Klistermarmor, Exlibris, interessante Handelsbind fra ledende Firmaer, ejendommelige Stempler, hvis Vandringer undertiden kan forfølges og meget andet lignende). Alt hvad der fremdrages, sikres saa godt som muligt mod Molest i kommende Tider; men en samlet Opstilling af disse sjældne og kostbare Sager, kan ikke gennemføres, før vi faar bedre Pladsforhold. Selvfølgelig udarbejdes der en Katalog, over det fundne, saa at man, om fornødent straks kan tage fat paa at stille det sammen, hvis Himlen igen engang skulde blive blaa. I min Tid sker det vist ikke.

Af kostbare og skønne Sjældenheder fremdragne i Løbet af den sidste Tid skal jeg blot nævne et lettisk Kirkeritual i 4to med Carl

XII's forgyldte Superexlibris, et herligt rødt Maroquins Bind med MARIA STUARTS forgyldte kronede Superexlibris. Som bekendt hører Bøger, der paaviseligt har tilhørt denne Dronning, til de kostbareste Sjældenheder. Bindet omslutter en Kvartudgave fra 1563 af Διαταγαὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, udkommet i Venezia, og er, hvad der ogsaa fremgaar af den Form, dets Superexlibris har, utvivlsomt fransk Arbejde. Endvidere et Eksemplar af the Common Prayer i Folioformat, som i Følge en Indskrift paa Forsatsbladet har tilhørt Kong KARL II's Huskapel. Bogen er indbundet i et vidunderligt rødt Maroquins Bind med Skindmosaik og en Rigdom af smaa haandtrykte Guldornamenter. Det er uden Tvivl et Arbejde af Samuel Mearne. Fremdeles et stort Foliobind med JACOB II's forgyldte Superexlibris *som Kronprins*. Bogen, det indeslutter (JAMES TURNERS' Pallas armata fra 1670—71), er desuden tilegnet „His Majesties only Brother James, Duke of Albany & York". Endelig ELLEN MARSVINS Eksemplar af J. JENSEN OTTHINSE'S Aculeus Mortis. Kbhvn. 1619. Bogen er tilegnet hende, og det overordentlige smukt udstyrede Kalveskindbind bærer paa For- og Bagsiden hendes kronede Spejlmonogram.

Det Bind, Udgiveren her velvilligt har tilladt mig at afbilde, tilhørte engang den ogsaa som Bibliophil og Bogsamler berømte Historiker JAQUES AUGUSTE DE THOU, af hvis store, 1788 for alle Vinde spredte Bibliotek, Bøger findes rundt omkring. U. B. ejer flere af dem. Den, hvis Forside ses her, kom i de Thou's Eje, efter at han 1602 havde indgaaet sit andet Ægteskab med GASPARDE DE LA CHASTRE, og han har rimeligvis købt den paa en Auktion. Bogen selv udkom nemlig 1562 i Venezia og er sikkert indbundet i Venedig, ikke i Frankrig.

Paa Bindets Forside, undertiden ogsaa i Ryggens Felter, anbragte de Thou altid sit sammenslyngede Monogram. Efter at han var bleven gift med sin første Hustru Marie Barbançon (d. 1601), anbragtes ogsaa hendes Forbogstav i Monogrammet, og denne galante Fremgangsmaade gennemførte han ligeledes for sin anden Kones Vedkommende. Man kender mindst en halv Snes Typer af de Thou's Superexlibris, dekorerede paa forskellig Vis, men dog for det meste med stor Lighed i Enkelthederne. Det foreliggende ligner imidlertid ikke i fjærneste Maade nogen af dem, er altsaa enestaaende i sit Slags, og Grunden er vel netop den, at Bogen blev købt indbundet, maaske brugt. Det Værk, Bindet omslutter, er en Folioudgave af Avicenna's Skrifter; Registret med Særtitel (Index in Avicennae libros nuper Venetiis editos Iulio Palamede *Adriensi Medico Authore.* Venetiis. Apud Iuntas 1562) er sat først. Selve Bindet bestaar af Kalveskindspergament med smagfulde Blindtryksmønstre undtagen netop i det rhombeformede Felt paa Midten, hvor de Thou's og hans Hustrus forgyldte Spejlmonogram J A Θ & G er anbragt, og det maa sikkert betragtes som *et Handelsbind* fra det store Firma, der udgav Bogen (Giunti i Venezia). Det bredeste af Rammemønstrene i Blindtrykket, som her er anbragt i dobbelt Række paa alle fire Sider, udgik nemlig oprindelig fra Venezia, hvor det paaviselig anvendtes hyppigt omkring 1550. Derfra vandrede det, formentlig paa Grund af den livlige industrielle og kommercielle Forbindelse, som endnu dengang fandtes mellem Venezia og de store tyske Handelsstæder, til Tyskland, hvor det navnlig i sidste Halvdel af 16. Aarhundrede spillede en ganske overordentlig stor Rolle, og videre til Danmark og Norden, hvor det næsten samtidigt kom paa Mode. Den

Eksemplar af *Avicennas* Værker (Venezia 1562), som har tilhørt *J. A. de Thou*, og viser hans Superexlibris med hans to Hustruers Forbogstaver

sidste Gang, jeg har fundet det, er paa Bindet af en nydelig udstyret lille islandsk Bønnebog trykt i Skalholt 1692, som har tilhørt ARNE MAGNUSSEN. Paa franske Bind fra det 16. Aarhundrede og lidt senere findes det, saavidt jeg kan se, aldrig. Bindet er altsaa, skøndt kun af Kalveskinds-Pergament, ogsaa ved sine smagfulde Blindtryksmønstre yderst interessant som Led i en Bevægelse indenfor Bogbinderkunsten, der udgik fra Italien og passerede uden om Frankrig.

FRA STATSBIBLIOTEKET I AARHUS

AF V. GRUNDTVIG

FOR at begynde med Begyndelsen, hvilket her vil sige de ældste Bøger, kan noteres en Forøgelse af Bibliotekets lille Samling af Palæotyper, hvis danske Del (ialt 13 Bd.) er medtaget i LAURITZ NIELSENS i Aar udkomne Bibliografi. Det er IOANNES DE TAMBACO: Consolatio theologiae (Eustadii c. 1478, Hain 15236) — fundet paa Loftet hos en Gaardejer i Nærheden af Aarhus. Habent sua fata libelli! Det samme maa man ogsaa udbryde overfor den gamle arnemagnæanske Udgave af *Knytlinga-Saga* fra c. 1760; inden den kom til Udsendelse, havde Rotter og Mus paa Bogtrykker Høpfners Loft fortæret hele Oplaget paa faa Exemplarer nær (se bl. a. Oldskriftselskabets Aarsberetning for 1825—27. Kbh. 1828. S. 19). Vort Exemplar er erhvervet fra Oldskriftselskabet sammen med en Del sjældne gamle Sagaudgaver, PERINGSKIÖLDS og flere Tryk fra Videyar Klaustri.

Større samlet Køb er navnlig foretaget efter Arkæologen DR. K. F. KINCH. Blandt Erhvervelserne, som især omfatter græsk Historie og Arkæologi, skal her nævnes A. FURTWÄNGLERS to store Vaseværker: Griechische Vasenmalerei (Ser. 1—3. München 1904—12) og Mykenische Vasen (Berlin 1886), desuden TH. WIEGAND u. H. SCHRADER: Priene (Berlin 1914), A. CHOISY; L'art de bâtir: Romains (Paris 1873) og Byzantins (Paris 1883), M. COLLIGNON: Histoire de la sculpture grecque (2 tom. Paris 1892—97). En lille, men repræsentativ Samling af *polsk Litteratur* er udvalgt og købt i Posen ved den danske Lektor Frk. INGEBORG STEMANN. *Musikaliesamlingen* er blevet forøget ved et større samlet Indkøb i Ham-

borg (c. 3000 Nr.). Af andre større Erhvervelser skal nævnes H. Muthesius: Das englische Haus (3 Bd. Berlin 1908—11), det udkomne af The Cambridge Medieval History, det store, pragtfuldt kolorerede Kostumeværk af A. Racinet: Le costume historique (6 tom. Paris 1876—88, i den haandterlige Kvartudgave), J. Déchelette: Manuel d'archéologie (4 vol. Paris 1910—14).

Blandt *Tidsskrift-Erhvervelserne* skal fremhæves „Acta mathematica" Bd. 1 ff. (Sthlm. 1882 ff.) og Maximilian Hardens først nylig ophørte berømte Tidsskrift „Die Zukunft", som nu haves fuldstændigt (Jhg. 1—30. Berlin 1892—1922), samt flere nye Rækker af lærde Institutioners Skrifter, saaledes Kungl. Svenska Vetenskaps-Akademiens, og en stor Række af værdifulde tekniske Monografier fra Bureau of Mines i Washington. En Hilsen fra Danmark i det fjærne er Rækken af „Aarsskrift for Dansk Skoleforening i Argentina" (Tandil 1908—21). Mange gode Tidsskrifter erhverves fra de tre videnskabelige Tidsskrift-Læsekredse — humanistisk, naturvidenskabelig og pædagogisk — som udgaar fra Biblioteket og ledes i Forbindelse med paagældende Foreninger i Aarhus. En fjerde planlagt Læsekreds, for Musiktidsskrifter, har til vor Forbavselse ikke fundet tilstrækkelig Tilslutning, skønt den henvendte sig til hele Landet og anbefaledes af mange gode Navne.

I Gavernes Række spiller *Musiken* derimod i Aar en glædelig Rolle, idet Wilhelm Hansens Musikhandel har skænket Statsbiblioteket Horneman & Erslevs og Lohse & Delbancos gamle Musikbiblioteker fra Midten af forrige Aarhundrede. Det er en meget stor og værdifuld Samling, anslaaet til c. 75000 Nr., som der desværre foreløbig ikke er Plads til herovre. En egenartet og værdifuld Boggave er en Samling af de *kinesiske Klassikere* paa Originalsproget, anskaffet efter Initiativ af en dansk Missionær i

Mandschuriet og skænket Biblioteket af en aarhusiansk Mæcen. Den omfatter ialt 2500 „books“ (Hefter) og udgives af Commercial Press i Shanghai; hidtil er dog kun Halvdelen modtaget. Til Østen føres vi ogsaa af en Gave fra Siam af buddhistiske hellige Skrifter paa Palisproget (12 store Bind), skænket af Patriarken for Siams Buddhister. Udenfor det almindelige er ogsaa en Samling af 43 Fotografier af *Blicher-Filmen* „Præsten i Vejlby“ som Gave til Blicher-Samlingen. Af Gaver af Enkeltværker skal kun nævnes R. Muther: Die deutsche Bücherillustration der Gothik und Frührenaissance (2 Bd. 1884). En god Forøgelse venter Biblioteket sig af sin Dubletudveksling med store Biblioteker i og udenfor Norden; der er nylig udsendt maskinskrevet Katalog over Dubletsamlingens danske Del, 9272 Nr., hvoraf mange hver for sig omfatter en Mængde mindre Skrifter.

Der har været afholdt to *Særudstillinger*. I September 1921 fejredes *Dante*-Jubilæet med en lille Udstilling i Bibliotekets Læsesal, og i Marts 1922 fandt der en Udstilling (med Foredrag) Sted i Teknisk Skole af Bøger, mest Billedværker, om Møbelkunst (trykt Katalog).

Vi er hermed fra sjældne gamle og østerlandske Bøgers og Tonernes Verden naaet til vor prosaiske og praktiske Nutid, som Statsbiblioteket først og fremmest vier sine Kræfter, med et stort og stadig stigende Udlaan af faglig og videnskabelig Litteratur til andre Biblioteker, til Studiekredse og til Enkeltmand over hele Landet udenfor Hovedstaden. Virksomhed og Bogmasser truer nu med at sprænge Bygningen, Sparekommissionen gør sit til at vanskeliggøre Arbejdet — ogsaa Biblioteket i Aarhus har faaet de onde Tider at mærke.

DANSK BOGHAANDVÆRK I DET FORLØBNE AAR

AF H. S. HENDRIKSEN

I. BOGTRYK

Den Depression, som dansk Erhversliv for Tiden lider under, har naturligvis ogsaa ramt Bogfremstillingen omend ikke saa meget, som man skulde have troet. Der udkommer stadig en Mængde Litteratur, men Forlagene lægger, som rimeligt og maaske godt er, mere Vægt paa de billigere Bøger. Det svage Punkt ved disse Udgaver bliver altid Papiret, idet Udgiften hertil kommer til at spille en større og større Rolle, jo større Oplaget bliver. Et andet svagt Punkt er Bogbinderarbejdet, der efterhaanden er blevet dyrt. De sidste Ører, der skal spares paa Fremstillingsudgifterne pr. Eksemplar, indvindes altid paa Bekostning af Papirets og Heftningens Soliditet, og hele Bogens Levealder nedsættes herved. Mangen Fader til Skolebørn vilde vist gerne ofre 25 Øre mere paa en Skolebog, naar han saa var mere sikret mod, at Bladene gik løs eller hele Bogen faldt ud af Bindet inden Skoleaarets Udløb. Det danske bogkøbende Publikum har altid været nøjsomt med de Fordringer, det stillede til Bogens Papir, og i denne Periode, hvor vi alle ville spare, er det ikke nemt at faa indført en Forbedring paa dette Punkt.

De større og dyrere Værker maa da ogsaa næsten udelukkende søges blandt de privat eller med Understøttelse udgivne Bøger.

Vort største og rigeste Fond, Carlsbergfondet, skyldes det saaledes, at Aarets største Bog har set Lyset. „Greek and Latin Illu-

minated Manuscripts X—XIII Centuries in Danish Collections," udgivet af en Kreds af Biblioteks- og Museumsmænd paa den længst afdøde, virksomme Bibliotekar *A. A. Bjørnbos* Initiativ, er efter mange Aars Forberedelse endelig fremkommet. Det er naturligvis Gengivelsen af de bedste Illustrationer og dekorative Udsmykninger i vore Bibliotekers og Museers Haandskrifter, ligefra de byzantinske til de nordiske, der har foranlediget Udgivelsen. Billederne er udført i Lystryk i Folioformat og den tilhørende, beskrivende Tekst smukt trykt, tospaltet med fransk Antikva, hos H. H. Thiele. Siden virker roligt og smukt, som det sig hør og bør, naar en saadan Kreds af bogkyndige Folk gaar til en Udgivelse.

Bogen er givet i Kommission hos Aage Marcus, der ogsaa har *Vilh. Wanschers* „Italien og den store Stil" paa sin Liste. Den er ligeledes godt trykt hos Thiele, men Forfatteren, der vel selv har Ansvaret for Bogens Anlæg, har denne Gang været mindre heldig end ved sine Bøger om Grækernes Syn paa Kunst eller sin Bog om Raffael. At Formatet igen er gaaet ned til Kvart, er en praktisk og behagelig Foranstaltning, men det synes mærkeligere til denne brede, kraftige Side at bruge en ret mager Mediæval Antikva med en saa stor Skydning mellem Linierne, at Siden virker ganske lys. Bogen er ligesom de tidligere forsynet med Gengivelser af Forfatterens egne Tegninger efter de omtalte Kunstværker, hvorved en stærk, personlig Understregning af det væsentlige bliver mulig og virker som en Forstærkning af Ordet.

Ligeledes hos Aage Marcus har Selskabet til Udgivelse af Danske Mindesmærker udgivet *M. Mackeprangs* lille Bog „Vases sacrés emaillés d'origine française" — trykt hos Nielsen & Lydiche

— henledende Opmærksomheden paa nogle af vort Nationalmuseums største Skatte, samt „Uraniborg og Stjærneborg", Rekonstruktionstegninger af *Ch. Christensen* med Tekst af *Francis Beckett.* De smukke og omhyggeligt udførte Tegninger er udmærket trykt i Fotolitografi hos PACHT & CRONES EFTERFØLGERE, Teksten hos THIELE. Desværre er der saavel til Tegningerne som til den tilhørende Tekst benyttet et kedeligt, sjattet Stykke Kunsttrykpapir, der er altfor tyndt til det store Format. Selvom Teksten med sine mange Illustrationer helst skulde have et glat Papir, er det Synd for de smukke Tegninger, der ligesom mister noget af deres Friskhed derved. Sparsommelighed kan være meget god, men Værket trykkes antagelig ikke i et saa stort Oplag, at Udgiften til et bedre eller blot sværere Papir kunde have betydet noget i Forhold til de øvrige Udgifter ved Bogens Fremstilling. Sparsommeligheden understreges end yderligere ved den altfor smalle Margin til den store Side og den daarlige Heftning af de kartonnerede Eksemplarer. En saadan Bog udgives dog ikke blot for Samtiden, men skulde gaa i Arv og kunne taale at beses af kommende Slægter. Som den nu er, faar de færreste Eksemplarer nogen lang Levetid. Det er dog Synd baade for Forfatter og Kunstner.

ITALIENSK SELSKAB har begyndt Udgivelsen af et „Italiensk Kulturbibliotek". Begyndelsen er pompøs nok med *Georg Brandes* og *Kristoffer Nyrop* som Forfattere, og de fornemt udseende Hefter er trykt hos IVAR JANTZEN med en mager hollandsk Antikva, der staar smukt paa det næsten kvadratiske Format, og forsynede med Vignetter af POUL SÆBYE.

Hos den samme Bogtrykker, der ikke er bange for at forøge sit Typemateriale med nye Skrifter, har SELSKABET FOR GRAFISK KUNST

ladet trykke *J. P. Jacobsens* „Pesten i Bergamo". Paa et smukt Stykke Papir i et godt, stort Format virker Kolumnen med den store, ret lyse Antikva — en Efterligning af en Ratdolt-Skrift fra omkring Aar 1500 — udmærket. I den ledsagende Oversættelse af *Boccaccios* Beretning om Pesten, tager den lille Grad af Skriften, der er benyttet, sig mindre godt ud. Værre er det med de Tegninger af GUDMUND HENTZE, der ledsager Teksten, og for hvis Skyld hele Udgaven er lavet. Det synes, som om det for den begavede Kunstner har været Hovedsagen at fremfinde og udpensle de uappetitligste Steder i Jacobsens klassiske Novelle.

Blandt de privat trykte Bøger maa man have Lov at medregne den af *J. Wedell-Neergaard* hos V. TRYDE udgivne Bog om det sjællandske Gods Svenstrup; thi selvom den findes i Boghandlen, og selvom hele Oplaget tænkes solgt, vilde Indtægterne dog paa langt nær dække de betydelige Omkostninger ved Bogens Udgivelse. Værket er smukt trykt hos IVAR JANTZEN i et stort Kvartformat med den almindelige franske Antikva. Den er illustreret med Billeder efter fortræffelige Fotografier, hvoriblandt nogle pragtfulde Skovinteriører, og der er taget det fornuftige Parti, da Billederne dog er det mindste ved Bogen, at trykke dem særskilt som Tavler paa matkrideret Papir, medens dette til almindelig Sats saa kedelige og let brækkende Papir ellers er undgaaet til hele Teksten. I flere andre af Aarets Bøger er Billederne ligeledes trykt for sig paa krideret Papir, men medens de som Regel er indsat som enkelte Blade, hvorved hele Bogens Sammenhold svækkes, er de her i Svenstrup-Bogen samlede i Læg og indheftede som Bogens øvrige Tekstark. Dette fordrer naturligvis en omhyggelig Tilrettelægning af Bogen og lader sig maaske ikke altid gen-

nemføre, men afgiver til Gengæld en ganske anderledes Betryggelse for Bogens fremtidige Eksistens.

Om et andet Gods, det nu nedrevne gamle Barritskov, har *P. Westergaard* paa Grev *A. Brockenhuus-Schacks* Foranledning skrevet en Bog, der vel virker beskedent ved Siden af Værket om Svenstrup, men derfor ikke er mindre paaskønnelsesværdig.

Camillus Nyrops Efterkommere har faaet *Eiler Nystrøm* til at give en Livsskildring af den flittige historiske Forsker. I et lille Kvartformat, trykt med Plantin hos Nielsen & Lydiche paa et til Bogen fabrikeret smukt Stykke Papir med Tegninger gjorte til Lejligheden og Billederne efter Fotografier og Malerier trykt i Lystryk — enkelte Portrætter efter Fotografier er endda trykt ind i Teksten i Lystryk — fremtræder Bogen som et værdigt Minde om den ivrige Forkæmper for dansk Kunstindustri. Alene den imponerende Bibliografi gør Bogens Fremkomst forstaaelig.

Mellem Aar og Dag ser en ret antagelig Mængde af de saakaldte „Festskrifter" Lyset. Det er i Reglen en rædselsfuld Form for Bogkunst, der her bydes Publikum; men da man i dette Tilfælde faar Bogen forærende, har man ikke andet at skulle have sagt end mange Tak. Hvorledes ser da et saadant Festskrift ud?

I Forordet gøres opmærksom paa, at det kunstneriske Udstyr lagdes i Hænderne paa Maleren Hr. N. N. Dette vil som oftest sige, at Kunstneren har tegnet en Del Friser, Vignetter og Initialer, sommetider ogsaa Rammer, der omgiver hele Siden, og som trykt i en eller anden lys Farve skal fremhæve Festligheden, medens de snarere faar Læseren til at mindes den sædvanlige Katalogekture. Det øvrige Udstyr bestaar af en Mængde Portrætter, Fa-

briksbygninger, der sjældent er dekorative, for tilsidst at ende med de obligatoriske Interiører fra Virksomhedens mange Kontorer. Til disse Billeder efter mer eller mindre tilfældige Fotografier staar som oftest de udførte Tegninger som en knyttet Næve til et blaat Øje, og det er skammeligt at skyde den stakkels Kunstner i Skoene, at han har haft noget Ansvar for Bogens Udseende, der bestemmes af ganske andre Hensyn end de kunstneriske.

I de sidste Aar har flere af vore større Virksomheder, som De danske Sukkerfabrikker, F. L. Smidth & Co. og Arbejdsgiverforeningen udsendt saadanne Jubilæumsbøger. Lad os betragte den første af dem. Den har sikkert været den dyreste!

Paa et Stykke svært krideret Papir, som det næsten gør ondt at føle paa for den, der har en sensibel Haand, staar de teknisk set godt udførte Billeder af de forskellige Sukkerfabrikkers Ydre og Indre med Bravour og Kraft. Men da en Sukkerfabrik sjælden er skøn at skue, er der pyntet svært paa Fotografierne ved Retouche. Der er indmalet dejlige Skyer paa Himlen, og det Indre er retoucheret saa slikket op, at Direktørens Frue maatte ønske sig, der saa saa rent ud i hendes Dagligstue. Maskinerne er opmalede med alle den moderne Retouchetekniks Hjælpemidler, saa de ser ud, som var de komne fra Guldsmeden igaar. Et Menneske, der blot een Gang har kigget ind af et Vindue paa en Sukkerfabrik, er klar over, at *saadan* ser der i hvert Tilfælde ikke ud derinde. Heldigvis har Fabrikkerne saa mange Funktionærer, at det har maattet opgives at bringe alle deres Portrætter. De faa Billeder af højtfortjente Direktører er trykt som Lystryk paa en gullig Karton, der staar slet til det kridtede, hvide Papir. Det hele er omgivet af et kostbart, blødt Bind af et blaat maroquinlignende Skind. Tek-

nisk set er hele Arbejdet godt nok, men det lyser og laver af Dyrhed og Smagløshed.

Mere borgerligt gaar Arbejdsgiverforeningens Festskrift paa den gamle Melodi: mange — og til Siden altfor store — Portrætter af Mænd, vi alle i Forvejen véd, hvorledes ser ud; til Slut, antagelig som en Opmuntringspræmie til Personalet, Kontorinteriører med en Sammenstuvning af saa mange Mennesker som muligt.

Fra al denne Kedsommelighed adskiller Landmandsbankens Jubilæumsskrift, forfattet af *Jul. Schovelin* og trykt i Hertz' Bogtrykkeri, sig paa en glædelig Maade. I et rimeligt Format paa et godt Stykke Papir staar den smukke Skrift, let læselig i en god Kolumne. Billedudstyret bestaar kun af Vald. Andersens morsomme Friser og Vignetter, der falder godt i Traad med det hele. Man har her et Indtryk af, at Bogen har været lagt i Hænderne paa en enkelt Mand, der vidste, hvad han vilde, og de mange Kokke sendt hjem hver til sit. Men denne enlige Svale tyder desværre ikke paa nogen Sommer — og den almindelige Festskriftstil breder sig over Landet.

Det unge, ivrige Forlag, Levin & Munksgaard, der ogsaa er kyndigt i Antikvarboghandel, har i de senere Aar moret sig og sine Venner med at uddele Boggaver til Julen. Ifjor udsendte de en vittig lille Bog, en Oversættelse af *Ch. Nodiers* „Den Boggale". Bogen er smuk og elegant; den er illustreret med Gengivelser efter Originalens franske Træsnit — Omslagsbilledet er endog haandkoloreret — og den lille, slanke Kolumne staar smukt og smukt trykt (Ivar Jantzen) paa det glatte, men behagelige Papir. Alligevel forekommer det som et Forsøg paa at omplante en de-

cideret fransk Bog paa dansk, et Forsøg der ikke kan tænkes at føre fremad, al den Stund vi mangler Illustratorer af denne franske Kunstners Art. Interessantere som dansk Arbejde forekommer den Bog, Forlaget i Aar har bragt i Handelen: *Jul. R. Haarhaus* „Maculaturalia" oversat af J. Chr. Bay med Tegninger af Axel Nygaard. Den er trykt hos Chr. Christensen med Genzsch-Antikva. Det synes næsten en Frækhed at benytte en saa stor Skriftgrad som Cicero til den ret lille og i hvert Fald smalle Oktav-Kolumne, men det maa indrømmes at klæde Bogen og de tilhørende Tegninger godt, og kun meget faa Steder mærker man de Vanskeligheder, det formentlig maa have forvoldt Sætteren. Kedeligt kun, at Teksten ikke oprindelig er dansk. Nu kan vi ikke betegne det helt som dansk Arbejde.

Hos den samme Bogtrykker har Studentersamfundet ladet trykke *Georg Brandes'* Jubilæumsforedrag om Homer og *Oluf Thomsens* Foredrag om Elie Metchnikoff. Begge er sat med Genzsch-Antikva, navnlig den sidste er Bevis paa, hvor lidt der skal til at gøre en ganske almindelig Bog smuk, naar blot Elementerne er i Orden, idet den eneste Udsmykning i begge Bøger bestaar af en Frise, et Initial og en lille Slutvignet tegnede af Axel Hou.

Et andet Eksempel herpaa er den af Koppels Forlag udgivne Bog af *L. Bobé* „Ditlev Ahlefeldts Erindringer". Den lille Bog er trykt hos Thiele med den altfor sjældent brugte Renæssance.

Chr. Christensen har paa sit eget Forlag udgivet en Fortsættelse af P. N. Holst's *Heine*-Oversættelser. Dennegang „Hjemkomsten" og „Fra Harzrejsen", og dennegang trykt med en lille Grad af Leibniz-Frakturen. Overskrifterne er, lidt overflødigt synes det, trykt med blaat; men det er antagelig gjort for at gøre dem mindre

ubehageligt fremtrædende, hvad nok kan forklares, naar man betragter en anden Digtsamling, *Kai Friis-Møllers* „Hundrede franske Elskovsdigte", udgivet af NYT NORDISK FORLAG. Den er kedelig sat med en stor Antikva, som ikke klæder Versene, og udstyret med nogle mægtige Overskrifter. Papiret er underligt svært og stridt — monstro det skal virke fornemt? Et lignende Stykke stridt og haardt, i Farven ubehageligt, gulgraat Papir er benyttet i samme Forlags Udgave af SIGURD SWANES Oversættelse af *Baudelaires* „Syndens Blomster". Der er ikke blevet meget tilbage af fransk Ynde og Elegance i disse to usoignerede Bøger.

Det er ikke saa nemt at lave en smuk Digtsamling, men det kan dog gøres. Ovre i Holstebro sidder den trofaste Fagets Elsker, NIELS P. THOMSEN og fremstiller — maaske mest for sin egen Fornøjelse — sine smaa Bøger. Hans ældre Udgaver af *Jeppe Aakjærs* „Ravperler" og „Glimmersand" viser, hvor højt han staar, naar de sammenlignes med den Udgave af *Aakjærs* „Hjertegræs og Ærenpris", der nu er udkommet og trykt her i Byen. Lad gaa, at den københavnske Udgave ikke er sat saa smukt som Thomsens, han har formodentlig selv gjort hele Sætterarbejdet, men et stort Hovedstadstrykkeri skulde dog kunne *trykke* bedre end et saadant mindre Provinstrykkeri. Ved Julen 1921 udsendte Thomsen *Aakjærs* Prosafortælling „Den ny Klokke" med AAGE JØRGENSENS Vignetter. Desuden har han i det sidste Aar udsendt den lille Bog „Dedikationer", som gav den ivrige Samler af disse Anledning til at ødelægge Forholdet til sine Leverandører. Men herfor bærer Thomsens Arbejde ingen Skyld.

Man behøver dog ikke at søge saa langt bort for at faa en Digtsamling ordentlig sat. GYLDENDALS Udgave af *Ludv. Holsteins*

„Hymner og Vers“ (Forlagstrykkeriet) og Aschehougs „Oehlenschlägers udvalgte Digte“ besørget af *O. C. Molbech* (Ivar Jantzen), er begge upaaklagelige.

At det ogsaa kun er en Undtagelse, naar et Provinstrykkeri overgaar de københavnske, viser en Bog trykt i Roskilde, „Unge Digteres Foraarsbog“ redigeret af *Knud Bruun-Rasmussen.* En tynd, graa Skrift, der daarlig kan udfylde det store Format. Mellem Digtene gnidrede Portrætegninger af de optrædende Forfattere omgivet af en sat og daarlig udtrykt Ramme. Man maa haabe, at den Saft og Kraft, der burde være i de unge Digteres Foraarskvad, staar i omvendt Forhold til den magre og tyndbenede Udstyrelse, der omgiver dem.

Som en Modsætning til disse lyse og lette Bøger med Digte maa man maaske her have Lov til pege paa to *sorte* Bøger. Den ene er P. Haases Forlags Udgave af *Sørens Kierkegaards* „Lilien paa Marken og Fuglen under Himlen“. Den er trykt paa et Stykke hollandsk, haandgjort Papir hos Ivar Jantzen med Leibniz-Frakturen, der i den store Grad næsten virker for voldsom sort selv til det store Kvart-Format. Den anden er en af Forening for Boghaandværks Smaabøger, „Tid Fordriff. En skøn Lystig Selskabs Bog eller Huilebog“. Den er trykt dels paa Fagskolen for Boghaandværk, dels hos F. E. Bording med Gammel Schwabacher, der passer ganske godt til det gammeldags, ofte meget saftige Indhold.

Af Bøger, hvor der gennem en Kunstners Medvirkning er forsøgt noget særligt, kan nævnes Aschehougs Udgave af *Vald. Rørdams* „Den gamle Præstegaard“. Den er omhyggelig trykt hos Ivar Jantzen og forsynet med Tegninger af Aage Jørgensen. Paa

samme Forlag og hos samme Bogtrykker er *Vald. Kierkegaards* „Slægtens Brøde“ udført. Det er sjældent, en debuterende Forfatter faar en saa fin Start. Bogen er trykt med Fraktur for at antyde det gammeldags Præg paa et godt Stykke haandgjort Papir og ledsaget af Tegninger af selve KR. KONGSTAD.

Samme Kunstner har tegnet til en lille Duodezudgave af „Marie Grubbe“, som GYLDENDAL har udgivet. Det er en smuk, lille, men dog let læselig Bog, og det er kun Synd for Kongstads Tegninger, der er blevet altfor smaa og gnidrede til, at man kan have nogen Fornøjelse af hans smukke Streg. Nu da Kongstad desværre synes for Alvor at have opgivet sit eget Trykkeri, er han aabenbart optaget af at hjælpe andre, hvor han ser en ærlig Stræben efter det gode. I Hillerød sidder en Mand, *Anders Uhrskov*, der ved sine Bøger om nordsjællandsk Bondeliv søger at sprede Oplysning blandt Landbefolkningen om den selv i saa billig en Form som mulig. Ham hjælper Kongstad ogsaa ved med sine Tegninger at gøre Bøgerne festligere. Men saa burde der heller ikke blandes andre Billeder ind mellem de smukke Tegninger.

Der synes i det hele at være en glædelig stigende Interesse hos Forlagene for at lade deres Bøger kunstnerisk udstyre med Illustrationer og dekorative Tegninger, og foruden Kongstad benyttes Tegnere som VALD. ANDERSEN, AAGE JØRGENSEN, AXEL NYGAARD, FRITZ KRAUL, AXEL HOU, VIGGO BANG, og POUL SÆBYE ikke at forglemme, mere og mere til bogligt Arbejde.

Der udkommer dog stadig en Del Bøger illustrerede med Autotypier efter allerede eksisterende Originaler, Malerier, Fotografier, Litografier og lignende. De er ikke alle lige lystelige at skue, og det er, som der tidligere er gjort opmærksom paa her i Aarbogen,

ikke ligegyldigt, hvorledes saadanne Billeder anbringes. *Stephan Sindings* Memoireværk „En Billedhuggers Liv“ kan vi, som trykt i Norge, heldigvis lade ligge. Noget bedre er *Robert Neiiendams* „Det kgl. Theaters Historie“ og *Hj. Friis'* „Rytterstatuen af Frederik V“, skønt der ved begge Bøger kunde rejses Indvendinger mod det brogede Billedstofs Anbringelse.

I disse Bøger er Billederne trykt sammen med Teksten. Men der er i de senere Aar kommet en Del Værker, hvor Billedstoffet trykkes paa et særligt Papir og indsættes som enkelte Blade mellem Tekstens Ark. Ved videnskabelige Værker kan det naturligvis være af Vigtighed, at Billederne bliver saa tydelige som muligt, og derfor kan det være forsvarligt at vælge et særligt Tavlepapir. Men burde der ikke til *Knud Rasmussen* „Myter og Sagn fra Grønland“ med dens Reproduktioner efter grønlandske Tegninger og til GYLDENDALS Udgave af *Blichers* udvalgte Noveller med CARL THOMSENS Illustrationer hellere være valgt et anstændigt Stykke Illustrationspapir til hele Bogen? De to Papirsorter, der nu staar og skriger til hinanden, og den Formindskelse af Bogens Sammenhængskraft, som de enkelt indsatte Blade betyder, synes ikke nogen Forbedring.

Til sin nye, af *Hans Brix* besørgede, Udgave af Holbergs Komedier har GYLDENDAL benyttet HANS TEGNERS oprindelige Tegninger til Jubeludgaven af Komedierne. Værket er godt tilrettelagt i et mindre Format end Jubeludgaven og fri for meget af den Udsmykning, der var godt Latin for 40 Aar siden; Billederne er udført paany efter Kunstnerens Tegninger med alle den moderne Reproduktionstekniks Hjælpemidler. Naar man alligevel paa sine Steder griber sig i at længes tilbage til den gamle Udgaves Bille-

der, der var udført i Træsnit eller i de dengang ganske ny og ret mangelfulde fotografiske Ætsninger, ligger det saa blot i det mindre Format og det mindre gode Papir? Eller trykker vi virkeligt daarligere end for 40 Aar siden?

Aschehougs Forlag, der ligeledes har forsynet os med en Blicher- og en Holberg-Udgave, har forsigtigt holdt sig borte fra Illustrationer og nøjes med en rent dekorativ kunstnerisk Medhjælp. Dets Blicher-Udgave, besørget af *Søren Vasegaard* og udsmykket med Initialer og nette Smaavignetter af Aage Jørgensen, er trykt hos Fr. Bagge. Skriften er naturligvis kun Maskinsats, et Monotype-Snit, der benævnes Veronese, og som ogsaa er benyttet til G. E. C. Gads oversatte Udgave af *Martin P. Nilssons* „Olympen“ — men Bogen, hvis Kolumne dog maaske er lidt for smal, fremtræder som smuk, regulær og let læselig til Trods for den ret lille Skriftgrad, der er benyttet.

Af samme Forlags store Holberg-Udgave er Komedierne, udgivet af Carl Roos, begyndt at udkomme. De er godt trykt hos Ivar Jantzen med Vignetter af Poul Sæbye, holdt i en samtidig Stil. Paa sine Steder er de bevidst gjort *gamle*, saa det ser ud, som om de var sammensat af gammelt slidt Bogtrykkermateriale. Er det helt korrekt i en Udgave, der dog er lavet i det Herrens Aar 1922?

Det er nemt nok at finde Indvendinger mod mangt og meget i en saadan Aarsproduktion af Bøger, og det er nemt nok at bebrejde Forlæggere og Boghaandværkere altfor stor Sparsommelighed, al den Stund de dog skal have deres udlagte Penge ind igen. Ser vi paa vore Naboer for at bedømme vort Stade paa Boghaandværkets Omraade, maa vi med Skam erkende at staa under

Svenskerne. Sverrig er nu engang et større og rigere Land, og Svenskerne er fra gammel Tid vant til et godt Papir, som dets mange Fabrikker véd at fremstille bedre end vi. Overfor Nordmændene kan vi derimod nok staa os. Vi er saa heldige at have en nøjagtig Maalestok, idet en anden Afdeling af ASCHEHOUGS Holberg-Udgave, „Epistler og Smaastykker" udgivne af *Francis Bull* trykkes i Norge med samme Skrift og paa nøjagtig samme Papir som Komedierne. Forskellen er enorm, og Sammenligningen falder ikke ud til Norges Fordel.

Til Slut og for sig er at omtale en Bog, der som en kraftig Dessert indgaar paa Aarets aandelige Spiseseddel, *Hj. Øhmans* Bog om J. F. WILLUMSEN. I et stort Folioformat, der ikke kan tænkes valgt af Hensyn til Billederne, da disse paa de enkelte Tavler i Reglen kun fylder en Stribe paa Midten, og paa et glinsende Stykke krideret Papir staar Forfatterens Tekst i to Spalter. Han faar imidlertid ikke Lov til at udtale sig alene. Kunstneren snakker stadig med, og hans Kommentarer er trykt ind mellem Tekstens to Spalter, dannende forskellige og stadigt varierede, geometriske Figurer. Det er et mærkværdigt Stykke typografisk Akrobatik — godt udført hos EGM. H. PETERSEN — og meget vanskeligt at læse. Har man endelig fundet fra Øhmans Tekst over i de Willumsenske Labyrinter, kan man ikke være sikker paa at finde tilbage, hvor man sidst slap Traaden. Det er atter lykkedes Kunstneren — hvis Billeder forresten staar udmærket i een Farve alene, faste i Form og Tegning som de er — at forbløffe Borgermusikken, men andet er der vist heller ikke at opnaa ad denne Vej, saa vist som Bøger skal virke roligt og belærende, gode Venner at faa Forstand af.

II. BOGBIND

Tiderne har medført, at det i de senere Aar er blevet mere og mere almindeligt, at Forlagene udsender deres Publikationer i kartonneret Stand, ja endog sælger Bøgerne i særlige til dem lavede Bind. Det vil derfor maaske være rimeligt, naar her skal gives en Karakteristik af Aarets Bøger, ogsaa at tale lidt om denne deres Behandling. Om de gammeldags komponerede Bind, saaledes som de almindelig kendtes herhjemme for 30—40 Aar siden, er her heldigvis sjældent Tale, og hvor Bindene efter engelsk Skik indskrænker sig til en Kartonnage, et stift Papbind med forstærket Ryg eller hele Pappen beklædt med Shirting, er det en praktisk og rimelig Foranstaltning. Ved Arbejder, der udkommer i flere Bind gennem mange Aar, og derfor mest praktisk kan indbindes, naar hele Udgaven er færdig, er en saadan foreløbig Kartonnage absolut paa sin Plads og er selvfølgelig udført af Forlaget som Partiarbejde langt billigere, end om de enkelte Bogejere vilde lade deres Eksemplarer saaledes midlertidig sikre. Den ringe Bekostning herved opvejes rigeligt ved den Beskyttelse, Kartonneringen byder, selv om den kun skal vare, til Bogen er gennemlæst; men lige saa sikkert som det maa være enhver god Bogs Ærgerrighed engang at ende i et Fuldskindsbind, hvorved den faar Udsigt til at blive behandlet med den Respekt, som alene lader den naa frem til fjerne Slægter i god Stand, lige saa sikkert maa en saadan Kartonnage ikke forhindre, at Bogen senere kan rigtig indbindes. Ved rene Brugsbøger, Haandbøger, Skolebøger, Børnebøger osv., der er bestemt til at opslides og senere komme i nye Oplag, kan Bøger i saadanne Fabrikationsbind godt beskæres og udstyres saa praktisk som muligt; men ved Bøger, der ikke kan ventes optrykt

— og det er rent boghaandværksmæssig set i Reglen de interessanteste — bør en Beskæring ved Kartonneringen ikke finde Sted. Naar saaledes en Bog som den om Svenstrup Gods leveres i en enkel, men smuk Kartonnage med hvid Buckram-Ryg og et ensfarvet blaat Papir paa Siden, er det en udmærket Foranstaltning; den tykke Bog kunde ellers daarlig holde sammen; men naar den er forsynet med Guldsnit foroven, synes det en altfor stor Beskedenhed, der forudsætter, at Bogen aldrig faar andet Bind, og vil kunne skade dens Udseende i Fremtiden.

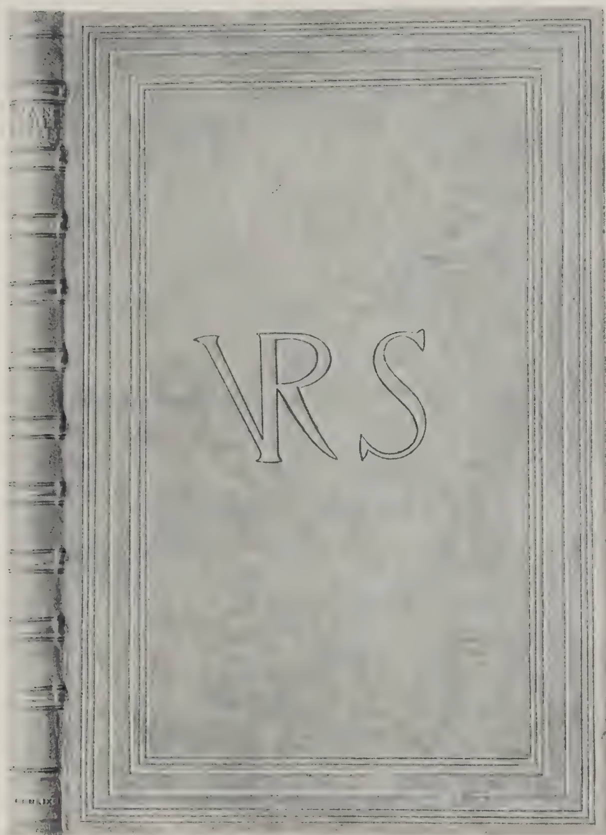
Kartonnagerne kan som Regel indordnes under to Hovedgrupper: en, hvor det paa ensfarvet Papir trykte Omslag er klistret op paa Bindets Papsider, og en anden, hvor disse er beklædt med et farvet, ofte mønstret Papir, medens Omslagets Tekst er erstattet af en Seddel klistret paa Bogens Ryg eller Side. Selv om Opfindsomheden i Retning af Udstyret ikke er stor og Smagen ikke altid helt sikker, kan saadanne Kartonnager dog virke ganske tiltalende i al deres Beskedenhed.

Værre er det med de Halvbind, hvori Bøger ofte sælges færdige fra Forlagene. Selvom Bind, der laves for sig og derpaa sættes om Bøgerne, aldrig kan erstatte en virkelig Indbinding hverken i Styrke eller Skønhed, byder den Art Fabrikationsbind dog saadanne pekuniære Fordele for det store Publikum, at der burde gøres et større Arbejde herhjemme for at naa noget godt. Som det nu er, er det ikke altid billigt og i Reglen slet.

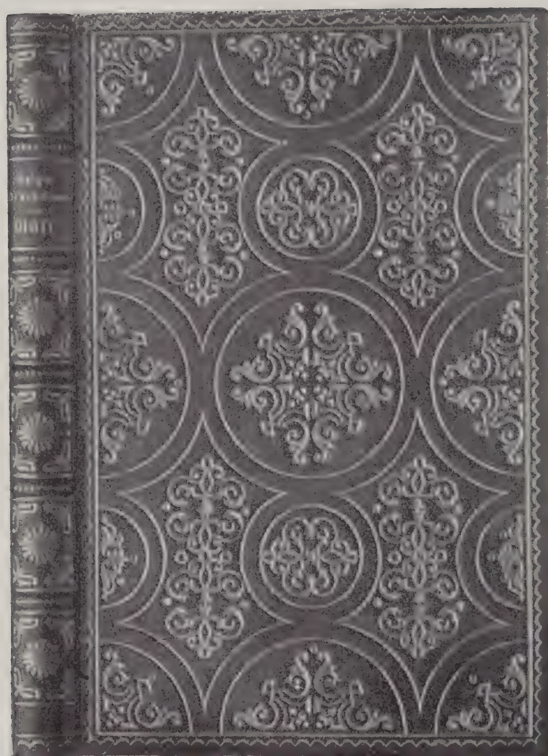
Bogbinderiet har i de senere Aar undergaaet en stor Forandring og nærmer sig mere og mere til Fabriksdrift. Flere og flere Bogbinderier gaar over til at lade Maskinerne erstatte det gamle Haandarbejde, ladende haant om det saakaldte Privatarbejde, til Fordel

for Partiarbejdet. Endnu er der dog en Række dygtige Bogbindere, der sætter en Ære i at kunne udføre et ordentligt Bind med smuk Haandforgyldning, og som morer sig med ind imellem det mere trivielle dagligdags Arbejde at udføre Fuldskindsbind, selvom den Kreds af Folk, hos hvem Forstaaelsen af saadant Arbejde er forenet med Evnen til at betale det, kun er lille hertillands. De fleste Bogsamlere har dog vel Raad til i Ny og Næ at lade en af deres Yndlingsbøger sætte i et virkeligt godt Helbind til Glæde for dem selv og deres Efterkommere — men man har Indtryk af, at de fleste saadanne Bind oprindelig er udført af Bogbinderne selv for egen Regning.

I de følgende Afbildninger er givet et lille Udvalg af de senere Aars Bogbind, dels efter forskellige Kunstneres Tegninger, dels efter Bogbindernes egne Kompositioner. Det er kun saa lidt, der kan tages med her, og Udvalget kan synes ret tilfældigt, men det giver dog Fingerpeg om de repræsenterede Bogbinderes Arbejdsart og om de Kunstnere, der arbejder sammen med dem.

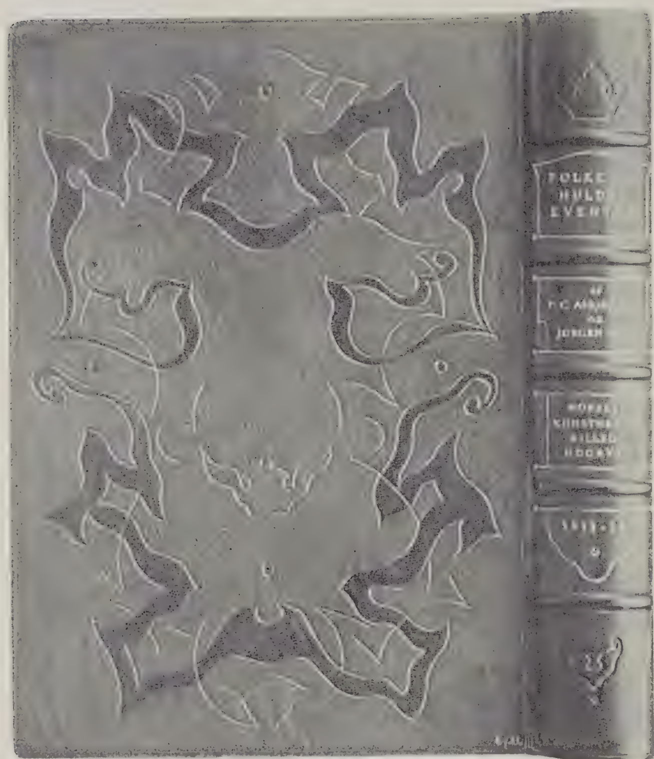
Vilh. Wanscher: Raffaello Santi da Urbino. Hans Liv og Værker. Bind af *Jakob Baden* efter Forfatterens Tegning. Ufarvet Skind, Oaseged, med enkel Dekoration i Blindtryk og Forgyldning. Højde 39 cm.

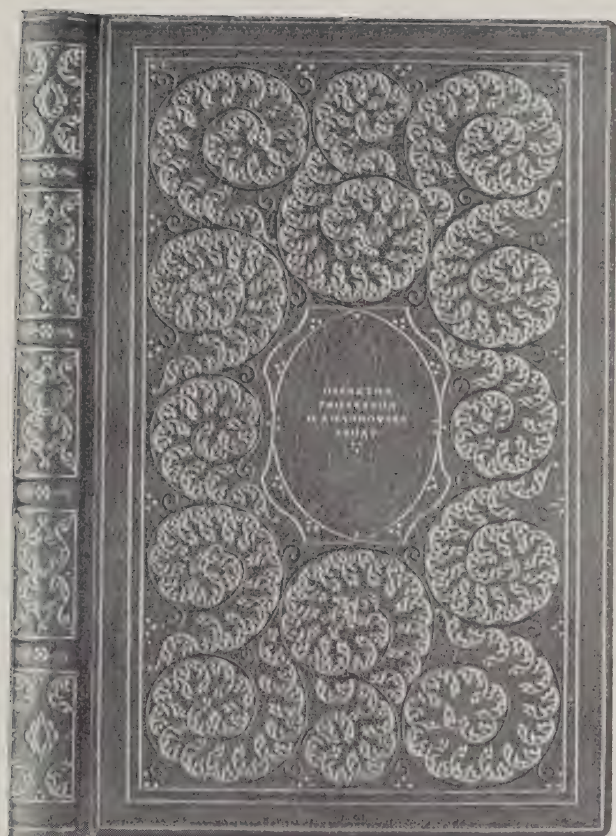
Holger Drachmann: Digte. Bind af *Jakob Baden.*
Kalveskind med Forgyldning. Højde 15 cm.

Carl Elberling: Breve fra en Bogelsker. Bind af *Oscar Jacobsen.*
Rødt Oasegedeskind med Forgyldning. Højde 24 cm.

P. Chr. Asbjørnsen og *Jørgen Moe:* Folke og Huldre Eventyr. Norske Kunstneres Billedudgave. Bind af *Anker Kyster* efter Tegning af *Svend Hammershøi.* Rødt Oasegedeskind med sortfarvede Ornamenter. Blindtryk og Forgyldning. Højde 30 cm.

Direktør, Professor *H. I. Hannovers* Legats Protokol. Bind af *Anker Kyster.*
Grønt Maroquin med Forgyldning og Blindtryk. Højde 35 cm.

Fr. Buhl: Det gamle Testamentes Apokryfer. Bind af kgl. Hofbogbinder *Carl Petersens* Enke. Marmoreret Kalveskind med Dekoration i Blindtryk og Forgyldning. Højde 29 cm.

Emil Hannover: Kunstfærdige gamle Bogbind indtil 1850. Bind i Kalveskind af *Petersen & Petersen* med Dekoration i Blindtryk. Reliefstemplerne efter Tegning af *Jens Thirslund,* graverede af *Vald Johansen.* Højde 28 cm.

Hugo Matthiessen & Villads Christensen: Gamle københavnske Skilte og Bomærker. Tegninger af *Aage Jørgensen.* Bind i Kalveskind af *Petersen & Petersen.* Dekoration i Forgyldning med Stempler efter Tegning af *Joakim Skovgaard, Th. Bindesbøll* og *Niels Petersen.* Højde 30 cm.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 122878736